

Израду и штампу ове публикације подржао је и Швајцарски програм за културу на западном Балкану (SCP). Садржај ове публикације и становишта изнесена у њој су у одговорности аутора и издавача и не одражавају нужно становишта SCP-а.

**Стратегија
културног развоја
града Ниша
од 2012. – 2015. године**

Издавач:
Град Ниш

За издавача:
Милош Симоновић, градоначелник

Рецензенти:
проф. др Весна Ђукић
мр Ненад Поповић

Тим за израду стратегије:
Миодраг Радовић (Градско веће Града Ниша);
Снежана Влатковић (Управа за образовање, културу, омладину и спорт);
Зоран Пешић – Сигма (Нишки културни центар – Градина);
Милица Тодоровић (Галерија савремене ликовне уметности);
Емилија Радмиловић (Народна библиотека Ниш);
Тони Чершков (Завод за заштиту споменика културе);
Дејан Дабић (Нишки културни центар);
Игор Алексић (Факултет уметности Ниш) и
Сима Гушић (Друштво архитеката Ниша).

Модератори израде стратегије:
др Предраг Цветичанин
Проф. др Драган Жунџић

Финални текст стратегије уобличио:
др Предраг Цветичанин

Лектура:
Весела Катић

Фотографије на корицама:
Душан Митић – Цар

Графички дизајн књиге:
Иван Стојић

Штампа:
СВЕН, Ниш

2012.

Стратегија културног развоја града Ниша од 2012. – 2015. године

1. УВОД

Ово је други пут да Град Ниш конципира стратегију културног развоја. Израда стратегије културног развоја Града Ниша 2004 – 2010. године била је у много чему пионирски подухват. Процесом је руководио новоформирани Савет за културу који су чинили уметници, уметнички критичари, менаџери у култури и теоретичари културе из Ниша и у коме није било представника политичких партија; стратегија је формулисана кроз обиман шестомесечни процес консултација (округлих столова, фокус група, дубинских интервјуа) унутар културног сектора Града; у њој су по први пут свеобухватно забележени (мапирани) материјални и нематеријални ресурси културе Града Ниша и извршена анализа трендова у финансирању градских културних

институција и других актера културног живота у њему. Подухват је био пионирски и по томе што национална стратегија културног развоја у том тренутку није била ни у најави и што је свега неколико градова у Србији имало стратешке документе развоја културе (од којих ни један није био ни приближног обима), те није било домаћег модела на који би се ова стратегија могла ослонити. На крају, али не мање важно, новина је била и то што је израду стратегије културног развоја иницирао Извршни одбор Града Ниша, а не нека међународна агенција или донаторска организација.

У студији „Прилози за дефинисање стратегије културног развоја Града Ниша од 2004. до 2010. године“ забележени су резултати анализа тадашњег стања у култури

Ниша и предлози усмерени на промену затеченог стања - кроз увођење елемената парадржавног модела културне политике; стратешки приступ културним активностима и развој интер-секторске и интер-ресорне сарадње. Култура је у овој стратегији углавном посматрана у њеном естетском виду, а стратешки циљеви су били везани за промене у начину организовања јавне управе, финансирања културе и вођења кадровске политике; за нову концепцију сталних градских манифестација и установљење једног броја нових сталних градских манифестација; за реализацију стратешких пројеката у области истраживања, заштите и презентације покретних и непокретних културних добара; побољшање услова рада уметника и градских установа културе; реализацију програма перманентне едукације менаџера у култури и уметника; за јачање међусекторске и међуресорне сарадње у граду, развој културног туризма и унапређење међународне културне сарадње Града Ниша.

Израда стратегије развоја културе Града Ниша 2012. – 2015. године такође је представљала својеврсни експеримент. Она је реализована кроз специфично цивилно-јавно партнерство, као заједнички пројекат Града Ниша и невладине организације „Одбор за грађанску иницијативу“ из Ниша. Један од циљева пројекта „Re-Opening a Gold Mine“ („Поновно отварање златног рудника“) који је Одбор за грађанску иницијативу, уз финансијску подршку Швајцарског програма за културу на западном Балкану (SCP), реализовао у пет градова југоисточне Србије (Нишу, Лесковцу, Врању, Пироту и Зајечару), било је оспособљавање

актера културне политике у овом делу Србије за усвајање стратешког приступа културним активностима. У оквиру пројекта реализована је обука више од 200 менаџера у култури и уметника из југоисточне Србије за стратешко планирање у култури, за менаџмент културних установа, менаџмент културних догађаја и за менаџмент пројектног циклуса.

У пројекту „Re-Opening a Gold Mine“ предвиђене су и активности супервизије израде стратегија културног развоја два града и стратешких планова пет културних установа из региона, као и део финансијских средстава за реализацију ових активности. Тражећи партнере за овај подухват, Одбор за грађанску иницијативу је конкурисао код градова укључених у пројекат и успостављена је сарадња са Градом Нишом и Градом Врањем. Такође је договорена и израда стратешких планова пет културних установа из циљних градова: Галеријом савремене ликовне уметности из Ниша, Лесковачким културним центром, Народним музејем из Врања, Домом културе из Пирота и Народним музејем из Зајечара.

Израда стратегије културног развоја Града Ниша отпочела је крајем 2009. године. Процесом планирања руководила је деветочлана радна група коју су чинили представници културних институција Града Ниша, струковних удружења и градске управе који су претходно прошли кроз обуку за стратешко планирање у култури. Чланови овог тима били су Миодрaг Радовић (Градско веће Града Ниша); Снежана Влатковић (Управа за образовање, културу, омладину и спорт); Зоран Пешић – Сигма (Нишки културни центар – Градина);

Милица Тодоровић (Галерија савремене ликовне уметности); Емилија Радмиловић (Народна библиотека Ниш); Тони Чершков (Завод за заштиту споменика културе); Дејан Дабић (Нишки културни центар); Игор Алексић (Факултет уметности Ниш) и Сима Гушић (Друштво архитеката Ниша). Чланови Одбора за грађанску иницијативу, др Предраг Цветичанин и др Драган Жунић, који су у својству потпредседника и председника Савета за културу учествовали и у изради стратегије културног развоја Града Ниша од 2004. до 2010. године, имали су улогу супервизора овог процеса.

Током израде стратегије културног развоја града Ниша за период 2012. – 2015. реализоване су следеће активности:

- а) Одржан је семинар посвећен стратешком планирању у култури коме је присуствовало 27 полазника (руководилаца и представника културних институција града и представника нишких градских општина);
- б) Прикупљени су подаци о буџету и структури буџета који град одваја за културу, о буџетима и структури буџета културних установа, о финансијским, кадровским и техничким ресурсима установа културе у Нишу и других актера који се баве културом у Нишу;
- в) Одржано је десет округлих столова/фокус група по тематским областима и то за области: филмске уметности; архитектуре; ликовних уметности; књижевности; заштите споменика

културе; музике; позоришне уметности; те састанци са представницима културно-уметничких друштава; невладиних организација у култури и неформалних уметничких група и члановима Савета за културно стваралаштво. На овим скуповима учествовало је више од 250 менаџера у култури и уметника из Ниша и дискусија на њима се фокусирао на четири теме: 1) стратешке проблеме у области културе у граду; 2) стратешке, дугорочне циљеве који би могли бити остварени у периоду од наредних двадесет година и средњорочне стратешке циљеве за период 2012-2015. године; 3) допринос културе у обликовању идентитета града Ниша и 4) на правце развоја међународне сарадње Града Ниша. Извештаји са ових округлих столова објављивани су, одмах након њиховог одржавања, у локалним дневним „Народним новинама“, те су грађани током читавог процеса били правовремено информисани о његовом току и могли су да дају своје предлоге и сугестије преко веб странице града.

- г) Одржани су међународни скупови „Правци и модалитети међународне сарадње града Ниша у области културе“ и „Сарадња у области истраживања, заштите, валоризације и промоције културног наслеђа из времена Константина Великог“ на којима били присутни готово сви најважнији партнери града у будућој међународној сарадњи града Ниша у области културе: пред-

- ставници Министарства културе и Министарства економије Републике Србије, културни аташеи амбасада Француске, САД, Аустрије и Словачке, руководиоци културних центара Француске, Италије и Аустрије, представници UNESCO-а, EU програма „Култура 2007 – 2013“, прекограничног EU програма Србија – Бугарска и Швајцарског програма на Западном Балкану. Поред њих на скупу су учествовали и представници „Константинових градова“ (Јорка, Трира, Арла, Карнунтума, Милана и Измита), домаћи стручњаци за област културне политике, као и представници културних институција Града Ниша.
- д) реализовано је 27 полу-структурисаних интервјуа са представницима пет градских општина, руководиоцима културних установа у граду Нишу, представницима цивилног сектора у култури и истакнутим приватним менаџерима, значајним уметницима, као и са представницима компанија које помажу културу у граду. Теме о којима се разговарало укључивале су основне проблеме са којима се актери културе у граду суочавају и њихове развојне планове; сарадњу културних институција и организација унутар града (са градском управом, са другим културним институцијама, са невладиним организацијама и приватним сектором у култури), са културним институцијама у Србији и међународну сарадњу.
- ђ) Све ове активности пратили су састанци радног тима. На њима се дискутовало о начину рада градске управе за културу; модалитетима за финансирање културе у граду; делатности Савета за културу Града Ниша; кадровској политици, питањима едукације и до-едукације менаџера у култури који раде у градским културним установама; могућим решењима просторних проблема градских културних институција, те начинима за побољшање положаја слободних уметника и услова за рад уметничких удружења и неформалних уметничких група. Теме састанака су били и начини обележавања идентитета и међународна сарадња Града Ниша; предлози за обележавање годишњице Миланског едикта 2013. године; предлози за унапређење јавних градских манифестација; могуће интервенције у јавном градском простору, те начин оживљавања градских паркова и излетишта. На састанцима радне групе расправљало се и о проблемима и циљевима у посебним секторима културе: књижевности, библиотекарству, музичкој уметности, визуелним уметностима, филму, заштити споменика културе. На основу ових разговора чланови радног тима припремили су скице за поједине сегменте овог програма развоја културе.

Након овог уводног дела, у студији је дат преглед развоја модела локалне културне политике и двају парадигми које остварују најзначајнији утицај на културне полити-

ке градова у савременом свету - програма „урбане регенерације“ који се везује за појам и праксу тзв. „креативних градова“ и парадигме културних права и културне разноликости које су афирмисали документи попут UNESCO-ве „Универзалне декларације о културној разноликости“ (2001); „Конвенције о заштити и промоцији разноликости културних израза“ (2005) и Агенде 21 за културу (2004) Уједињених градова и локалних самоуправа (UCLG). Затим је извршена анализа степена остварености циљева и резултата стратегије културног развоја Града Ниша од 2004. до 2010. године и односа нове стратегије културног развоја за период 2012. – 2015, са Стратегијом развоја града Ниша 2007. – 2020. године и Стратегијом развоја туризма Града Ниша 2011 – 2016. године. Потом је предочен начин функционисања културног система Града Ниша, као и приказ финансијских, материјалих и људских ресурса у културном систему Града, да би се део посвећен стратешкој анализи завршио прегледом актера у граду: културних институција, цивилног сектора, бизнис сектора, донатора и неформалних уметничких група и проблема са којима се они суочавају.

У делу посвећеном стратешком програмирању изложена је најпре методологија рада на дефинисању визије, стратешких циљева и резултата, а потом у централном делу студије и стратешки циљеви и резултати у области културе за период 2012. – 2015. године. Након тога дат је преглед стратешких проблема и стратешких циљева по областима културе. Имајући у виду њихов значај за културу Града Ниша читава поглавља посвећена су предлозима

за обележавање 1700 година од проглашења Миланског едикта о верској толеранцији и правцима међународне сарадње Града Ниша у области културе. На крају су предложени механизми мониторинга и евалуације остварења стратешких циљева и резултата и актери задужени за вршење ових послова и дата закључна разматрања.

2. ТРЕНДОВИ У САВРЕМЕНОЈ ЛОКАЛНОЈ КУЛТУРНОЈ ПОЛИТИЦИ

Процењено је да је пре преласка на анализу ситуације у Граду Нишу и пројекције праваца културног развоја потребно направити кратак преглед трендова у савременој локалној културној политици на глобалном нивоу, да би се решења која је у овом документу понудила радна група разумела на прави начин.

Током релативно кратког периода друге половине XX века и почетка XXI века дошло је до вишеструке промене водећих принципа локалних културних политика:

- 1) У 1950-им и на почетку 1960-их локалне културне политике су имале за циљ стварање услова за партиципацију свих грађана у врхунским производима културе и уметности („демократизација културе“) - за ову фазу је било карактеристично оштро раздвајање високе и популарне културе;
- 2) Крајем 1960-их и почетком 1970-их појавио се концепт „културне демократије“ као алтернативне парадигме – чији је основни циљ била подршка испољавању културне креативности свих грађана, а не само уметника. Њу је пратило истицање значаја културне децентрализације;
- 3) Од средине 1970-их и у 1980-им, са продором нео-либерализма и од културе се захтевало да оправда своје место у развоју града, да покаже своју ко-

рисност и допринос на свим нивоима, укључујући ту и отварање нових радних места. Овај период карактерише интензиван развој теорије и праксе културног менаџмента;

- 4) У 1990-им појавиле су се концепције урбане регенерације - улоге културе и развоју идентитета градова, доприноса културе развоју грађанског поноса, привлачења послова и туриста у град. Овај период обележава развој културног туризма и културних индустрија;
- 5) У 2000-им кључни принципи културне политике везани су за принципе културне разноликости и за концепт креативних градова. У овом периоду акценат стављен на интеркултуралност и коегзистенцију различитих култура у граду. Њега још карактерише фокус на стратешке планове културног развоја и обновљени интерес за културну продукцију.

У тексту „Само-културализација градова: о трансформацији модерне урбаности у ‘креативном граду’“ Андреас Реквиз (A.Reckwitz) указује да се савремени урбани тренутак може се разумети само у ширем, историјском контексту трансформације градова. По Реквизу, европски

¹ Andreas Reckwitz „The self-culturalisation of the city: On the transformation of modern urbanity in the ‘creative city’“, текст презентирани на конференцији истраживачке мреже за социологију културе „Culture and the Making of Worlds“ Европске социолошке асоцијације – доступан на веб страници http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1699808

градови су у свом развоју прошли кроз три фазе: буржоаски град који се развија од XVII до краја XIX века, функционални град модерне индустријске ере (1920 – 1970) и креативни град пост-модерног доба, чија ера почиње 1980-их и траје и данас.

Буржоаски град, према Реквицу, карактеришу два основна дуализма: између градског и руралног окружења и између приватне и јавне сфере. Град се у првом реду схвата као место трговине и административно седиште, а у просторном смислу карактерише га концентрација основних институција (политичких, економских, културних) у градском центру, који се истовремено види као место на коме се одвија јавни живот. Градска средина се посматра као економски и културно супериорна у односу на рурално окружење, а долазак у град и нарастање мреже градова се третирају као процес еманципације, на индивидуалном и колективном плану.

Крајем XIX века ова концепција града доспела је у кризу. С једне стране, криза је била резултат убрзане индустријализације и њених пратећих последица: нарастајућег пролетеријата који је живео у просторно одвојеним деловима градова, у нељудским условима описаним у књигама првих социјалиста. С друге стране, на нивоу културне репрезентације - у радовима уметничких авангарди - трансформација буржоаског града у метрополис, довела је до глорификације урбаног. Али предмет фасцинације нису биле праксе буржоаског јавног живота, него спектакуларни, визуелни аспекти градског окружења – модерне зграде и саобраћај, брзина и светлуцавост града, градски спектакли, присуство маса

на улицама – као у делима надреалиста, Бодлера (Ch.Baudelaire) или Бењамина (W.Benjamin). С треће стране, буржоаски град је био изложен конзервативној културној критици као место разврата и моралног пада.

Одговор на ову кризу буржоаског града представљала је појава функционалног града модерне индустријске ере. Концепција функционалног града била је подједнако присутна у пракси урбаног планирања на западу и у новим социјалистичким друштвима на истоку Европе. Функционални град више није схваћен као место трговине, него првенствено као индустријски центар. Основни проблем на који буржоаски град није имао решење, а чији је модерни одговор био функционални град, била је организација рада и живота маса које су живеле у градовима. А основни принцип било је одвајање ових сфера у посебне делове града. Обезбеђење пристojних услова живота захтевало је одвајање простора за живот и активности доколице, од делова града у којима су индустријска постројења, а самим тим је регулација (јавног и приватног) саобраћаја постала главни практични проблем урбаног планирања. Функционални градови су у визијама нпр. Ле Корбузијеа (LeCorbusier) и Френка Лојда Рајта (Frank Lloyd Wright) - које карактерише понављање урбанистичких елемената (блокова зграда, солитера или индивидуалних кућа) и пуристичка, анти-орнаментална естетика - посматрани као „машине за живљење“.

Крајем 1970-их и ова концепција града је запала у кризу, као резултат два независна процеса. Једна од ненамераваних последи-

ца формирања резиденцијалних области по ободима градова (посебно у САД) било је пражњење и одумирање градских језгара и њихова гетоизација. На тај начин је проблем социјалне дезинтеграције, који је функционални град требало да реши, експлодирао на нови начин. С друге стране, делегитимизација функционалног града дошла је и са стране представника критичког урбаног дискурса и контра-културних покрета 1960-их и 1970-их. У њиховим очима, функционални градови представљали су негостољубива места, просторе који подстичу отуђење и убијају креативност.

Обриси „креативних градова“, који се првенствено обликују као културни конструкти, почињу да се помаљају током 1980-их. Као и у случају претходне смене урбане парадигме, њихове карактеристике великим делом представљају одговор на кризу функционалног града. Истовремено, они изражавају шире промене савременог друштва: трансформацију индустријског друштва, фордистичког начина производње и стандардизованих облика забаве - у пост-индустријско друштво у коме економија услуга, креативност, знање и манипулација културним симболима имају пресудну улогу; пост-фордистичку организацију посла, која подразумева запослење са флексибилним и делимичним (part-time) радним временом, рад код куће и самозапослење; и индивидуализацију стилова живота који се третирају као „животни пројекти“ и који имају кључну улогу у успостављању друштвених разлика и формирању друштвених колективитета. Ове структуралне промене довеле су до тога да раздвајање места за рад и места живо-

та постане препрека нормалном одвијању послова у новој, сервисној економији; или да за пост-материјалистичку средњу класу живот у предграђима делује као казна, у односу на атрактивност градских центара и понуду за културну потрошњу у њима. Управо супротно тенденцији која је празнила градско језгро² у индустријској ери, за „креативне градове“ је карактеристично оживљавање градских центара, које је последица економских разлога (раста креативних индустрија за које је интензивна комуникација, укључујући ту и комуникацију лицем-у-лице, пресудна) и новог естетског сензибилитета који се, попут раних авангардиста, одушевљава градом и урбаношћу.

2.1. ПРОГРАМИ УРБАНЕ РЕГЕНЕРАЦИЈЕ

Програми урбане регенерације били су одговор на кризу де-индустријализације која је нарочито током 1970-их погодила развијене индустријске градове у САД и Европи. Узроци де-индустријализације су многоструки, а међу њима су посебан значај имали технолошке иновације, развој саобраћаја и начин функционисања мултинационалних компанија. Нарочито је тенденција мултинационалних компанија да своје производне капацитета селе у земље трећег света, где су укупни трошкови производње, а посебно трошкови радне снаге били много нижи, покренула циклус

² Производећи такозвани „ефекат крофне“, градова у чијој се средини налазила рупа.

деградације индустријских центара. Криза није подразумевала само гашење производних капацитета и напуштене индустријске комплексе, него и нарастање незапослености и сиромаштва; пораст криминала, појаву градских гета и погоршање квалитета живота за све.

Први програми урбане регенерације – који су укључивали економску, социјалну, еколошку и естетску трансформацију градова и поновни дах живота у срединама које су прошле кроз циклус физичког, социјалног и економског опадања – примењени су у САД³. Убрзо су потом и градови у Европи, попут Ротердама у Холандији или Билбаа у Шпанији⁴ покренули властите програме

урбане регенерације. Циљ програма био је да се повећа атрактивности ових градова – схваћена као способност да се привуче високообразована и креативна радна снага и да се обезбеде нове инвестиције, посебно у домену креативних индустрија, које су у новим, пост-индустријским условима, показивале највиши степен раста и генерисања радних места.

У креирању слике атрактивног окружења погодног за развој бизниса, једну од важних улога играли су културни ресурси ових градова. Осим у овом економском аспект, културни ресурси су се у програмима урбане регенерације, користили и за изградњу социјалног капитала⁵ заједница и подизање нивоа квалитета живота у њима.

Према Грему Евансу (Graeme Evans) постоје три различите стратегије урбане регенерације засноване на култури⁶ које он назива а) урбана регенерација вођена културом (culture led regeneration); б) културна регенерација (cultural regeneration) и в) култура и регенерација (culture and regeneration).

У моделу урбане регенерације вођене културом, културне активности се посматрају као катализатор и главни покретач регенерације. Оно што је такође важно јесте да оне буду јако видљиве и да временом

³ Као један од најранијих успешних примера често се наводи Питсбург.

⁴ Престоница покрајине Баскије, Билбао је током 1960-их и 1970-их био индустријски центар, бродоградилиште и једна од највећих европских лука на Атлантику. Већ крајем 1970-их постало је јасно да ће, уколико буду остали на истом курсу, криза индустрије челика и поморске индустрије у будућности руинирати град. Те је градско руководство, пре него што је криза стварно и почела, покренуло обиман процес трансформације града и његовог претварања у културни и туристички центар. Кључну улогу у овом процесу су имали грандиозни, уметнички архитектонски пројекти (flagship пројекти) за које су ангажовани најпознатији светски архитекти – попут изградње нове железничке станице (коју су пројектовали Џејмс Стирлинг (James Stirling) и Мајкл Вилфорд (Michael Wilford); метроа који је осмислио Норман Фостер (sir Norman Foster); и аеродрома Сантијага Калатраве (Santiago Calatrava). Врхунац овог процеса била је изградња Гугенхајм (Guggenheim) музеја у Билбау (1997.) који је пројектовао Френк Гери (Frank Gehry). Иако је само Гугенхајм музеју плаћено 20 милиона долара за коришћење брэнда, музеј је већ у првој години зарадио више него петоструко толико, а према подацима из 2007. и 2008. године музеј (и Билбао) годишње посети око милион туриста. Не само што непосредно

доноси огромне приходе граду, него је светска слава овог музеја привукла бројне инвестиције у Билбао, између осталог довела до отварања Шератон хотела, које је деценијама раније градско руководство безуспешно покушавало да „довуче“ у град.

⁵ У смислу у коме овај појам употребљава Роберт Патнам (Robert Putnam)

⁶ Graeme Evans (2005), „Measure for Measure: Evaluating the Evidence of Culture's Contribution to Regeneration“, Urban Studies, vol. 42, no 5/6, стр. 959–983

постану нека врста новог симбола града. Обично се ради или о изградњи⁷ или још чешће реконструкцији старих индустријских постројења⁸ (такозвани *flagship* или капитални пројекти) или о покретању фестивала⁹ и обимних уметничких програма. Пракса је показала да уколико не буду праћени инвестиционим програмом који мења и градску инфраструктуру (транспорт, јавне површине, хотели...) онда ови уметнички пројекти великог обима не могу (сами по себи) значајније променити социјалну и економску климу у граду. Оно што се такође показало као опасност, јесте да *flagship* пројекти често наилазе на отпор или једноставно избегавање од стране припадника локалних заједница (као нешто што није намењено њима, него туристима).

Модел културне регенерације представља приступ у коме је културна стратегија (у форми културног планирања) обједињена са социјалном, економском, еколошком стратегијом. У овим случајевима култура представља неодвојиви део главног тока урбаног планирања. Примери укључују градове попут Барселоне и Валенсије (у Шпанији), Ливерпула и Бредфорда (у Великој Британији); Торонта и Монтреала (у Канади) или Марсеја у Француској. Овај приступ је блиско повезан са моделом „креативних градова“ који је један од доминантних модела у савременој урбаној културној политици.

У трећем моделу – културе и регенерације – културне активности нису интегрисане у основе стратешке политике градова. Обично се ради о уметничким интервенцијама мањег обима; реконструкцији делова објеката са другом наменом за уметничке активности; или коришћењу социјално „лековитих“ или естетских моћи уметности у свакодневном животу. То што нису део генералних планерских активности не умањује допринос уметности и културних активности регенеративном процесу градова, али смањује део њихове видљивости и промоције у читавом процесу.

2.2. ПАРАДИМА КРЕАТИВНИХ ГРАДОВА

Појам „креативних градова“ најпре се појавио у америчком и британском контексту и најчешће се везује за ауторе попут Ричарда Флориде (Richard Florida) и Чарлса Лендрија (Charles Landry). Он је, при том, један од појмова (пored *креативних* индустрија, *креативне* економије, *креативних* центара, *креативне* класе...) који истичу креативност као карактеристику која пресудно одређује успех (посебно економски успех) у промењеном, пост-индустријском свету. Под креативношћу се подразумева способност (појединаца, институција, градова...) стварања новог; спремност да се напусте уходани путеви и да се затеченим условима и проблемима приступи отвореног ума; склоност ка експериментисању и храброст да се преузму интелектуални ризици; умеће да се пронађу решења за необичне,

7 Попут, рецимо, Гутенхајм музеја у Билбау

8 Попут, рецимо, Tate Modern у Лондону или Custard Factory у Бирмингему

9 Попут Меле у Бредфорду

неочекиване проблеме или околности; и способност да се околностима и проблемима приступи холистички и рефлексивно – да се превазиђу уска специјалистичка гледишта, те да се учи из иновативних решења у пракси на основу којих би били покренути нови креативни циклуси.

У већ поменутом чланку Андреас Реквиц указује да је, када се овај појам појавио у периоду романтизма, он био резервисан за уметнике и естетску сферу. Уметници су, на супрот „обичним људима“, представљани као изузетне, херојске фигуре које карактерише креативност, иновативност и имагинација. По Реквицу, трендови у савременом свету довели су до „рутинизације и нормализације креативности“. Она се данас посматра као способност потенцијално присутна у свим људима и пожељна у свим областима (а не само у култури и уметности). Штавише, креативност се види као нормативни императив, док се не-креативност третира малтене као облик патологије.

Прво појмовно везивање креативности за економску сферу налазимо у концепту „креативних индустрија“. Појам се скovan у Аустралији у оквиру конципирања културне политике земље („Creative Nation“ – 1992 - 1994), али је међународну промоцију доживео за време првог периода владавине „нових лабуриста“ у Великој Британији. Први корак у овом процесу (1997. године) било је ре-конципирање и преименовање дотадашњег Министарства за националну баштину у Министарство за културу, медије и спорт (DCMS). Оно је формирало одељење и радну групу за креативне индустрије (Creative Industries Unit and Task Force), које је иницирало два пројекта мапирања креативних

индустрија у земљи (1998. и 2001.); подржавало њихов развој и, преко Британског савета, промовисало овај модел свуда у свету¹⁰.

Према DCMS дефиницији, под креативним индустријама подразумевају се „оне индустрије које почивају на индивидуалној креативности, вештини и таленту и које имају потенцијал да креирају богатство и послове кроз генерисање и експлоатацију интелектуалног власништва“ (2005). У британској класификацији у креативне индустрије укључени су визуелне уметности, трговина антиквитетима, занатство, архитектура, дизајн, мода, израда реклама (advertising), филм и видео, израда компјутерских програма, музика, извођачке уметности, издаваштво, индустрија компјутерских игара, телевизија и радио. Подаци из истраживања 1998. и 2001. године показали су да креативне индустрије представљају сектор који убрзано расте, који генерише значајне приходе и запошљава велики број људи¹¹. На основу ових увида,

¹⁰ Један од таквих пројеката био је „Central and Eastern European Pilot Project“ који је Британски савет започео у Латвији, Литванији и Естонији 2003. године, а који је 2004. године проширен на просторе југоисточне Европе, па и на (тада) СР Југославију.

¹¹ Ови подаци показивали су да су креативне индустрије нпр. 2000. године остваривале 7,9% бруто друштвеног производа Велике Британије и да је стопа њиховог годишњег раста између 1997. и 2000. била 9% (на супрот 2,8% на нивоу читаве економије у овом периоду). У креативним индустријама крајем 2001. године у Великој Британији је радило милион и деветсто педесет хиљада запослених, а просечни раст запошљавања је био 9%, на супрот 1,5% на нивоу читаве економије. Наведено према Инга Томош-Колудровић и Мирко Петрић „Creative Industries in Transition: Towards a Creative Economy“ из зборника „The Emerging Creative Industries in Southeastern Europe“, Institute for International Relations, Zagreb, 2005, стр. 7 – 25.

културна политика Велике Британије, била је првенствено оријентисана на подршку њиховом развоју. Имајући у виду допринос који оне дају запошљавању и оживљавању де-индустријализованих градова и региона (кроз програме урбане регенерације) и друге владе широм Европе и света подстицале су развој креативних економија¹².

Упркос разликама међу заступницима концепције „креативних градова“, појам и пракса ових градова деле неколико заједничких карактеристика. У њих спадају третирање талената људи (градског софтвера), као једнако важног, ако не и важнијег за развој од градског хардвера (градске инфраструктуре, постојећих објеката и индустрије); постојање креативних индустрија у граду, које баратају са – или производе нове технологије; ослањање на културне ресурсе града (широко схваћене у распону од уметности до локалне кулинарске традиције); и постојање културне разноликости у овим градовима и толеранција у односу на њу.

У концепцији Чарлса Лендрија, представљеној у мноштву књига и студија случајева међу којима су најпознатије „Креативни град“¹³ (1995), „Уметност регенерације: урбана обнова кроз културну активност“¹⁴ (1996) „Креативни град: алат

за урбане иноваторе“¹⁵ (2000), „Коришћење моћи културе за компетативну предност“ (2003)¹⁶ „Уметност прављења града“¹⁷ (2006) акценат је стављен на креативно коришћење културних ресурса градова у циљу развоја урбане економије, обнављања грађанског поноса, јачања социјалне кохезије и подизања квалитета живота. У вероватно најпознатијој његовој књизи „Креативни град: алат за урбане иноваторе“ Лендри наводи да су „културни ресурси сирови материјал града и његове вредносне базе; ресурси који замењују угаљ, челик или злато. Креативност је метод за коришћење ових ресурса и за помоћ у њиховом расту (...). Задатак урбаних планера је да препознају, управљају и користе ове ресурсе одговорно“¹⁸. Према Лендрију „свако место има потенцијале, иако они можда нису очигледни, посебно онима који ту живе“¹⁹. Ресурси које град може користити за регенерацију, по њему, укључују:

- његову уметничку или археолошку историју;

¹² Термин „креативне економије“ је током 2000-их постепено замењивао термин „креативних индустрија“. Он је у још мањој мери повезан са уметничким и културним активностима које су ипак чиниле значајан сегмент креативних индустрија.

¹³ Charles Landry and Franco Bianchini, „The Creative City“, Demos, London, 1995

¹⁴ Charles Landry, Lesley Greene, Francois Matarasso, Franco Bianchini, „The Art of Regeneration: Urban Renewal through Cultural Activity“, Comedia, The Round, Bournes Green, 1996

¹⁵ Charles Landry „The Creative City—a Toolkit for Urban Innovators“, London: Earthscan Publications, 2000

¹⁶ Charles Landry and Phil Wood, „Harnessing and Exploiting the Power of Culture for Competitive Advantage“, Comedia, The Round, Bournes Green, 2003

¹⁷ Charles Landry, „The Art of City Making“, Earthscan, London, 2006

¹⁸ „The creative city—a toolkit for urban innovators“, стр. 7

¹⁹ The Art of Regeneration: Urban Renewal through Cultural Activity, стр. 3

- његову форму изградње и археолошко наслеђе;
- његов пејсаж, топографију, лепоте, карактеристична природна обележја;
- атрактивност и доступност јавних простора;
- древне и скорашње етничке традиције, акценте и дијалекте;
- локалне производе и занатске вештине, производња и услуге;
- квалитет трговине, доколице, спорта и забаве;
- поткултуре, укључујући ту и поткултуре младих;
- традиције јавног, друштвеног живота; грађанске традиције, фестивале и ритуале...”²⁰

При том, у Лендријевој концепцији, на бази овог „сировог материјала“, градови би требало да развију властити дистинктивни идентитет, утемељен а постојећим локалним ресурсима - јединственом карактеру места и људи који их чине – чиме би се издвојили из мора униформних градова, које процес глобализације и корпоративни стилови градње репродукују широм света. Та посебност би учинила град видљивим и - претпоставка је - у њега могла привући

представнике високо мобилне „креативне класе“, инвеститоре и туристе.

Лендријева концепција подршке креативног приступа у свим областима налази свој најјаснији израз у захтеву за „урбаним културним планирањем“ - које није тек додатак који следи након што су размотрена важна питања употребе земљишта, саобраћајница или становања и није само секторско планирање културног/уметничког развоја. На трагу дефиниције коју је дао Колин Мерсер (Colin Mercer: 1991, 1995)²¹, према којој се културно планирање одређује као „стратешко и интегрално планирање и употреба културних ресурса у урбаном развоју и развоју заједнице“, Лендри се залаже да се уместо секторски лимитиране локалне културне политике, усвоји холистички, интерсекторски приступ развоју градова, који се првенствено посматрају као културни конструкти.

Иако његов опис креативних центара (градова и области) који привлаче „креативну класу“ садржи карактеристике којима градови теже (у Лендријевој концепцији), радови Ричарда Флориде немају за циљ планирање активности којима би градови могли постати „креативни“. У књигама „Успон креативне класе, и како она трансформише рад, доколицу и свакодневни живот“²² (2002), „Градови и креатив-

²⁰ ibid, стр. 7

²¹ Colin Mercer, „What is cultural planning?“ Community Arts Network SA, 1991. и „The Cultural Planning Handbook: An essential Australian guid“ by David Grogan and Colin Mercer with David Engwicht, Allen Unwin, 1995

²² Richard Florida, „The Rise of the Creative Class. And How It's Transforming Work, Leisure and Everyday Life“, Basic Books, New York, 2002

на класа“²³ (2005) Флорида се бави глобалним социјалним, економским и културним променама које доводе до формирања и културне хегемоније „креативне класе“; као и везом између економског успеха градова, демографског састава њиховог становништва и њихових општих карактеристика. Креативна класа укључује припаднике професија који оперишу културним симболима и креирају оригиналне, нове производе у областима истраживања и развоја (research & development), софтверске индустрије, дизајна, културних индустрија и уметности у традиционалном смислу, али и финансијских и консултантских услуга. Иако је основно одређење креативне класе професионално, њих, по Флориди, карактерише и креативни етос и специфични стил живота који карактерише „отвореност према разноликости свих врста“ и „потрага за искуствима врхунског квалитета“.

Оно што повезује Флоридина истраживања са појмом и праксом креативних градова јесте његов увид да припадници креативне класе нису подједнако распоређени у географском простору, већ да се групишу у оним градовима и регионима који им пружају погодности и искуства врхунског квалитета; који су отворени према социјалној и културној разноликости и који им омогућавају да се искажу као креативне особе. То су, у рекламократској Флоридиној формулацији, успешни градови (попут Сан Франциска, Сијетла или Бостона у САД) које карактеришу три „Т“: технологија, таленат и толеранција“. Ослањајући се на

истраживања везе између људског капитала и економског развоја и проширујући их у новим правцима, Флорида истиче да су ова три услова нужна, али да је сваки за себе недовољан - те да је, да би се привукли креативни људи, генерисале иновације и стимулисао економски развој неопходно да градови поседују све три карактеристике.

Имајући у виду Лендријеву и Флоридину концепцију²⁴, Андреас Реквиц наводи да би се промена од функционалних градова индустријске ере до креативних градова пост-индустријске ере, боље могла описати као процес „само-културализације“ градова. То је процес у коме градови сами себе – своје политичке институције, економске организације, али и урбану инфраструктуру, трговачке и резиденцијалне области – виде као културне феномене. По Реквицу, „само-културализујући градови“ деле шест карактерика које укључују: (1) *присуство „живе“ уметничке сцене*, која у „нео-боемским“ деловима града делује у културном простору омеђеном уметношћу, занатством и културним индустријама; (2) *концентрацију креативних индустрија* које представљају економску основу културализованих градова; (3) *доминацију потрошачке културе* која подразумева процесе преобликовања градских центара у излоге потрошачке раскоши, а сам чин куповине третира као карактеристично

²³ Richard Florida, „Cities and the Creative Class“, Routledge, New York/London, 2005

²⁴ У тексту „Creative City vs. Kulturstadt: Implications of Competing Policy Formulations“ из зборника „The Emerging Creative Industries in Southeastern Europe“, Institute for International Relations, Zagreb, 2005, стр. 127 – 156, Мирко Петрић и Инга Томић-Колудровић разматрају и трећу могућу дефиницију креативних градова, као градова које првенствено одређује концентрација креативних индустрија у њима.

урбану активност доколице; (4) *музеализацију високе културе* - оживљавање високе уметности буржоаске културе за коју је у индустријском добу изгледало да је заувек „изгубила битку“ за масовно прихватање. Међутим, за разлику од ранијег перманентног карактера (музејских поставки, позоришних репертоара), оживљавање ове културе прати њено уобличење у једнократне културне „догађаје“ – фестивале, специјалне изложбе – чиме се обезбеђује њена атрактивност (за грађане и туристе); (5) *појаву естетизованих делова града*: ренесанса градских центара, праћена је појавом урбаних области који по свим својим карактеристикама представљају супротност резиденцијалних области функционалних градова. Пре свега, њих карактерише недиференцираност између простора за становање, радног простора и простора у коме се користи слободно време; али је и приступ оживљавању старих, напуштених делова града од стране нео-боемских креативних група или припадника постматеријалистичких средњих класа у супротности са анти-орнаменталном, функционалном архитектуром високе модерне; (6) *идиосинкратичку архитектуру* – за разлику и од буржоаских стилова градње који су подразумевали изградњу јавних институција, али и приватних кућа у раскошном, али углавном униформном стилу; а посебно за разлику од репетитивности модернистичког стила, архитектонски стил „само-културализујућих“ пост-модерних градова карактерише крајња индивидуализација архитектонских здања, чија визуелно дистинктивна обележја имају потпуну доминацију над њиховом функцијом. Овај

тип архитектуре такође доприноси маркирању градова као места која нуде јединствену искуства.

2.3. ПАРАДИГМА КУЛТУРНИХ ПРАВА И КУЛТУРНЕ РАЗНОЛИКОСТИ

Друга важна савремена парадигма урбаног развоја такође наглашава значај културе и културних ресурса; указује на фактичку културну разноликост у савременим градовима и залаже се за толеранцију у односу на њу. Једино што акценат не ставља на улогу културе (и културне разноликости) у економском и социјалном развоју градова, него у први план ставља однос између културе и људских права и допринос културе слободном и целовитом развоју појединаца. Из тога непосредно следи становиште о неопходности формулисања јавних културних политика које штите и промовишу културна права и културну разноликост на свим нивоима (па и на локалном нивоу) и захтев за активним учешћем грађана у њиховом обликовању.

Ова парадигма види инструментализацију културе и културни фундаментализам као две кључне силе које у савременом свету угрожавају остварење суштинских вредности културе. Њени кључни појмови - културних права и културне разноликости - дефинисани су и подржани у низу важних глобалних докумената као што су Универзална декларација о људским правима (1948.), Пакт о грађанским и политичким правима (1966.), Пакт од економским,

социјалним и културним правима (1966.), Универзална декларација о културној разноликости (2001) и Конвенција о заштити и промоцији разноликости културних израза (2005).

Заговорници ове парадигме позивају се на члан 27 (1) Универзалне декларација о људским правима²⁵ и указују да суштинске вредности које култура остварује кроз „сећање, креативност, критичко знање, ритуалност, изврсност, лепоту, разноликост“ не могу бити остварене другим средствима. И да свако има право да му тако схваћена култура - која проширује могућности избора и даје слободу - буде доступна; да свака индивидуа има право да се креативно изрази; или да кроз размену са другима ствара нове креативне форме. А да инструментализација културе угрожава независност културе и критички садржај који чини њену суштину.

У краткој студији под називом „Четврти стуб одрживости. Суштинска улога културе у јавном планирању“²⁶ Џон Хаакс (Jon Hawkes) је указао на потребу да се друштвени развој ослони и на четврти стуб – културе – поред економског, друштвеног и еколошког. Парадигма одрживог развоја која је чинила основу планских докумената током 1990-их била је базирана на идеји троугла развоја чије упоришне тачке чине

економија, која ствара богатство; социјална инклузија које обезбеђује његову праведну расподелу; и екологија која брине да се задовољење тренутних потреба одвија на начин који не угрожава потребе будућих генерација.

СЛИКА 1. Троугао развоја²⁷

СЛИКА 2. Нови квадрат развоја

²⁵ „Свако има право да учествује у културном животу заједнице, да ужива у уметности и да учествује у научном напретку и добробити која отуда проистиче“

²⁶ Jon Hawkes “The fourth pillar of sustainability. Culture’s essential role in public planning, Cultural Development Network, Common Ground Pub, Melbourne, 2001

²⁷ Сlike 1 и 2 су преузете из студије „Водич за учешће грађана/ки у развоју локалних културних политика у европским градовима“ (Jordy Pascual i Ruiz, Sanjin Dragojević, Philipp Dietachair „Guide to Citizen Participation in Local Cultural Policy Development for European Cities“, Interarts, ECUMEST Association, European Cultural Foundation, 2007) чији је превод 2011. године публиковао EXPEDITIO – Центар за одрживи просторни развој из Котора.

Допринос културе друштвеном развоју и утицаји које друштвени токови имају на културу – неспорни су. Оно што Хаакс предлага јесте да се, уместо културне политике, формулише културни оквир који би се примењивао на процену свих политика. И да би успешност сваког програма, пројекта или активности (на сваком нивоу, па и на локалном) требало да се посматра са аспекта сва четири стуба одрживости.

Једна од опасности по културу у савременом свету, коју са собом носи процес глобализације јесте хомогенизација, стандардизација и нестајање културне разноликости. Честа реакција на ове процесе јесте и културни фундаментализам, у име одбране изворности и културне специфичности. Ове тенденције су добиле још снажнији замах теоријама о “неизбежном” сукобу цивилизација и стварним ратовима који се на арапском полуострву воде последњих двадесетак година.

Један од одговора на ове изазове, али и облик признања фактичке културне разноликости савременог света, плуралности и хибридности идентитета, јесу међународне декларације и конвенције које препознају и штите културну разноликоост као „најважнију баштину човечанства”²⁸. У UNESCO Универзалној декларацији о културној разноликости (2001.) истиче се да је „као извор размена, иновације и креативности, културна разноликоост неопходна људском

роду исто колико и био-диверзитет природи“ (члан 1.). Насупрот тенденцијама ка културном фундаментализму, у UNESCO Конвенцији о заштити и промоцији разноликости културних израза (2005), наводи се да „културна разноликоост може бити заштићена и унапређена само уколико су загарантована људска права и основне слободе, као што су слобода изражавања, информисања и размене информација, као и могућност да појединци бирају одговарајуће културне изразе. Нико се не може позивати на одредбе ове Конвенције да би кршио или ограничавао људска права и основне слободе одређене у Универзалној декларацији о људским правима или загарантоване међународним правом”²⁹. У члану 11. Универзалне декларације о културној разноликости у коме се позива на израду партнерстава између јавног сектора, приватног сектора и цивилног друштва, указује се да „силе тржишта саме не могу гарантовати очување и промоцију културне разноликости, која је кључ одрживости људског развоја. Из ове перспективе, примарни значај јавне политике, у партнерству са приватним сектором и цивилним сектором, мора бити реafirмисан”.

Гарантовање културних права појединаца и очувања и промоције културне разноликости - а то је поента ове парадигме - јесу јавна одговорност. Они се чувају и промовишу кроз јавне културне политике које могу обавити ову функцију једино ако су грађани укључени у њихово креирање

²⁸ Агенда 21 за културу у свом првом члану наводи: „Културна разноликоост је најважнија баштина човечанства. Она је производ више хиљада година историје, плод заједничког доприноса свих људи, њихових језика, маште, технологија и стваралаштва”

²⁹ Члан 2, превод преузет из Закона о потврђивању Конвенције о заштити и унапређењу разноликости културних израза“ објављеном у Службеном гласнику РС, број 42, од 2. јуна 2009. године.

и развој. Партиципација грађана може се третирати као средство које има за циљ давање легитимитета деловању органа власти који су заинтересовани да ојачају своје позиције циљеве и интересе (а не да их мењају); или у суштинском смислу, где процеси партиципације постају процеси трансформације и учења за све актере који у њима учествују, укључујући ту и органе управе³⁰.

Парадигма културних права и културне разноликости нашла је свој најбољи израз кроз усвајање Агенде 21 за културу. Она представља, у светским размерама, вероватно кључни документ који дефинише улогу културе у локалном развоју. Овај документ се може посматрати и као изјава о културним правима грађана и као позив грађанима и представницима цивилног друштва да се укључе у формулисање јавних културних политика. Његово усвајање показује спремност једног града - његових политичких органа и грађана - да се култура третира као један од његових најважнијих ресурса и темељ будућег развоја. Оно уједно показује посвећеност вредности културне разноликости – спремности да се подстиче развој и испољавање различитих култура и негује интеркултурни дијалог.

Агенда 21 за културу формулисана је и усвојена је на Четвртом форуму локалних власти одржаном у Барселони, 8. маја 2004. године. Највећа асоцијација локалних самоуправа у свету, Удружење уједињених градова и локалних самоуправа (UCLG),

усвојило је Агенду 21 за културу као референтни документ за њихове програме посвећене култури и преузело улогу координатора процеса њене примене након усвајања. У овом тренутку је више од 300 градова, локалних самоуправа и организација из целог света, међу којима и Барселона, Билбао, Болоња, Буенос Аирес, Женева, Гетеборг, Хелсинки, Келн, Копенхаген, Лајпциг, Малме, Монтевидео, Монтреал, Рио де Жанерио, Рим, Севиља, Стокхолм, Штутгарт, Торино, Тулуз и Венеција, усвојило Агенду 21 за културу.

Агенда 21 за културу садржи 67 чланова, груписаних у три целине: (1) у делу посвећеном „принципима“ (16 чланова) описује се повезаност културе и људских права, културне разноликости, одрживости, активне демократије и мира; (2) део под називом „обавезе“ или „смернице за акцију“ (29 чланова), концентрише се на дужности локалних власти и поставља низ захтева чије би остварење омогућило заузимање средишњег места културне политике у локалном развоју; (3) део о „препорукама“ (22 члана) заговара обновљени значај културе и захтева да она, као изузетно значајна, буде препозната у програмима, буџетима и организационим шемама на локалном и државном нивоу и од стране међународних организација.

Важно је приметити да Агенда 21 за културу, иако на трагу Универзалне декларације о културној разноликости (члан 8.) има свој тенет у томе да се „културна добра и услуге, као вектори идентитета, вредности и значења, не смеју третирати само као робе или потрошачка добра“ ипак захтева и „признање економске димензије културе

³⁰ Види „Водич за учешће грађана/ки у развоју локалних културних политика у европским градовима“, стр. 22- 27

и важност културе за креирање богатства и економског развоја“, као и „стратешку улогу културних индустрија и локалних медија и њихов допринос локалном идентитету, креативном континуитету и креирању послова“.

Примена Агенде 21 за културу везана је за коришћење четири специфичне алатке: (1) дефинисање и реализацију стратегије културног развоја града; (2) усвајање Повеље о културним правима и одговорностима; (3) установљење градског/општинског Савета за културу; и (4) сталној процени културног утицаја развојних пројеката града/општине.

Развој локалне културне стратегије подразумева укључивање што ширег круга културних актера, представника локалних власти и грађана у дебату, на основу које ће бити формулисани градски идентитети, приоритети у области културне политике за одређени период, активности којима ће би циљеви бити остваривани и начин мониторинга њиховог остваривања. Локална културна стратегија се формулише као документ који усвајају органи локалне самоуправе, са чијим садржајем су грађани упознати и који представља основ за средњорочни културни развој града.

Локална повеља културних права је документ који дефинише културна права и одговорности грађана који живе у једном граду (на његовој територији). Ове повеље су базиране на Универзалној декларацији о људским правима (у којој су дефинисана и културна права) и на другим међународним документима који уређују ову област. Локалну повељу културних права усвајају локалне скупштине и уједно одређују лич-

ност која ће се старати о остварењу локалне повеље културних права и деловати као медијатор у ситуацијама које су везане за реализацију културних права и одговорности.

Савет за културу је јавно тело које се бави кључним питањима које се тичу културе у граду. Савети за културу би требало да буду конципирани тако да изражавају разноликост културних актера у граду (различите културне области, различити сектори, различите величине и нивои развоја). Надлежности ових савета са разликују у зависности од модела локалне културне политике: од чисто консултативних, до надлежности непосредног одлучивања у одређеним питањима.

Уобичајена пракса је да кључни градски развојни пројекти буду оцењивани са становишта њиховог економског, друштвеног утицаја и утицаја на животну средину. Агенда 21 за културу заговара да се градских развојних пројекти оцењују и са становишта њиховог културног утицаја. Процена културног утицаја би био документ у коме се у одређеним временским интервалима оцењује утицај свих важних градских развојних пројеката на културни живот грађана и на њихова културна права.

Иако може изгледати да су парадигме „креативних градова“ и „културних права и културне разноликости“ једноставно супротстављени полови у којима се сукобљавају концепције „инструментализације“ културе и неговања „властитих вредности културе“, нама се чини да међу њима постоје значајне сличности и да су разлике преутоме на шта стављају нагласак. Обе парадигме на готово исти начин описују савре-

мену стварност урбаних центара. И једна и друга промовишу културну разноликост и супротстављају се културном фундаментализму, који у име захтева за очувањем разноликости крши основна људска права. Штавише, обе парадигме, постављају идентичан захтев да „културно планирање“ (у Лендријевој терминологији) или „културни оквир“ у терминологији Џона Хаакса заузму место уско-секторски дефинисане културне политике.

Оно у чему се они разликују јесте у основи одговор на питање из чега произлази значај и важност културних политика/културног планирања. Парадигма креативних градова сматра да је улазак културног планирања у језгро урбаног развоја важно, јер у промењеним околностима то може на најбољи начин допринети њиховом и економском и укупном социјалном развоју (па и заштити културних права и културне разноликости). Неспорно је, при том, да је парадигма креативних градова ближа тренутно доминантним, нео-либералним политичким и економским становиштима. На другој страни, парадигма „културних права и културне разноликости“, сагледава угроженост самосвојних вредности културе, чак и у концепцијама које креативност уздижу на пиједестал најважнијих способности и вредности. Она заступа становиште да се силе тржишта „не обазире“ на културна права и бришу културну разноликост, те да је њихова заштита јавна одговорност од које се не може и не сме побећи. Утолико, најпречи задатак локалних и националних власти и међународних организација јесте да формулишу културне политике које штите културна права свих и

штите и промовишу културну разноликост. А као најбољи начин да се то уради види се суштинско укључивање грађана у њихово обликовање. Неспорна је и блискост парадигме „културних права и културне разноликости“ социо-демократским политичким и економским концепцијама које културу виде као јавно добро.

У већ поменутом тексту „Креативни град насупрот Културном граду: импликације супростављених формулације политике“ Мирко Петрић и Инга Томић-Колудровић разматрају (у другим терминима) ову исту супротстављеност „креирања јавног добра кроз културу у условима доминације тржишта“ или „заштите јавног добра – културе – од инструментализације које тржиште намеће“. И што је најзанимљивије, испитују могућности да се модели „креативних градова“ или „културних градова“ остваре у региону југоисточне Европе.

Они указују да за примену концепције „креативних градова“ већини градова у југоисточној Европи недостају развијени организациони капацитети који су, по Лендрију, основни предуслов за настанак креативних градова. Имајући у виду карактеристике које креативним градовима приписује Ричард Флорида (технологије, таленат, толеранција), ови аутори показују и да застареле технологије; одлазак високостручних кадрова (brain-drain) и њихов прелазак са универзитета и истраживачких института у друга, боље плаћена занимања (brain-waste); и низак ниво толеранције у односу на друго и другачије, не погодују развоју креативних градова. И на крају, имајући у виду развој креативних индустрија, да маргинални положај у свет-

ским токовима капитала, не пружа значајне могућности за њихово укључивање у глобалну утакмицу, која једина у овим креативним пословима пружа могућност за велике профите и убрзани раст. Што се пак остварења концепта „културних градова“ тиче, аутори указују да је за већину градова југоисточне Европе он финансијски неодржив и да се овај модел директно супроставља доминантним (нео-либералним) токовима који у овим пределима сматрају задатим за процес транзиције.

У закључку свог текста Андреас Реквиц указује да фине дистинкције између различитих типова „само-културализујућих градова“ (ми бисмо могли додати „креативног града“ и „града културних права и културне разноликости“) нису пресудне. Оно „Друго“ у односу на само-културализујуће градове јесу градовима којима је таква могућност затворена – „не-културализујући градови“ - индустријски градови САД и западне Европе, чија неспособност да се укључе у токове савременог света доводи до масовног напуштања становништва („shrinking cities“); мега-конурбације у Азији или Јужној Америци који нису прошле кроз фазу буржоаских или индустријских градова; или једноставно градови у неразвијеним деловима света (попут Африке).

Наш град и друге градове на простору југоисточне Европе у том смислу очекују избори на два нивоа. Најважнији избор, онај на првом нивоу, јесте онај у коме се бира између третирања културе као маргиналног додатка који само оптерећује градски буџет или одлуке да се културних капацитети града користе као развојни ресурси

за његов економски и укупни социјални опоравак; и између равнодушности у односу на одсуство задовољавања елементарних културних потреба грађана, вулгарну комерцијализацију културе и толерисање дискриминативних пракси или одлуке да се активно штите и промовишу културна права и културна разноликост. Нама се чини да у овом тренутку нема одговорних људи који не би, међу понуђеним, изабрали ове друге опције.

Уколико се Ниш буде определио за културализацију, остаје избор њеног правца. Имајући у виду да се наш град налази у кризи типичној за бивше индустријске градове; његов положај једне од кључних саобраћајних раскрсница на Балкану; и богатство културних ресурса којима град располаже, ми смо у овој стратегији предложили хибридни модел, који, уз упозорење у односу на опасности инструментализације културе, примат ипак даје елементима парадигме урбане регенерације, ближе повезивању културе и туризма и културном планирању као стратешкој и интегралној употреби културних ресурса ради развоја заједнице.

3. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ГРАДА НИША

У овом сегменту укратко ћемо размотрити основне стратешке правце развоја Града Ниша, онако како су дефинисани у Стратегији развоја Града Ниша (из 2007.) и Ревизији Стратегије развоја Града Ниша од 2009. до 2020. године (из 2009. године); и у комплементарној Стратегији развоја туризма Града Ниша од 2011. до 2016. године, која је формулисана у истом периоду као и стратегија културног развоја. На крају овог дела размотрићемо и помаке у остварењу стратешких циљева постављених за претходни период у „Прилозима за дефинисање стратегије културног развоја Града Ниша од 2004. до 2010. године“.

Иако нема простора да се у овој студији они детаљно анализирају, током израде стратегије имали смо у виду и „кровне“ документе попут Националне стратегије одрживог развоја Републике Србије (2008); Стратегије развоја туризма (2006) и њене ревизије из 2010. године; европске и светске документе као што су стратегија „Европа 2020“ (2010), Европска агенда за културу у глобализујућем свету (2007), као и већ поменуте UNESCO „Универзалну декларацију о културној разноликости“ (2001); „Конвенцију о заштити и промоцији разноликости културних израза“ (2005) и Агенду 21 за културу (2004) Уједињених градова и локалних самоуправа (UCLG).

3.1. СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ГРАДА НИША

Стратегија развоја града Ниша конципирана је током 2007. године од стране радне групе и тима локалних консултаната које је формирао Град Ниш, уз партиципацију грађана и великог броја заинтересованих актера. Техничку подршку и техничку помоћ током овог процеса пружили су УН-ХАБИТАТ Програма Уједињених нација за људска насеља и ЕРВЕТ специјализована агенција за развој италијанске регије Емилија Ромања. Овај основни документ ревидиран је 2009. године за период до 2020. у садејству истих актера.

Након детаљне анализе карактеристика становништва, економије, информационо-комуникационих технологија, природних и културних ресурса, просторног и урбанистичког планирања, комуналне инфраструктуре, образовања, културе, здравствене и социјалне заштите и анализе деловања градске управе; те спроведене SWOT анализе у областима привреде, информационих и компјутерских технологија, животне средине/територије/инфраструктуре, друштвеног развоја и управљања, у документу су предложена четири стратешка правца развоја Града Ниша: (1) територијални развој оријентисан ка одрживој животној средини; (2) успостављање сигурног и поузданог окружења за инвестиције као основе за одржив економски развој; (3) уравнотежено и свеобухватно побољшање квалитета живота у граду Нишу; (4) унапређење институционалног окружења и процеса управљања.

Циљ стратешког правца I („територијални развој оријентисан ка одрживој

животној средини“) јесте трансформација града Ниша у урбани регионални центар са високим квалитетом животне средине, комуналне опремљености и саобраћајне повезаности, у складу са напредним развојним политикама и добрим примерима праксе развијених европских градова.

Као кључне речи за стратешки правац I наведени су:

- заштита природне и **културне** баштине;
- одржива производња и штедња енергије;
- био-еко - архитектура и квалитетно становање;
- јавни превоз и пешачке зоне;
- коришћење повољног географског положаја;
- изградња материјалних и нематеријалних мрежа (ИКТ, мреже управљања чврстим отпадом и отпадним водама, интермодалне саобраћајне мреже);
- планирање употребе земљишта засновано на очувању пољопривредног земљишта;
- балансирано управљање урбано- руралним континуумом.

Циљ стратешког правца II („успостављање сигурног и поузданог окружења за инве-

стиције као основе за одржив економски развој“) је стварање услова за понуду адекватне радне снаге, отварање финансијских могућности за развој предузетништва, логистике, привлачење инвестиција, индустријску реалокацију, унапређење односа и стварање услова за повећање активности локалне пословне заједнице, као и стварање нових предузећа у високопрофитабилним областима.

Кључне речи за стратешки правац II јесу:

- Политике (мере) за привлачење инвестиција и индустријске реалокације (порески и финансијски подстицаји, административна ефикасност, услуге за предузећа, „све на једном месту“ концепт, развојна агенција/јединица за развој)
- Проактивни приступ привлачењу страних директних инвестиција кроз обнављање контаката са некадашњим пословним партнерима гиганата попут ЕИ, МИН итд. и коришћење постојећих контаката локалне пословне заједнице са добављачима и купцима из земље и иностранства
- Политике за подршку предузетништву у терцијарном сектору
- Политике за побољшање квалитета радне снаге (стручно усавршавање, тренинг и едукације, универзитетски мастери, доживотно образовање, центри за развој каријере)

- Политике за јачање веза између предузећа и универзитета (центри извршности, технолошки паркови, научно-технички инкубатори и кластери)
- Унапређење односа са локалном пословном заједницом и стварање услова за задржавање постојећих и ширење њених пословних активности
- Политике за стварање материјалне и нематеријалне инфраструктуре (индустријске зоне, бизнис инкубатори, научни и технолошки комплекси, индустријски паркови, слободне царинске зоне, логистичке платформе)
- Политике за унапређење пословања свих субјеката увођењем, применом и развојем савремених информационих технологија који треба да обезбеди смањење трошкова оптимизацијом инфраструктуре и рационалним коришћењем информатичке и комуникационе опреме, размену података, сарадњу између база података субјеката, скраћење процедура, увођење еУправе, разних еСервиса према грађанима, могућност обавештавања, пријаве и решења проблема на једном месту из свих области које су важне за Град Ниш
- Политике за решавање проблема незапослености (развојни планови за превазилажење јаза између потреба привреде и постојећих образовних профила, центри за радну оријентацију, програми кредитирања малих и

средњих предузећа, програми start-up кредита)

- Политике урбаног маркетинга (градски инфо-центар, ширење културе и праксе стратешког планирања; – маркетинг територије (локације) усмерен ка екстерним субјектима у циљу ширења нове слике „будућег Ниша“)

Као циљ стратешког правца III („уравнотежено и свеобухватно побољшање квалитета живота у граду Нишу“) наводи се стварање подстицајне и безбедне друштвене средине у којој ће сви грађани моћи да искажу и да задовоље своје потребе за припадањем и идентитетом, дружењем и личним развојем.

Као кључне речи за стратешки правац III истакнуте су:

- Безбедност (смањење ризика и ублажавање последица изложености ризицима по живот и здравље, имовину, социјалну сигурност и становање)
- Могућности за лични развој и афирмацију (кроз образовање, **културу** и спорт)
- Богат, разноврстан и квалитетан друштвени живот
- Учешће у животу града за све грађане Ниша
- Обезбеђивање истих услова за све грађане (доступан интернет и еСервиси) ширењем и развојем информатичке инфраструктуре и еУправе

Циљ стратешког правца IV („унапређење институционалног окружења и процеса управљања“) јесте увођење институционалних реформи у циљу побољшања способности и ефикасности у процесима доношења одлука, пратећи принципе субсидијарности на територији града.

Кључне речи за стратешки правац IV јесу:

- Реформа јавне администрације (уз подршку одговарајућих републичких прописа који представљају основ за функционисање локалне самоуправе и доношење градских прописа и увођење еУправе и скраћивање процедура у поступцима рада)
- Успостављање организованог приступа пројектним активностима Града и градских општина кроз формирање/идентификацију Јединице за управљање пројектима на нивоу Града Ниша и Јединица за спровођење пројеката при Градским јавним предузећима и установама и градским општинама
- Успостављање боље координације између градских општина
- Посредовање између институционалних партнера и стејкхолдера
- Оснивање посебне јединице локалне управе за развојно-стратешко планирање града Ниша
- Прихватање Европске повеље о људским правима у градовима

- Омбудсман.

Као што се може видети из прегледа циљева стратешких праваца и кључних речи које их одређују, у којима се термин културе помиње тачно два пута (болдирано у тексту) - култура у њеном естетском или чак и антрополошком виду, нема значајније место у стратешким правцима развоја града, онако како су они дефинисани у Стратегији развоја града Ниша (и њеној ревизији). Да се не ради тек о терминолошким омашкама може се видети из анализе општих и специфичних циљева/ пројеката ове Стратегије развоја града Ниша.

У стратешком правцу 1, међу двадесет два специфична циља наводи се *један* који се тиче културе и то „промоција и просторно унапређење археолошког и културног наслеђа у оквиру обележавања 1700. година Миланског едикта“ (специфични циљ 1.3.3.). У стратешком правцу 2, који позива на „стварање повољног пословног амбијента за инвестирање, развој предузетништва, повећање запослености и јачање конкурентности нишке привреде; јачање иницијатива територијалног маркетинга ради побољшања имиџа града као привредног центра“³¹ међу двадесет девет специфичних циљева нема баш *ни једног* који је непосредно везан за културу³². Додуше,

³¹ Односно, управо онога што у савременом свету првствено раде култура и уметност

³² Додуше, у специфичном циљу 2.3.1. помињу се *културни капацитети* у склопу програма развоја туризма заснованог на природним, културним и смештајним капацитетима града (бањски, здравствени, транзитни, конгресни и пословни туризам, еко-етно-туризам, верски туризам, туризам великих градова - City breaks, туризам догађаја и мани-

у стратешком правцу 3, чији је општи циљ стварање подстицајне и безбедне друштвене средине, у којој ће сви грађани моћи да искажу и да задовоље своје потребе за припадањем и идентитетом, дружењем и личним развојем, као један од значајних специфичних циљева се појављује циљ 3.2.2 који говори о обогаћивању културне понуде, промоцији Ниша као културног центра; подршци стваралаштву појединаца и неформалних уметничких група; адаптацији старих простора за културне делатности; истраживању, заштити и презентацији непокретних културних добара; и формирању градских културних центра у селима – додуше поново као једини међу 17 специфичних циљева. И на крају, у стратешком правцу 4, који се тиче управљања, међу 14 специфичних циљева, поново нема оних везаних за културу. Укратко, међу 82 специфична циља развоја Града Ниша, два се непосредно тичу културе.

Овакво стање је у супротности не само са савременим трендовима у урбаном развоју (о којима смо говорили у претходном поглављу); и са фактичким богатством културних ресурса којима Ниш располаже, него и са свакодневном реториком доносилаца одлука у граду у њиховим јавним, а посебно медијским наступима. Али ово не-присуство културних ресурса међу развојним потенцијалима града Ниша, доста верно одсликава место културе у менталном склопу огромног броја оних који још увек живе у индустријском граду (који то више није).

Ова стратегија културног развоја се утолико може читати и као пролегомена за једну будућу ревизију Стратегије развоја града Ниша која би уважила и искористила културне ресурсе Града. Визија која је надахњује јесте *активирање других потенцијала Града Ниша (осим индустријских)*, међу којима културни ресурси имају значајно место.

3.2. СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ГРАДА НИША 2011 - 2016

Имајући у виду географски положај Ниша, као једне од најважнијих саобраћајних раскрсница Балкана, извесно је да туризам представља једну од форми која може омогућити активирање културних ресурса града Ниша. У том смислу је и Стратегија развоја туризма од 2011. до 2016. године од изузетне важности. Она је конципирана у истом периоду у коме је рађена и ова стратегија културног развоја и у великој мери је са њом комплементарна.

Након опште процене стања досадашњег развоја туризма у Граду Нишу, анализе природних ресурса; климатских карактеристика; културног наслеђа; саобраћаја и комуникација; смештајних капацитета и карактеристика туристичке тражње; те анализе снага, слабости, шанси и претњи за развој туризма у Граду Нишу, дефинисане су три основне области у којима су дефинисани општи и специфични циљеви и програми/пројекти: развој туристичке инфраструктуре, развој маркетинга и развој малих и средњих предузећа.

У оквиру прве области, као општи циљ дефинисан је развој туристичких ресурса, моновалентне и поливалентне туристичке инфраструктуре и три специфична циља: 1.1. туристичка резервација простора и израда планске и пројектне документације за делове Ниша који су од значаја за развој туризма; 1.2. унапређење постојећих туристичких ресурса; 1.3. изградња и реконструкција моновалентне и поливалентне туристичке инфраструктуре.

У другој области као општи циљ је постављено повећање конкурентности Ниша као туристичке дестинације, а као четири специфична циља су наведени: 2.1. позиционирање Ниша као туристичке дестинације; 2.2. развијање тражње за појединим туристичким производима; 2.3. промоција прославе годишњице Миланског едикта 2013. године; и 2.4. унапређење маркетинг менаџмента туристичке дестинације.

Општи циљ у трећој области је развој малих и средњих предузећа и управљачког модела туризма града Ниша. Специфични циљеви у овој области укључују: 3.1. унапређивање управљања људским ресурсима у малим и средњим предузећима; 3.2. унапређење управљачког модела туризма Града Ниша; 3.3. допринос локалном развоју кроз повећање конкурентности малих и средњих предузећа; 3.4. допринос развоју политике животне средине и њене интеграције у мала и средње предузећа.

У стратегији су, надаље, имајући у виду туристичко-ресурсну основу града Ниша, предвиђени као основни следећи туристички производи:

1. Градски одмори

2. Специјални интереси
3. Здравствени туризам, Spa и Wellness
4. Пословни туризам и MICE³³
5. Догађаји
6. Кружна путовања
7. Планине

Као што се може видети, ни у Стратегији туризма Града Ниша 2011 – 2016 у њеним основним смерницама се не говори о културним ресурсима Града, нити чак о културном туризму као једном од важних потенцијала туристичке понуде града (иако се рецимо спецификују здравствени туризам и туризам посебних или специјалних интереса као важни потенцијали, што они и јесу).

Међутим, када се са нивоа општих смерница развоја туризма прешло на ниво конкретних активности, на дефинисање програма и пројеката, култура је добила значајније место. Не само што су као компаративне предности на којима Ниш треба да гради своју конкурентност издвојени културно-историјско наслеђе (античко богатство, споменици); бројни догађаји и манифестације (Фестивал глумачких остварења, Нишвил, Нимус, итд.); и људи, са својим духом, гостопримством, љубазношћу (уз геостратешки положај Ниша и природне ресурсе у околини града) - него

³³ MICE – акроним од Meetings, Incentives, Congress and Events, што су различите форме пословног туризма.

се показало и да су као основа туристичких производа као што су догађаји, градски одмори и кружна путовања, углавном предвиђени културни садржаји. На то још треба додати да у оквиру специфичног циља 2.1. (унапређење туристичких ресурса) већину пројеката чине они који су предвиђени и стратегији културног развоја 2012 – 2015 (попут, наставка археолошких истраживања са конзервацијом палате са октагоном у Градском пољу; довршетка реконструкције бедема Тврђаве и санација објеката из турског доба; израде заштитних конструкција над сачуваним деловима Римске виле са перистилом као и вртно уређење виле и њене непосредне околине на локалитету Медијана; наставка истраживања на комплексу ранохришћанских гробница у Јагодин мали; изградње спомен куће на Чегру и др.). Као и да се у оквиру специфичног циља 1.3. помиње обезбеђивање новог простора за рад Народног музеја.

Мада сматрамо да би културни туризам као један од основних потенцијала за развој Града Ниша требало да нађе места и у основним смерницама ове стратегије, битно је што су у њој форме и производи туристичке понуде углавном испуњени културним садржајима, који уз природне ресурсе (за здравствени туризам и туризам посебних интереса) и јесу оно што Ниш може да понуди домаћим и страним туристима.

3.3. ПРИЛОЗИ ЗА ДЕФИНИСАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ КУЛТУРНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НИША ОД 2004. ДО 2010. ГОДИНЕ

У „Прилозима за дефинисање стратегије културног развоја Града Ниша од 2004. до 2010. године“ основни правци деловања укључивали су *промене у начину организовања јавне управе* (формирање Секретаријата за културу, Савета за културу и Савет спонзора и донатора); *промењен начин финансирања културе у граду* (кроз финансирање једног дела програма у области културе путем годишњих јавних конкурса на којима равноправно учествују сви актери културне политике у граду); *промењен начин вођења кадровске политике* (који би се огледао у расписивању конкурса за избор руководилаца установа културе; мораторијуму на даље запошљавање у институцијама културе до 2010. године - уз изузетак запошљавања стратешки важних стручњака за развој тих институција; размени кадрова између институција и интензивној, обавезној реедукацији и доедукацији постојећих кадрова у институцијама културе).

Поред ових, да тако кажемо, структуралних промена, предложена је и реализација једног броја стратешких пројеката који су укључивали *нову концепцију сталних градских манифестација* (у циљу међународне афирмације града и побољшања градске туристичке понуде); и *установљење једног броја нових сталних градских манифестација*: цез фестивала Nišville; новогодишњег концерта бечких валцера; Дана француске културе; Дана америчке културе; Дана Софије и Скопља; Дана Стевана Сремца (уз обнављање награде за кратку причу „Сте-

ван Сремац“); Дана Бранка Миљковића (уз реафирмацију награде са песничка достигнућа „Бранко Миљковић“);

Међу стратешким приоритетима наведени су и *решење проблема недостатка објеката и простора за културне делатности* (кроз реконструкцију постојећих објеката и договор са Војском Србије о претпостављању њихових објеката); *истраживање, заштита и презентацију непокретних културних добара нашег града; решавање статусних питања и стварања услова за рад уметника који стварају у нашем граду; и развој међународне сарадње.*

Као важне активности планиране су и делатности усмерене на стварање, едукацију и развој озбиљне уметничке критике; едукацију актера културне политике у граду за другачији приступ менаџменту културних установа и догађаја; унапређење сарадње града, институција културе и других актера културне политике са медијима; успостављање интерресорне сарадње у нашем граду и стварање претпоставки за развој културног туризма.

Евалуација реализације ове стратегије није рађена (иако је то било потребно, а било је у самој стратегији и предвиђено). Уместо тога, на састанцима радне групе током израде Стратегије културног развоја 2012. – 2015. детаљно је размотрено шта је од постављених циљева и резултата остварено у претходном периоду, а што би требало поново поставити као стратешке правце деловања.

Оно што је очигледно јесте да готово ништа од постављених структуралних захтева није реализовано. Једино је Савет за културу формиран 2003. године опстао (променивши четири сазива), под друга-

чијим именом и са смањеним надлежношћима. Вероватно да се тако нешто, у непромењеним условима партијског арбитража културним системом на националном нивоу могло и очекивати, али захтеви за увођење елемената пара-државног модела културне политике представљају важан део унапређења културног система у граду, те су утолико постављени и у овој стратегији.

Највећи број активности реализован је у домену стратешких пројеката (укључујући ту и интернационализацију једног броја јавних градских манифестација и увођење у статус јавних градских манифестација цез фестивала „Nisville“ и новогодишњег концерта бечких валцера; започињање сада већ традиционалних „Дана француске културе“ у организацији Француског културног центра; обнављање награде за кратку причу „Стеван Сремац“ и реафирмацију награде „Бранко Миљковић“.

У домену побољшања продукцијских потенцијала града, једини значајни помак (од десетак предложених активности) огледао се у обнављању часописа „Градина“³⁴, што се по читаности и угледу који овај часопис има у земљи и иностранству и по разгранатој издавачкој активности књига локалних аутора³⁵ последњих година, показало као одличан корак. Додуше, у овом периоду је један број институција културе у граду, значајно унапредио и техничку опремљеност, што је делом резултат и међународних донација. Приватизација и

³⁴ Додуше, не као самосталне организације, већ у оквиру Нишког културног центра

³⁵ Локалних по месту боравка, али не и по значају.

гашење издавачког предузећа „Просвета“ и укидање Радио Ниша у склопу рационализације система РТС-а, учинило је предложене активности везане за ове организације неостваривим, али је проблем што готово ништа није урађено у погледу решења статусних питања и унапређења услова за рад уметника који стварају у нашем граду³⁶, што наш град и даље чини непривлачним местом боравка за савремене ствараоце.

У домену едукације актера културне политике у граду за другачији приступ менаџменту културних установа и догађаја, иако није било систематских активности на том плану од стране државе или града, један део активности је остварен у оквиру пројекта „Златни рудник“ Одбора за грађанску иницијативу. Током три године реализације пројекта (2008 – 2010) реализовано је шест семинара за стратешко планирање у култури, менаџмент културних установа и менаџмент културних догађаја; менаџмент пројектног циклуса (писање предлога пројеката, руковођење пројектима, мониторинг и евалуација); и велики број индивидуалних радионица на којима је учешће узело више од 200 менаџера у култури из градова из југоисточне Србије (Ниша, Лесковца, Враћа, Пирота и Зајечара). Као предавачи/руководиоци радионица у овим активностима појављивали су се, поред чланова Одбора за грађанс-

ку иницијативу, наставника и сарадника Универзитета у Нишу, још и наставници и сарадници Факултета драмских уметности, Универзитета уметности из Београда, као и истакнути културни менаџери из земље.

Од предложених активности реконструкције објеката у претходном периоду извршена је темељна реконструкција Дома културе³⁷ (у улици Станоја Бунушевца); Сингагоге (у Давидовој улици), која функционише као изложбена галерија у саставу Народног музеја; зграде Историјског архива у Тврђави, а реконструисана је и изложбена сала Народног музеја (у улици Николе Пашића). Упркос томе, просторни проблеми институција културе у Нишу (посебно Народног музеја и Народне библиотеке) остају међу централним проблемима културног система у граду.

На плану међународне сарадње, осим организовања фестивала са међународним учешћем у Нишу и повремених гостовања градских институција и уметника у иностранству, у протеклом периоду, није било значајнијих помака. Једино би можда требало издвојити успостављања контаката са „Константиновим“ градовима (посебно са Арлом из Француске, са којим је реализован један број заједничких пројеката). Али то остаје област у којој, у пројекцији Ниша као једног од значајних регионалних центара у југоисточној Европи, морати много да се уради (поготову у непосредном окружењу).

У целини гледано, може се констатовати да је од планираних активности и резултата остварено недовољно; да је значајан

³⁶ У стратегији је било предложено решавање питања статуса самосталних уметника и обезбеђивање здравственог и пензионог осигурања за њих; стављање на располагање нових и реконструкција изгорелих атељеу у Тврђави значајним ликовним уметницима; додела годишњих стипендија књижевницима, музичким и ликовним ствараоцима за рад на новим делима, итд.

³⁷ Која се ових дана, 2011. године приводи крају.

број резултата остварен мимо деловања локалне самоуправе (активностима донатора, међународних организација и локалних НВО) и да су неки од њих реализовани и без свести да су били део програма ове стратегије (што је такође један од њених неуспеха). Једна од научених лекција јесте и то да се стратешких планови донесени током периода власти претходних политичких гарнитуре, чак и када у њиховој изради није било никаквих партијских примеса, не третирају као градски документи, већ као део партијског багажа „претходника“ и да се, попут директора културних установа, морају уклонити, да би се (по хиљадити пут) почело изнова. При том, вероватно да је кључни неуспех овог претходног стратешког документа, који је делимично био у њега уграђен, то што је култура у граду остала у секторским/ресорним оградама, изван важних градских токова и није значајније допринела промени перцепције града (од стране самих грађана и изван њега), нити побољшању стања у њему.

4. МЕТОДОЛОГИЈА

У једној од многобројних дефиниција овог појма, стратешко планирање се одређује као „*систематски* процес кроз који се, међу кључним актерима заинтересованим за организацију, остварује *сагласност и посвећеност* приоритетним циљевима који су кључни за остварење мисије организације и који одговарају на промене у окружењу“³⁸

Дефиниција има неколико значајних елемената, чије важење се не мења у зависности од тога у којим оквирима се врши планирање³⁹. Први је да стратешко планирање јесте *систематски* процес - што значи да се ради о процесу који је структурисан, који се одвија према одређеним правилима, у неколико унапред дефинисаних фаза и који је базиран на подацима о актерима и окружењу који се прикупљају током планирања.

Циљ овог процеса је да се постигне *сагласност и посвећеност* приоритетним циљевима међу заинтересованим странама (stakeholders). Можемо разликовати две групе заинтересованих актера: унутрашње и спољашње. Унутрашњи би били појединци, групе, организације, институције који су део јединице које врши планирање (организације, општине, града, региона, државе), а спољашњи актери они који су заинтересовани за њену будућност, иако јој

³⁸ Michael Allison, Jude Kaye „Strategic Planning for Nonprofit Organizations. A Practical Guide and Workbook“ (second edition), John Wiley & Sons, Inc. Hoboken, New Jersey, 2005

³⁹ Да ли се ради стратешким плановима развоја организација, градова, региона или држава.

професионално или територијално не припадају. Консензус који би током стратешког планирања требало да се постигне, тиче се *крајњих циљева* које јединица која врши планирање треба да постигне (екстерна визија, сврха, циљеви и резултати) и *најбољих средстава* за остварење тих циљева и резултата (интерна визија, делатности, програма и активности). С обзиром на то да циљ стратешког планирања није само идентификовање расположивих стратешких опција и паметан избор међу њима, него и изградња сагласности и посвећености остварењу циљева међу онима који би требало да их реализују, питање партиципације у њеном формулисању постаје кључна претпоставка успешности стратегије.

Један од задатака стратегије јесте и да омогући *одговоре на изазове који долазе из окружења*. Основна разлика између дугорочног и стратешког планирања огледа се у томе како виде окружење. Дугорочно планирање претпоставља да је окружење релативно стабилно и да нам наше знање о садашњем и будућем окружењу омогућава да правимо поуздане планове за више година у будућност. Стратешко планирање, насупрот томе, претпоставља да је окружење динамично и тешко предвидиво, али да је задатак оних који планирају да „распоредите своје трупе“⁴⁰ и паметно изаберу правце деловања који ће им омогућити

смислене одговоре, ма како да се окружење буде променило. Утолико је код стратешког планирања, нагласак пре на одређивању генералног правца развоја, него специфичних конкретних циљева из године у годину.

Стратешко планирање се одвија кроз низ фаза које укључују: (1) фазу припреме или „планирање планирања“; (2) фазу одређивања стратешке филозофије (дефинисање мисије и визије, односно идентификовања кључних идентитета); (3) фазу стратешке анализе (актера и окружења); (4) фазу стратешког програмирања (одабира стратегија, одређивања циљева и задатака); (5) фазу писања скице стратегије и другог круга консултација; (6) фазу прављења оперативног плана и буџета стратегије; (7) фазу имплементације и њеног мониторинга и евалуације.

Прва фаза укључује формирање тима за израду стратегије, дефинисање обухвата стратегије, времена и буџета потребног за њену израду. У њој се врши утврђивање разлога за планирање, провера спремности да се планира, избор учесника у планирању, дефинисање улога у процесу планирања и идентификовање информација потребних за стратешко планирање. Резултат ове фазе је план стратешког планирања.

Одређивање стратешке филозофије стратешког плана подразумева дефинисање мисије и визије у случају организација⁴¹. Под одређивањем мисије организације се минимално подразумева дефинисање *сврхе* организације (зашто она

⁴⁰ Стратегија и стратешко планирање вуку порекло из војне терминологије. Реч стратегија долази од грчког термина „στратηγία“ који означава војничку вештину. Према Вебстеровом речнику „стратегија је вештина планирања војних операција великог обима, маневрисања снага на најповољније позиције, пре него што дође до сукоба са непријатељем“.

⁴¹ Ова фаза се одвија другачије у случају стратешких планова градова, али о томе нешто касније у овом поглављу.

постоји и шта покушава да оствари); *њене делатности* (главног метода или активности кроз које организација покушава да оствари своју сврху постојања) и *основних вредности* (принципа или веровања који воде чланове организације док покушавају да остваре мисију организације). Одређивање визије пак подразумева пројекцију – инспиришућу слику која живо представља како то изгледа успех, остварење суштинских циљева којима организација тежи и који надахњују све њене активности. Резултат ове друге фазе у процесу стратешког планирања је скица мисије и визије.

У трећој фази врши се стратешка анализа окружења и актера планирања. У анализи окружења често се користи такозвана PEST анализа (анализа политичких, економских, социјалних и технолошких трендова у окружењу). За анализу актера користи се неки од метода процене капацитета организација/институција⁴² међу којима је најпознатија SWOT анализа (која обједињава анализу снага и слабости актера, са анализом прилика и претњи у окружењу). У оквиру ове фазе врши се прикупљање података потребних за стратешко планирање, као и прављење базе података на основу који ће планери одлучивати при избору приоритета и стратегија. Резултате ове фазе представљају листа стратешких проблема и база података о тренутном стању.

У фази стратешког програмирања, на основу резултата окружења и актера и уз помоћ унапред дефинисаних критеријума за одређивање приоритета врши се одабир

базичних стратегија, дефинисање циљева и резултата и развијање дугорочних финансијских пројекција. Стратешко планирање помаже да идентификују различите стратешке опције и да начини паметан избор у развоју стратешких праваца и пројеката. Резултат ове фазе је сагласност о основним стратегијама, дугорочним циљевима и специфичним резултатима.

Прављење скице стратегије представља наредну фазу у процесу планирања. Иако мора да буде базирана на доприносу најразличитијих заинтересованих актера, уобичајено је да једна особа направи скицу стратегије. Она се потом дискутује унутар пројектног тима и иде у још један круг консултација, пре него што се упуту на јавну расправу. Функција овог другог круга консултација јесте да охрабри реакције у односу на скицу стратегије, у циљу њеног побошљања и исправљања недостатака и грешака. Након јавне расправе стратегија се усваја.

У претпоследњој фази праве се (најчешће) годишњи акциони или оперативни план и оперативни буџет за тај период. Стратешко планирање и оперативно планирање представљају два различита начина мишљења. Стратешке одлуке су фундаменталне, тичу се одређивања правца деловања и усмерене су према будућности. С друге стране, оперативне одлуке се односе на свакодневну примену стратешких одлука. Стратешки планови дефинишу приоритете који би требало да буду остварени у наредних неколико година, док оперативни планови наводе активности које би требало реализовати у току наредне године да би се ови приоритети

⁴² У методе које се такође често користе спадају и *gap* анализа или *Asnoff matrix* и *spider web* метода.

тети остварили. Оперативни или акциони план требало би да прати и одговарајући буџет за тај период деловања.

Последња фаза у процесу стратешког планирања јесте одређивање како ће се вршити мониторинг и евалуација имплементације стратегије. Мониторинг представља систематско и континуирано прикупљање података, њихову анализу и употребу ради доношења одлука (корективних акција) заснованих на познавању ситуације. Механизми мониторинга обезбеђују да стратегија остане на зацртаном курсу. То не значи да би стратегија требало да буде фиксирана и да искључи нове потребе, нове аспирације, нове приоритете и нове развојне токове. И у овом случају, као добар менаџмент се третира онај који се чврсто држи циљева којима се тежи, а флексибилан је у коришћењу средстава да би се циљеви остварили⁴³. Правило каже да би унапред требало одредити датум(е) када ће резултати стратегије бити евалуирани и тело које ће вршити мониторинг и евалуацију имплементације плана. Сврха евалуације јесте да се изврши систематско, и колико је то могуће, објективно оцењивање текућег или завршеног плана, његовог дизајна, имплементације и резултата. Намера је да се процени релевантност и остварење циљева, развојна ефикасност, ефективност, утицај и одрживост. Резултат ове последње фазе планског циклуса јесте континуирано оцењивање реализације стратешког и оперативних планова и учење

„лекција“ које ће бити уграђене у наредни циклус планирања.

Иза ових сложених процедура, у стратешком планирању се у ствари траже одговори на четири једноставна питања: (1) *Ко смо ми?* (то је у случају организације питање о њеној мисији, а у случају градова, региона, држава питање о њиховим базичним идентитетима); (2) *Где смо ми?* (питање које се односи на анализу тренутног стања); (3) *Где желимо да стигнемо?* (то је питање о визији којој се стреми) и (4) *Како ћемо тамо стићи са позиције на којој смо сада?* (то је питање стратегија у ужем смислу).

Кључна разлика између стратешког планирања које врше организације и шире, територијалне јединице (градови, региони, државе...) огледа се у томе што градови немају мисију. Или је пак, тачније речено, њихова мисија толико сложена, да не може послужити као критеријум при избору стратешких приоритета и пројеката. Утолико се као полазишна тачка у изради стратегија развоја градова (а поготову њиховог културног развоја) узима идентификација и ре-дефинисање базичних идентитета градова. Сваки град има мноштво идентитета који су укоренењени у колективном сећању људи, материјалном и нематеријалном наслеђу. Међутим идентитети градова не морају бити базирани искључиво на прошлости (зато и говоримо о њиховом ре-дефинисању), него могу бити изграђени и на визији будућности око које постоји консензус у јавном мњењу града.⁴⁴ Међу

⁴³ Једно од менаџерских правила каже да би у реализацији планова и пројеката требало бити „*Tight on ends and loose on means*“

⁴⁴ Види Милена Драгићевић-Шешић „Култура у функцији града (културни капитал и интегративна културна политика)“, Култура, број 122-123, тема броја „Културна политика градова“, приредила др

овим мноштвом идентитета током процеса планирања врши се одабир кључних или базичних идентитета⁴⁵ који постају један од критеријума за селекцију стратешких праваца деловања. Задатак стратегије је потом да ове идентитете градова обележи и учини видљивим њиховим становницима и онима који градове посећују (уз помоћ одговарајућих идентитетских маркера) и да, на другој страни, различитим активностима подстакне развој градова управо у оним правцима, које њихови идентитети⁴⁶ осветљавају.

Као други оријентир у одабиру стратешких праваца деловања користили смо стратешке изазове. Током процеса израде градских стратегија (или секторских стратегија) прикупи се толико много податка, да прави проблем постаје како међу њима извршити одабир. Уобичајени поступак јесте да се у односу на резултате SWOT анализа или касније, приликом рангирања програма и пројеката, врши гласање међу члановима радног тима или међу онима који учествују у процесу израде стратегије, о томе који би били приоритети деловања

(или приоритетни програми и пројекти). Наше искуство је показало да се ради о доста насумичном поступку који великим делом зависи од тога ко је присутан приликом гласања и колико времена је за ову процедуру остављено. Уместо тога покушавали смо да на састанцима радног тима идентификујемо стратешке изазове – трендове и догађаје са којима ће култура града морати да се суочи у средњорочном и дугорочном периоду. Практично, тек у односу на њих је и могуће радити SWOT и PEST анализе - тек у односу на оно с чим ћемо морати да се суочимо и јесте могуће проценити шта су наше снаге или слабости, односно који су нам од трендова у окружењу од помоћи или који за нас представљају претњу.

Утолико су у одређивању стратешких праваца деловања у развоју културе града наши критеријуми су били идентитети града Ниша и стратешки изазови на које ће култура града морати да одговори у наредном периоду. Ова методологија „идентитета и изазова“ показала се као јако корисна у селекцији обиља материјала које смо прикупили.

Последња важна ствар у методолошком смислу јесте да је наш приступ пројекцији културног развоја града Ниша, био много ближи приступу културног планирања (у смислу у коме овај појам одређују Колин Мерсер и Франко Бјанкини) него секторском планирању културе у граду. Према Милени Драгићевић-Шешић допринос културне политике градској развојној стратегији може се сагледати у бар три аспекта: „као део интегралне развојне политике града који производи већу запосленост и

Дивна Вуксановић, 2009, стр. 20 - 40.

⁴⁵ Једно до питања које смо постављали учесницима округлих столова, фокус група и саговорницима у интервјуима било је управо питање најважнијих идентитета града.

⁴⁶ Иако овде не заступамо супстанцијалистичку концепцију идентитета, наше становиште је ближе становишту Чарлса Мареја (Charles Murray) или Франка Бјанкинија (F.Bianchini) да градски идентитети не могу бити креирани ни из чега – насупрот концепцији Филипа Котлера (Philip Kotler) – већ да морају бити „откривени“. Такође сматрамо погрешним често савремено стављање знака једнакости између идентитета градова, њиховог имиџа и њиховог бренда.

економску добит; као покушај побољшавања управљања системом културе (од производње до учествовања) и остварења већег квалитета културног живота, и као покушај да се промени имиџ града (градски маркетинг)⁴⁷

5. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ГРАДУ⁴⁸

Један од најстаријих градова на Балкану, један од великих индустријских центара у Југославији, Ниш је данас по величини трећи град у Србији са више од 250.000 становника. Ниш је административни центар Нишавског округа и друштвени, привредни, образовни, здравствени и културни центар југоисточне Србије. Град Ниш је подељен на пет општина: Палилула, Пантелеј, Медијана, Црвени Крст и Нишка Бања. На територији града, укупне површине 597 км², налазе се и 74 приградска и сеоска насеља.

Према резултатима пописа, 2002. године у Нишу живело је 250.518 становника, а 2011. године 257.867 становника. Ниш је етнички релативно хомоген град. Његову етничку структуру чине Срби (94%), Роми (2.27%), Црногорци (0.33%), Бугари (0.31%), Македонци (0.28%) и остали (2.82%).

Ниш се налази на раскрсници балканских и европских путева. Територију града секу три важна правца међународних путева и железница - неколико путних праваца који повезују Балкан са централном и западном Европом, Влашку низију и Поморавље са Јадраном, Егејским и Црним морем. Ниш је мултимодално чвориште највишег ранга у Србији. Укрштање виша врста саобраћаја врши се на овом подручју: коридор аутопута, железничке пруге, аеродром и планиране пруге за велике брзине

⁴⁷ Милена Драгићевић-Шешић „Култура у функцији града (културни капитал и интегративна културна политика), Култура, број 122-123, стр. 33

⁴⁸ Основни подаци о граду прикупљени су из Статистичких годишњака Града Ниша (2007 – 2010), Стратегија развоја Града Ниша (2007) и Ревизије стратегије развоја Града Ниша од 2009 до 2020. године (2009) и Стратегије развоја туризма Града Ниша 2011 – 2016 (2011)

Е-85 и Е-70, железничко чвориште, робно-претоварни центар, оптички каблови, транзитне централе, ТВ и ЦТ предајници, далеководи 400кВ.

Главна саобраћајница долази из правца Београда до северне ивице Ниша, одакле се рачва ка југу долином Јужне Мораве и Вардара и води ка Солуну и Атини (Е-75-М1) и истоку долином Нишаве и Марице према Софији, Истанбулу и даље ка Блиском и средњем истоку (Е-80). Правац који од Ниша води на запад ка Приштини, Пећи и Чакору (граница са Црном Гором) повезује будуће аутопутеве Београд - Јужни Јадран и потенцијални аутопут Ђердап – Зајечар - Ниш.

Међународни аутопут на Коридору 10 (деоница Београд-Ниш-Грделица, Е-75) је делимично изграђен. У плану је изградња и реконструкција деонице Грделица-граница Македоније (96 км), а планира се изградња аутопута Ниш-граница Бугарске (Е-80) у дужини 86,80 км. Положај на Коридору 10 омогућио је почетком 1990-их фреквенцију од 4.000.000 путника који су годишње пролазили кроз Ниш или поред њега. Осим споменутих националних и међународних саобраћајних праваца, на територији града постоји и шест регионалних путних праваца. У северној зони града смештен је међународни аеродром „Константин Велики“ са добрим техничким и метеоролошким условима за обављање путничког и робног ваздушног саобраћаја.

У привредној структури Ниша терцијарни сектор партиципира са највећим процентом у стварању НД, али је ипак учешће терцијарног сектора далеко је испод нивоa неких европских градова сличне величине. Прерађивачка индустрија заузима доминан-

тно место, а затим следе трговина на велико и мало и саобраћај. Од осталих делатности једино је још значајније још учешће грађевинарства, а занимљиво је веома ниско учешће пољопривреде, лова, шумарства и водопривреде, као и изузетно мали допринос туризма укупном развоју града Ниша⁴⁹.

Туристички промет Града Ниша је испод нивоа који је био почетком 90-их година XX века. Укупан број туриста 1991. године износио је 118.344, а у 2007. години свега 84.279. Број од 304.631 ноћења у 2009. години је готово је дупло мањи од оног из 1989. године, када је забележено 194.050 туриста који су остварили 586.952 ноћења. Туристички промет на подручју Ниша након 2000. године, када је забележено 90.081 туриста и 496.395 ноћења, имао је негативну динамику. У 2006. години регистровано је 56.334 туриста, што је минималан број туриста у периоду након 2000. године, док је минималан број ноћења забележен 2005. године (211.934). Након 2006. године, у наредним годинама туристички промет бележи позитивну динамику у периоду 2007-2009. године, с тим што је 2009. године опет забележен благи пад у односу на 2008. годину, услед последица светске економске кризе⁵⁰.

Некада центар електронске индустрије (ЕИ Ниш), машинске индустрије (МИН), текстилне индустрије (НИТЕХ), дуванске индустрије (ДИН), Ниш је данас у великој мери деиндустријализован. Општи ниво

49 Види „Ревизију стратегије развоја града Ниша од 2009 до 2020. године“, стр. 20 - 23

50 Види Стратегију развоја туризма Града Ниша 2011 – 2016, стр. 37 - 40

индустријске производње у Нишу је низак. У 2004. години износио је 45% индустријске производње 1990. године. То је, у граду који је био велики индустријски центар, резултирало високом стопом незапослености. Стопа запослености износила је 2007. године 60,1% (на нивоу Републике Србије 60,4%) док је према попису из 1991. године, стопа запослености у граду била 81,2%. У 2007. години у Нишу је било 307 запослених на 1000 становника, док се у 2010. године тај број смањено на 278 запослених на 1000 становника.

Према подацима из Статистичког годишњака града Ниша у периоду од 2007. до 2009. године број незапослених се смањивао – са 37.457 незапослених (2007), на 35.979 незапослених (2008), до 33.381 незапосленог (2009). Међутим, подаци Националне службе за запошљавање показују да у последње две године број незапослених поново расте – 35.210 незапослених (јун 2010), односно 36.634 незапослена (јун 2011.)

На основу података пописа из 2002. године, може се видети да су образовна структура града Ниша повољнија од образовне структуре Републике Србије (као што и приличи универзитетском граду). У Нишу има мање становника без школске спреме (3,8% у односу на 5,7% у Републици Србији); грађана са средњошколским образовањем у Нишу има 44,9% (у Републици Србије је тај проценат 41,1%). И на крају, 10% становништва града има факултетско образовање (док је у Републици Србије тај проценат је 6,5%)

У Нишу има 35 основних школа и 19 средњих школа, 5 специјалних школа и 1 школа за одрасле. Средње школе - четири

гимназије, две уметничке школе (музичка и школа за ликовне техничаре), шест техничких школа, економску, трговинску, угостиолашко-туристичку, правно-биротехничку, медицинску, прехранбено-хемијску школу - похађа око 15.000 средњошколаца.

Универзитет у Нишу има 13 факултета у јавном власништву, а у Нишу још постоји 7 истурених одељења приватних факултета. На факултетима Универзитета у Нишу наставу изводи укупно 1.515 наставника и сарадника, а студира 25.844 студената, од којих су 433 страни држављани. Од оснивања до данас, на Универзитету у Нишу дипломирало је преко 41.000 студената различитих профила. Академски назив магистра наука стекло је 1.869 постдипломаца, а одбрањено је 1.085 докторских дисертација.

У последњих десет година, сваке године основну школу заврши око 3.000 ученика, средњу школу заврши око 4.000 ученика, а на Универзитету дипломира око 1.500 студената.

Град Ниш је оснивач девет културних институција које чине основу његовог културног система: Народно позориште, Позориште лутака, Нишки културни центар, Нишки симфонијски оркестар, Галерија савремене ликовне уметности, Народна библиотека, Народни музеј, Историјски архив, Завод за заштиту споменика културе⁵¹. Важну улогу у културном животу града имају још и Студентски културни центар, Дечји културни центар, културно-уметничка друштва, уметничка удружења,

⁵¹ Завод за заштиту споменика културе Ниш је основао Срез Ниш године, а оснивачка права сада врши Република Србија, али средства за плате запослених обезбеђује Град Ниш.

приватне продуцентске кућа, невладине организација које се баве културом и неформалне уметничке групе. Током 2000-их у Нишу су отворени инострани културни центри (амерички и француски) који играју све значајнију улогу у културном животу града.

Најзначајније градске културне манифестације су: Фестивал глумачких остварења „Филмски сусрети“ Ниш, Интернационалне хорске свечаности, Ликовна колонија Сићево, Књижевна колонија Сићево, НИМУС (Нишке музичке свечаности – програм концерата озбиљне музике), Nišville Jazz фестивал, Nisomnia (фестивал рок музике) и Мајска песма (фестивал дечје музике).

У Нишу, према евиденцији Центра за развој непрофитног сектора, постоји 61 неваљина организација и више десетина удружења (спортских, професионалних, музичких, хоби). Процењује се да у граду ради око 200 цивилних удружења. Такође ради десетак канцеларија различитих међународних организација.

6. КУЛТУРНО ПОЉЕ ГРАДА НИША

Кључну улогу у културном пољу града Ниша игра девет градских културних институција које смо већ побројали: Народно позориште, Позориште лутака, Нишки културни центар, Нишки симфонијски оркестар, Галерија савремене ликовне уметности, Народна библиотека „Стеван Сремац“, Народни музеј, Историјски архив и Завод за заштиту споменика културе. У функционисању културног система у граду значајну улогу имају и органи локалне самоуправе: Скупштина града Ниша, Градско веће (у коме је један члан задужен за послове културе), Градска управа за образовање, културу, омладину и спорт; пет градских општина и Савет за културно стваралаштво града.

У друге важне актере у културном пољу града спадају *институције* које нису на градском буџету, попут Студентског културног центра, Универзитетске библиотеке „Никола Тесла“ и Дечијег културног центра; *уметничка удружења* (Друштво књижевника Ниша, УЛУС, УЛУПУДС, Нишки графички круг, Удружење ликовних уметника „Цар Константин“, удружења аматерских ликовних уметника „Плави круг“ и „Луна“, Фото клуб „ФОН“); *хорови и музички оркестри* (Нишки камерни хор, Академски мешовити хор СКЦ-а, Црквена певачка дружина „Бранко“, Удружење „Constantinus“, Омладинска филхармонија Града Ниша „Naissus“, октет „Константин“, женски хор СКЦ-а); *књижевни часописи* (Градина, *Unus Mundus*, часопис за културу и духовност „Одговор“, *Naiku novine*); *приватни предузетници у култури* (Nišville Jazz фести-

вал, AndArt Music, Студио цртаног филма СЦФ '98); *невладине организације* (Одбор за грађанску иницијативу, Уметност давања, Алтернативни културни центар, Е-Тврђава, Отворени клуб, Protecta, УГ Анима, „Школа на ивици опстанка“, YUROM centar, Удружење ромкиња „Освит“, Центар за емпиријске студије културе); *позоришне групе* („Трећа половина – Scena Off teatar, Академско позориште СКЦ-а); *културно-уметничка друштва* (ОРО СКЦ Ниш, КУД „Теодора“, КУД „Константин“, КУД „Алекса“, КУД „Никола Тесла“, КУД „Нишка Бања“, Дечији црквени фолклорни ансамбл „Бранко“ и групе које негују изворни фолкор „Медијана“ и „Вукманово“). Овде треба помени-ти и *неформалне уметничке групе* (попут „Чај, одличан“, „Контра-студија“, музичке групе као што су „Еуот“, „Nahty“, „Plasma“, „Киша керозина“, „Сизифе, дај камен“, „Стерео-банана“, „Децокваритељи“, „Plastic Sunday“, „Ego“, „KZP“, „Styptic“, „Naked Like The Newborn“, „Scarlet Dust“, „Foreplay“ ili „Еуот“) и два *веб портала* који прате културу у граду „NišCafe“ (www.niscache.com) и „Balkanrock“ (www.balkanrock.com)

Важну улогу у култури града имају и *образовне институције* (Факултет уметности у Нишу, Департман за уметност Интернационалног универзитета у Новом Пазару (јединица Ниш), средња уметничка школа „Ђорђе Крстић“ и основна и средња музичка школа); *међународни културни центри* (Француски културни центар, Амерички културни центар и Друштво „Dante Alighieri“); NišArt фондација и генерално Дуванска индустрија Ниш⁵² као значајан

донатор; и *локални медији* (Нишка телевизија НТВ, Телевизија 5, RTV Belle Amie“, ТВ „Зона“, ТВ „Коперникус“, „Banker TV“, РТВ „Нишава“, Народне новине, Pressing, „City“ radio, Radio „Seven“, Banker radio, радио „Петица“, ОхуGen radio, Радио „13“, „BlueFM“ и др.)

6.1. НАЧИН ФУНКЦИОНИСАЊА ГРАДСКЕ УПРАВЕ У ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ

Кључне одлуке које се тичу културе доноси Градско веће Града Ниша и Скупштина Града Ниша. Један од чланова Градског већа задужен је за функционисање свих области из делокруга рада Управе за образовање, културу, омладину и спорт.

Култура је у надлежности ове Управе, у оквиру које постоји Одсек за културу. Управа обавља послове праћења стања и сагледавања потреба Града у областима из свог далокруга рада, координира активности свих субјеката из свог делокруга рада, креира и планира развој образовања, културе, спорта и стара се о унапређењу квалитета живота младих. Она доноси годишња планска документа, као што су финансијски план управе, програм капиталног инвестирања у зграде, објекте, опрему и нефинансијску имовину за област образовања, културе и спорта, план јавних набавки и др.

Управа у складу са својим овлашћењима, која проистичу из закона и прописа Града врши управни надзор над радом установа и јавних предузећа, као и инспекцијски

⁵² Која послује у саставу компаније Philip Morris International

надзор над радом предшколске установе, основних и средњих школа.

Управа за образовање, културу, омладину и спорт, као директни корисник буџетских средстава врши финансирање индиректних корисника буџетских средстава. Преко ове управе, а за рад индиректних корисника троши се око тридесет одсто укупног буџета Града.

Управа има пет одсека и то: одсек за образовање, за просветну инспекцију, за културу, за омладину и одсек за спорт. Управа, према последњим подацима, има тридесет двоје запослених радника распоређених у складу са Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних места. Послове културе обавља пет запослених радника са високом стручном спремом (један психолог, два социолога, један економиста и један правник).

Одсек за културу у оквиру својих надлежности обавља правне, управно - надзорне, аналитичке, стручно – оперативне, финансијско – материјалне, планске и друге послове везане за рад и функционисање установа културе чији је оснивач Град, као и део ових послова у вези са функционисањем Нишке телевизије, Завода за заштиту споменика културе и других субјеката у култури. Одсек за културу обавља стручне, административно – техничке и организационе послове везане за рад Савета за културно стваралаштво, за рад скупштинских тела и одбора културе које Град образује и друге послове којима се обезбеђује остваривање законима утврђеног интереса у области културе.

Скупштинском Одлуком о манифестацијама и програмима у области културе

од значаја за град установљен је Савет за културно стваралаштво. Одредбама ове Одлуке дефинисано је да Градоначелник образује Савет из редова лица која су се истакла својом професијом или радом у области културе. Решењем Градоначелника, а у складу са поменутом одлуком, образован је Савет, кога чине председник и осам чланова и дефинисани његови задаци. Задаци Савета су: креирање предлога за стратегију културног развоја града, анализа културних потреба грађана и могућности за њихово остварење, анализа културних садржаја установа културе чији је оснивач Град Ниш и ванинституционалног културног стваралаштва, предлагање Градоначелнику финансирања програма културе по посебним захтевима и конкурс и разматрање других питања од значаја за културно стваралаштво града.

На основу Статута града формиран је и Кориснички савет јавних служби. Овај савет разматра планове, програме и извештаје јавних служби и о свом ставу обавештава Скупштину града и јавност, разматра остварени ниво квалитета и обима услуга јавних служби и друге послове утврђене Пословником Скупштине града.

6.2. ФИНАНСИРАЊЕ КУЛТУРЕ У ГРАДУ

У периоду од 2000. до 2004. године буџет Града Ниша је убрзано растао⁵³ – од око 11.700.000 ЕУР (2000. године) на око 23.500.000 ЕУР (2001.), приближно 37.700.000 ЕУР (2002.); скоро 55.000.000 ЕУР (2003.) и око 71.600.000 ЕУР (2004. године). Након

тога, у периоду од 2005. до 2011. године годишњи буџет града је углавном остао на истом нивоу, крећући се између 70 и 80 милиона евра (види графикон 1).

Град Ниш одваја за културу између 5% и 6% процената укупног градског буџета, тако да је буџет за културу пратио ове трендове. У 2000. години, укупан буџет за

Графикон 1 – Укупан буџет Града Ниша и укупан буџет за културу 2000. – 2010. (у хиљадама евра)

⁵³ У случајевима дијахронијских приказа буџета Града, општина и културних институција током 2000-их они су представљени у еврима. Износи у динарима, због инфлације, не би омогућавали увид у њихове односе. У табелама у којима је приказана расподела средстава у 2010. години дати су динарски износи, с што би за износе у ЕУР, њих требало поделити са 100 (што је средња вредност око које се кретала вредност евра већи део 2010. године).

културу је био око 650.000 ЕУР. У 2001. години се удвостручио на 1.300.000 ЕУР, да би се од 2002. до 2004. сваке године растао за отприлике милион евра (2002 – око 2.200.000. ЕУР; 2003 – око 3.100.000 ЕУР; 2004 – око 4.400.000 ЕУР). Од тада се креће између 4 и 5 милиона евра на годишњем нивоу, при чему је највећи буџет за културу

ру био 2008. (5.250.000 ЕУР) и 2009. године (скоро 5.700.000 ЕУР). Буџет за културу је 2010. планиран на око 4.500.000 ЕУР, али је реализовано свега 4.100.000 ЕУР.

Један мали део јавних фондова у културу улажу и градске општине. Према последњим подацима до којих смо успели да дођемо (из 2008. године), највеће издвајање из општинског буџета за културу (6,16%) је у централној градској општини Медијана (око 80.000 ЕУР), да би у случају општине

пама и уметницима расподељују се преко конкурса Савета за културно стваралаштво чији је укупни буџет 2010. године био 4.500.000 динара (око 45.000 ЕУР). Поред ових средстава Град Ниш је финансијски помогао одржавање џез фестивала Nišville (са 14.000.000 динара – око 140.000 ЕУР) и концерт новогодишњих валцера (са 1.080.000 динара или 10.800 ЕУР). Мимо ових 195.000 ЕУР, постоји још низ једнократних помоћи других актерима култу-

Графикон 2 – Укупан буџет градских општина и укупан буџет за културу (2008)
(у хиљадама ЕУР)

Пантелеј оно било мање од 1%. – свега 7.000 ЕУР. (види графикон 2 – за општину Палилула нисмо имали податке)

У расподели градског буџета за културу више од 95% свих средстава иде јавним културним установама. Средства намењена НВО, неформалним уметничким гру-

пе политике које је тешко реконструисати, али чији укупан износ сигурно не прелази 1% буџета за културу.

У 2010. години културним институцијама је пренесено 418.746.000 динара. Од тог износа Народном позоришту је пренето 21,8% (91.460.000 динара или

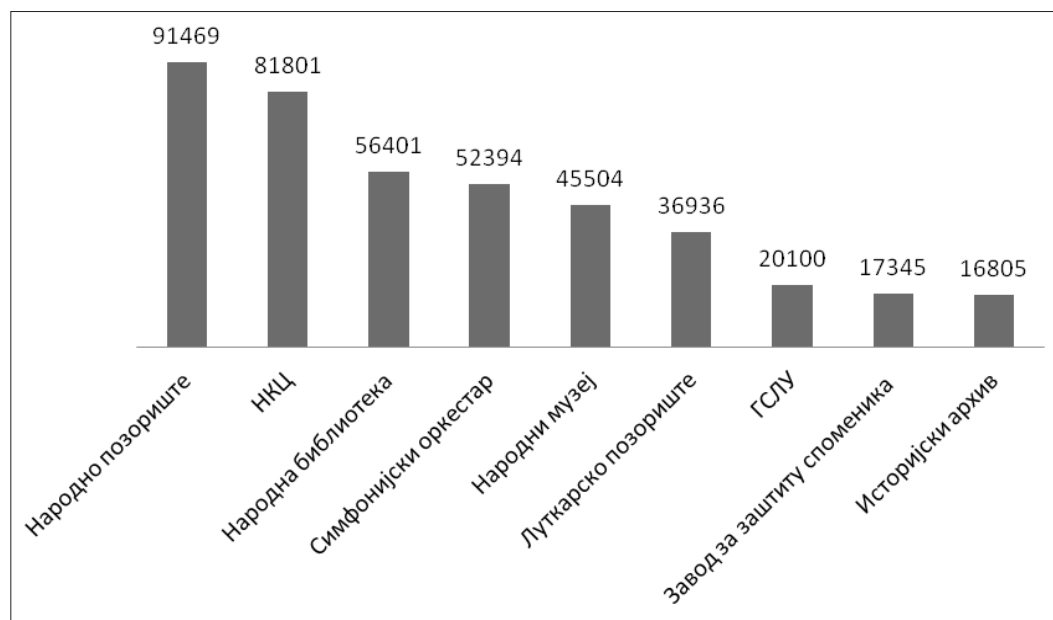
око 910.000 ЕУР); Нишком културном центру 19,5% (81.801.000 динара или око 800.000 ЕУР), док су „мале“ институције, попут Галерије савремене ликовне уметности, Историјског архива или Завода за заштиту споменика културе добиле око 4% градског буџета за културу (ГСЛУ 4,8% или 20.100.000 динара; Историјски архив 4% или 16.805.000 динара и Завод за заштиту споменика културе 4,1% или 17.345.000 динара⁵⁴). Расподела средстава из градског буџета међу јавним културним институцијама може се видети на графикону 3.

Највећи део средстава културних институција управо и потиче из градског буџета.

Према подацима из 2008. године средства из свих других извора (непосредне зараде, спонзорстава, донација, пројеката) крећу се између 6,5% у случају Галерије савремених ликовних уметности до 21,5% у случају Народног позоришта⁵⁵. Једини изузетак је Завод за заштиту споменика културе који се налази у необичном положају – утолико што се градског буџета обезбеђују само плате за запослене, док престала потребна средства (за програме, материјалне трошкове, инвестиције и сл.) долазе од Министарства културе и из властитих прихода.

Један од важних проблема у културном систему Ниша (и читаве републике) јесте

Графикон 3 - Буџети јавних културних установа у Нишу у 2010. години
(у хиљадама динара)

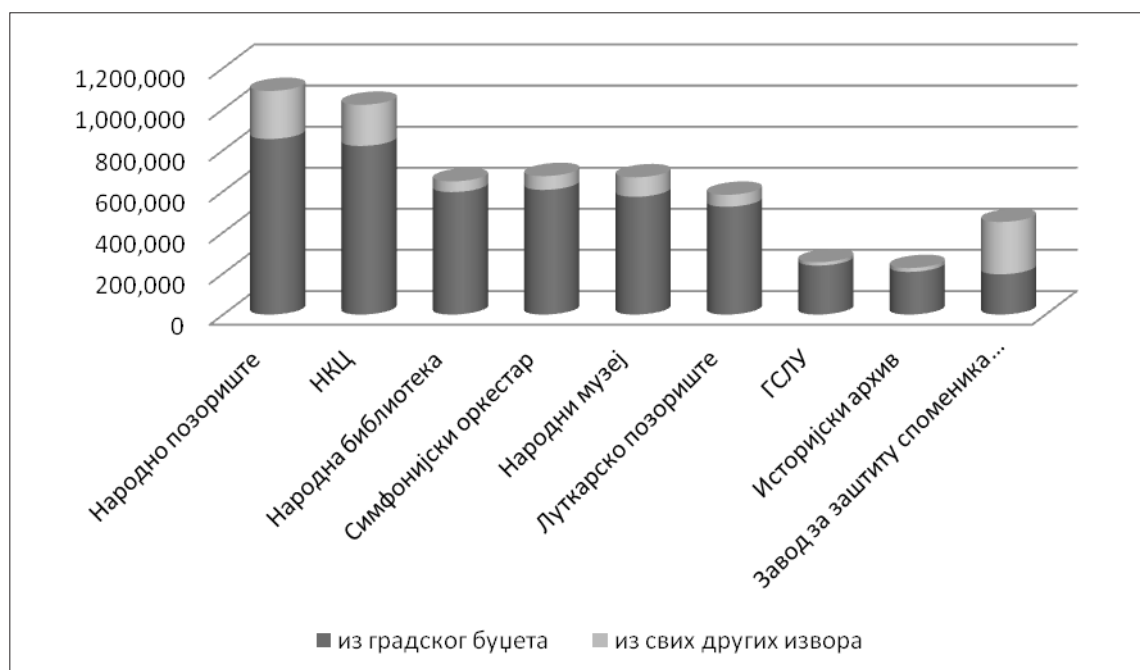
⁵⁴ Завод за заштиту споменика културе је добио и 13.861.000 динара (или скоро 140.000 ЕУР) од Министарства културе за одобрене пројекте.

⁵⁵ Просек за све институције културе је 17,7%, што практично значи да 82,3% њихових средстава долази из градског буџета.

доста низак проценат буџетских средстава који се користи за програме. Огроман део фондова одлази на плате запослених⁵⁶, материјалне трошкове и инвестиционо одржавање, тако да се у већини случаје-

ција Нишки културни центар користи за програмске активности 23,2% средстава добијених од града. Више од 10% буџетских средстава за програме користи још Галерија савремене ликовне уметности. Међу-

Графикон 4 – Однос буџетских средстава и средстава из свих других извора (2008.)
(у хиљадама ЕУР)

ва само 1% до 5% средстава добијених од града непосредно⁵⁷ користи за програмске активности.

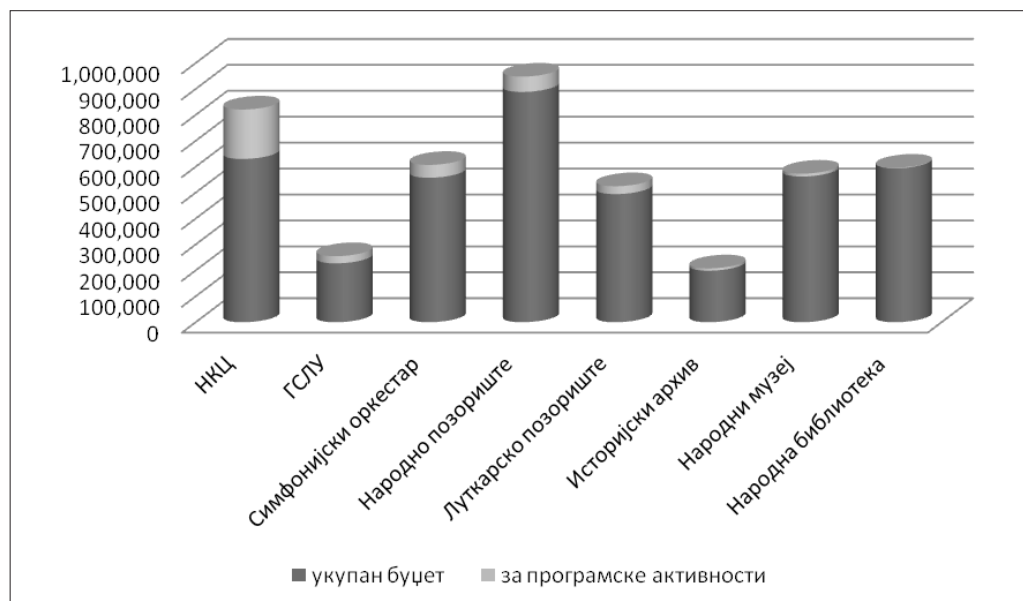
Због тога што се појављује као главни организатор јавних градских манифеста-

тим, проблем представља што институције оријентисане на програме – Симфонијски оркестар, Народно позориште и Луткарско позориште - непосредно за програмске активности користе само 8,1%, 6,3%, односно 5,8% буџетских средстава, док су у случају Народног музеја (1,9%) и Народне библиотеке (0,4%), ти износи су заиста симболични.

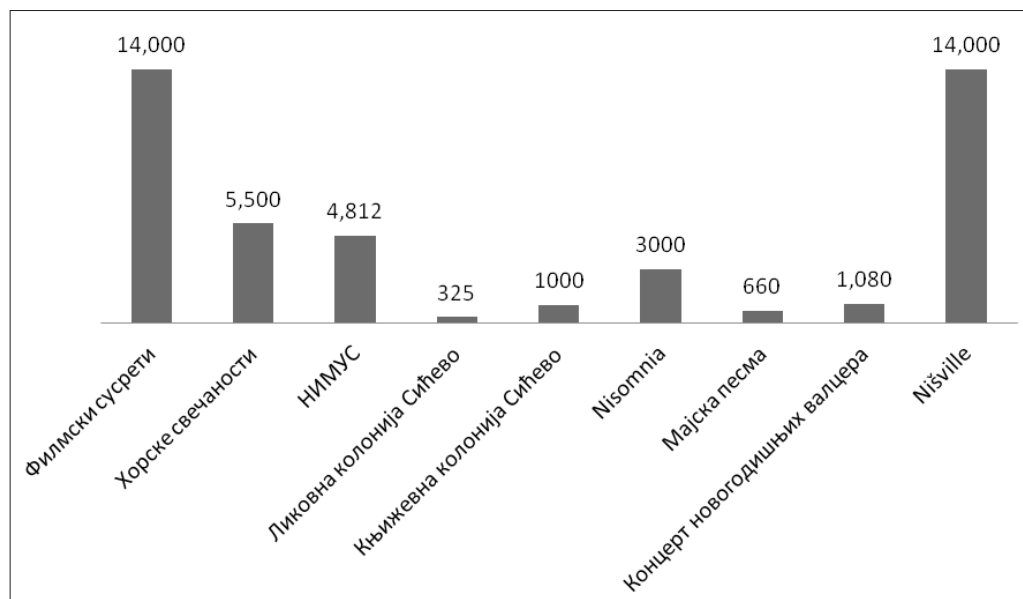
⁵⁶ Које су, при том, углавном мале.

⁵⁷ За један број институција, попут нпр. библиотека или архива – најважнији „програми“ јесу њихове редовне делатности који се посредно финансирају кроз плате. А програми, попут књижевних вечери или изложби, представљају допунске делатности.

Графикон 5 – Укупна буџетска средства и средства која се користе за програмске активности - у ЕУР (2008.)

Графикон 6 – Средства издвојена из градског буџета за јавне градске манифестације - у хиљадама динара (2010.)

Град Ниш финансира и одржавање јавних градских манифестација. У 2010. години финансирано је девет јавних градских манифестација (Филмски сусрети; Интернационалне хорске свечаности; Нишке музичке свечаности (НИМУС); Ликовна колонија Сићево; Књижевна колонија Сићево, рок фестивал Nisomnia, Nišville цез фестивал, Концерт новогодишњих валцера и Мајска песма. Град је у њих у 2010. години уложио 44.377.000 динара или око 440.000 ЕУР. Треба, у овом контексту, још једном поменути да су Nišville цез фестивал и концерт новогодишњих валцера манифестације које су иницирали и које организују приватни предузетници, које је град укључио у ред јавних градских манифестација.

6.3. ЉУДСКИ И ТЕХНОЛОШКИ РЕСУРСИ У КУЛТУРНОМ СИСТЕМУ ГРАДА

У културним институцијама Града Ниша ради укупно 408 запослених. Више од 57% запослених има факултетско образовање или завршену вишу школу; 37% има средњу школу, а преосталих 6% са основном школом раде као помоћни радници. У табели 1 дат је преглед школске спреме запослених у културним установама у граду.

Као што се може видети у табели 2, број запослених у јавним културним установама у Нишу се значајно смањио у периоду од 2004. до 2010. године. Један од озбиљних проблема на који је указано у “Прилозима за стратегију културног развоја Града Ниша од 2004. до 2010. године била је управо „пренатрпаност“ културних институција непотребним кадровима, што је углавном била последица партијског запошљавања. У „Прилозима“ је био предложен „морати-

Табела 1 – Школска спрема запослених у установама културе у Нишу
(стање 31.12.2010. године)

	Факултет	Виша школа	Средња школа	Основна школа	Тотал
Народно позориште	28	6	52	5	91
Нишки културни центар	15	7	11	3	36
Народни музеј	22	14	18	5	59
Народна библиотека	36	10	13	5	64
Симфонијски оркестар	28	6	15	1	50
Луткарско позориште	10	7	27	1	45
ГСЛУ	12	2	7	/	21
Историјски архив	11	2	4	2	19
Завод за заштиту споменика	17	/	5	1	23
Тотал	179	54	152	23	408
Проценат (%)	43,9%	13,2%	37,3%	5,6%	100%

ријум“ на даље запошљавање у културним институцијама града, уз изузетак стратешки важних стручњака за рад ових установа.

Иако је даље смањивање броја оних запослених у институцијама културе који нису носиоци програмских активности пожељно и могуће, у разговорима са руководиоцима ових установа културе констатован је нови проблем – неодложне потребе за запошљавањем једног броја младих, високостручних кадрова – посебно у установама заштите културне баштине.

То је највећим делом последица набавке опреме средствима из градског буџета, Министарства културе и средствима из Националног инвестиционог плана (опрема за дигитализацију Народне библиотеке и Историјског архива, сценски механизми, светлосни парк и климатизациона комора у Народном позоришту...), а једним делом резултат донација у овом периоду (Народна библиотека – опремање читаонице периодике (ДИН), информатичка опрема Амбасада САД....).

Табела 2 – Запослени у културним установама Града Ниша 2004 и 2010. године

Институција	2004	2010	Институција	2004	2010
1. Народно позориште	103	91	6. Нишки културни центар	37	36
2. Народна библиотека „Стеван Сремац“	67	64	7. Завод за заштиту споменика културе	23	23
3. Народни музеј	65	59	8. Галерија савремене ликовне уметности (ГСЛУ)	24	21
4. Луткарско позориште	53	45	9. Историјски архив	20	19
5. Симфонијски оркестар	50	50	Тотал	442	408

Међу запосленима у културним установама још увек су недовољно распрострањена знања о савременим методама културног менаџмента, посебно оних везаним за стратешко планирање у култури и за писање предлога пројеката, менаџмент пројекта и мониторинг и евалуацију. Ови недостаци су у одређеној мери ублажени кроз едукативне семинаре у оквиру пројекта „Златни рудник“, али би промена стања на боље захтевала систематски приступ до-обуци запослених у јавним културним установама.

Технолошка база културних институција у граду се значајно побољшала у односу на ситуацију са почетка 2000-их година.

Међутим, као што ћемо видети, питање обезбеђења нових и реконструкције старих простора за рад јавних културних институција је до те мере постало ургентно, да представља један од најважнијих проблема у култури града данас. Вероватно да су Народни музеј, Народна библиотека и Историјски архив у овом погледу у најтежем положају, али готово да нема културне институције у граду чији је просторни проблем решен на одговарајући начин⁵⁸.

⁵⁸ Изузев можда Нишког културног центра, кад реконструкција зграде у улици Станоја Бунушеца буде завршена и Позоришта лутака Ниш, чија зграда, иако већ више од 35 година стара, још увек представља једну од бољих у региону.

6.4. АКТЕРИ У КУЛТУРНОМ ПОЉУ ГРАДА НИША

6.4.1. ЈАВНЕ КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ

6.4.1.1. НАРОДНИ МУЗЕЈ

Народни музеј је основан априла 1933. године. Ради се о музеју комплексног типа који у свом саставу има десет одељења и то: одељење за археологију (збирке: праисторија, антика, средњи век, нумизматичка и епиграфска збирка); одељење етнологије (седамнаест збирки); одељење историје (збирке: средњовековна историја Ниша, грађански период 1878-1941, савремена историја од 1941. године); одељење историје уметности; одељење за културно-образовну делатности и просветно-педагошки рад (збирке Стеван Сремац и Бранко Миљковић); одељење музејске документације (библиотека, компјутерска обрада података и фотолабораторија); одељење за конзервацију и реконструкцију; одељење за опште и кадровске послове; одељење за материјално и финансијско пословање и пратеће делатности - техничка служба, продавница, објекти (логор на Црвеном крсту, Ђеле кула, Медијана, Чегар, Синагога)).

За обављање примарне делатности у Музеју (прикупљање, чување, излагање и објављивање музејских фондова, односно збирки) постоји конзерваторска и препараторска радионица, фото-лабораторија и библиотека са преко десет хиљада наслова. У Музеју ради 59 запослених, од тога 36 са факултетом и вишом школом, 18 са средњом школом и петоро запослених са основном школом.

Народни музеј у Нишу нема јединствен простор, тако да се њихове активности одвијају по мноштву објеката разбацаних по граду и то уједно јесте кључни проблем ове културне установе. Основне делатности се одвијају у Управној згради у улици Генерала Милојка Лешјанина (површине 584 м²) и у згради у улици Николе Пашића (површине 520 м²). У овој другој се налази и Археолошка сала у којој је презентован део археолошког материјала из античког периода. За потребе одржавања изложби користи се још сала недавно реновиране Сингоге (372 м²), а за продају сувенира и Галерија старина (27 м²) на улазу у нишку Тврђаву. Међу објектима које Народни музеј користи налази се и простор музејског депоа и зграда бившег затвора у Тврђави (из 1864. године). Музеју је поверена брига и о једном броју културно историјских споменика у Нишу: археолошком локалитету Медијана; археолошком локалитету Бубањ; споменику из турског периода „Ђеле кула“ и о споменику из Другог светског рата – немачком концентрационом логору – који данас носи име „12. фебруар“, по датуму легендарног бекства из овог логора.

У периоду од 2004. до 2010. године реконструисана су и уређена сва три објекта чија је адаптација наведена као приоритетни циљ за тај период: зграда у улици Николе Пашића, зграда Синагоге и сувенирница на улазу у Тврђаву.

Упркос овим позитивним помацима, непостојање адекватне музејске зграде остаје основни проблем Народног музеја у Нишу. Он се рачва у неколико праваца: а) упркос томе што је у Археолошкој сали изложен један део археолошке збирке из

античког периода, не може се рећи да Музеј има сталну поставку у класичном смислу речи (посебно имајући у виду богатство експоната којима располаже); б) збирке музеја нису на адекватан начин заштићене, због недовољног и неадекватног простора за депое; в) „разбацаност“ по мноштву објеката по граду, отежава рад запослених, руковођење установом и стручну комуникацију унутар ње.

Други озбиљан проблем Музеја огледа се у доста великом броју необрађених и неконзервираних предмета. Према подација из истраживања Завода за проучавање културног развоја, укупан број предмета које чува Музеј је већи од 50 хиљада, али је од тога обрађено 63,9%, а конзервирано само 13,9% музејских предмета.

Трећи важан проблем везан је за недовољан број стручних кадрова у основној делатности, упркос доста великом броју запослених. Као императив се појављује запошљавање младих стручњака, посебно археолога, од којих би први морао да буде примљен током 2012. године (имајући у виду обавезе око припрема прославе годишњице Миланског едикта о верској толеранцији).

Током 2010. године обављена су ревизиона археолошка истраживања локалитета Бубањ-Ново Село (Археолошки институт, Народни музеј); заштитна археолошка истраживања на подручју Јагодин-мале (Завод за заштиту споменика културе, Археолошки институт, Народни музеј) и археолошка ископавања на Медијани у оквиру пројекта „Константинова вила на Медијани“ (Археолошки институт, Народни музеј, Завод за заштиту споменика културе).

У склопу припрема за изложбу 2013. године израђени су калупи Асклепија и Луне (део херми на бронзаној огради); узети отисци скулптура Асклепија и Хигије од порфира; обављен процес израде копија са мермерних скулптура Асклепије са Телесфором, Хигија и Дадофор, ради израде копије експоната у примарном материјалу. На локалитету Медијана су постављене двојезичне информативне табле и две римске справе Балиста и Ован, у циљу презентовања војничког живота у античко доба.

Током 2010. године организовано је седам изложби (од тога две музејске) и три радионице: „Менаџмент у конзервацији“, „Музејска зграда“ и „Обука музејских радника за рад у апликацији Eternitas – увођење музејских експоната у јединствени информациони систем Србије“. Током 2010. године Народни музеј је организовао XXXIII годишњи скуп Српског археолошког друштва, презентацију пројекта Министарства културе Републике Србије „Константинова вила на Медијани 2010 – 2013“; промоцију фототипског издања дела Стевана Сремца „Ибиш-ага“; зборника Народног музеја број 16-17; и промоцију биографског речника Матице српске из Новог Сада; а у сарадњи са удружењем грађана „Constantinus“ одржан је истоимени фестивал озбиљне музике.

Програмом за 2011. годину био је предвиђен наставак ревизионих археолошких истраживања на праисторијском локалитету Бубањ у Новом Селу код Ниша; завршетак истраживања северозападног дела виле на Медијани - просторије са новооткривеним мозаиком; завршетак истраживања око музејске зграде и јужног

трема, као и почетак конзервације зидова, конзервације мозаика и фресака у оквиру пројекта „Константинова вила на Медијани 2010 – 2013“.

У овој години настављен је рад везан за обележавање јубилеја 2013. године, као и припрема за изложбу посвећену касноантичкој некрополи у Јагодин-мали, која се планира за 2012. годину. Успостављена сарадња са музејом из Трира требало би да резултира и студијским боравком конзерватора Народног музеја који би се усавршавао у конзервацији стакла.

Имајући у виду улогу коју ће Народни музеј и Завод за заштиту споменика културе морати да одиграју у периоду 2012. – 2015. године - посебно у обележавању годишњице Миланског едикта о верској толеранцији – решавање њихових проблема и унапређење њихових делатности би требало да један од важних приоритета у овом периоду.

6.4.1.2. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ

Завод за заштиту споменика културе Ниш је основан 1966. године. Он је фактички регионална институција, јер се његова надлежност протеже се на 40 општина, односно седам округа (Нишки, Нишавски, Топлички, Јабланички, Пчињски, Зајечарски и Борски). Делатност Завода на просторима источне и југоисточне Србије подразумева истраживање, заштиту и презентацију непокретних културних добара (археолошких налазишта, споменика културе, просторних културно-историјских целина и знаменитих места), а остварује се кроз два програмска аспекта. С једне стране, то је основна заштита која укључује ис-

траживања, валоризацију и проглашавање непокретних културних добара, правну заштиту, заштиту кроз документацију, просторне и урбанистичке планове, као и старање о стању непокретних културних добара; и с друге стране, оперативна или техничка заштита која обухвата све мере непосредне техничке заштите – почев од израде програма, идејних и главних пројеката, преко извођења конзерваторско-реставраторских и других радова, до потпуне обнове, заштите, ревитализације и презентације непокретних културних добара.

Завод врши делатност заштите споменика културе, просторно културно-историјских целина, археолошких налазишта и знаменитих места у складу са одредбама чл. 65, 74, и 75. Закона о културним добрима (Сл. Гласник РС 71/94).

То се преваходно односи на следеће послове:

- истраживање, евидентирање, проучавање и валоризација непокретних културних добара;
- вођење регистра и документације непокретних културних добара;
- израда студија и пројеката за заштиту непокретних културних добара;
- спровођење мера техничке заштите непокретних културних добара;
- учешће у поступку припремања просторно урбанистичке планске документације;

- утврђивање услова и мера заштите непокретних културних добара;
- стручна помоћ власницима и корисницима непокретних културних добара;
- објављивање грађе о непокретним културним добрима и радовима на њима.

Завод је у током 2010. године конкурисао за више пројеката код неколико донатора:

А: Код Министарства културе са два наест пројеката, од којих су одобрени и финансирани пројекти:

- Санациони и конзерваторско рестаураторски радови на кући Аце Станојевића у Књажевцу;
- Истраживачки, санациони и конзерваторско рестаураторски радови на цркви манастира Св.Тројице код Доње Каменице;
- Конзерваторско-рестаураторски радови на конаку манастира Рударе код Лесковца;
- Конзерваторско-рестаураторски радови на гробљанској капели проте др Стевана Димитријевића, на гробљу у Алексинцу;
- Конзерваторско-рестаураторски радови на бедемима Акропоља археолошког локалитета Царичин Град у Лебану;

Б. Код Министарства рада и социјалне политике са пет пројеката од којих је један одобрен:

- Пројекат рестаурације Спомен костурнице палим борцима НОР-а и жртвама фашизма од 1941-1945 године у Куршумлији.

В. За средства из буџета Града Ниша са два пројекта, од којих је за пројекат санације бедема Нишка тврђаве током 2010. године обезбеђено 4 милиона динара:

Завод је такође у 2010. години започео са реализацијом пројекта „Константинова вила“ на археолошком локалитету Медијана у Нишу. Реализација наведеног пројекта се наставља и у 2011. години. Инвеститор пројекта је Министарство културе, информисања и информатичког друштва Републике Србије.

Активности Завода у 2011. години биле су везане за реализацију конзерваторско рестаураторских и других радова на заштити више непокретних културних добара.

Код Министарства културе, информисања и информатичког друштва Републике Србије Завод је конкурисао за дванаест пројекта, од којих су одобрени следећи пројекти:

- Археолошки локалитет Равна, општина Књажевац,
- Археолошки локалитет Злата, општина Прокупље.
- Црква Св. Николе у Куршумлији, општина Куршумлија,

- Археолошки локалитет Царичин Град, општина Лебане.

Два пројекта су упућена Министарству рада и социјалне политике, од којих је један на територији Града Ниша (Логор „12. фебруар“ у Нишу - конзерваторско-реставраторски радови на објектима у комплексу логора).

Завод је самостално и у сарадњи са институцијама Града Ниша конкурисао са више пројеката за ЕУ фондове. Ти пројекти углавном се односе на активности везане за обележавање 1700 година Миланског едикта тј. за археолошко наслеђе из периода Цара Константина.

Кључни проблеми самог Завода односе се на још увек (од 2004. године) нерегулисан правни и финансијски статус, и на недостатак радног простора за конзерваторски атеље Завода и адекватног простора за рад на обради документације.

Иако је формално Завод за заштиту споменика републичка институција, основна средства (плате запослених) за његово функционисање обезбеђује Град Ниш. Преостала потребна средства (за материјалне трошкове, одржавање просторија, инвестиције) обезбеђују се путем пројеката и из властитих зарада Завода. Град Ниш обезбеђује и један мањи део средстава за активности заштите непокретних културних добара.

Други проблем је што Завод нема своје просторије, већ користи простор од 500 м² у згради Нишког универзитета - некадашњој згради Бановине која има статус споменика културе од великог значаја. Простор је на добром месту и услован, али га је

недовољно за конзерваторске активности и рад на обради документације.

Трећи и уједно најважнији проблем тиче се недовољног броја запослених стручњака, имајући у виду обим територије коју Завод покрива и 440 непокретних културних добара о којима Завод води бригу. С обзиром на правно нерешен статус Завода, решење овог проблема није једноставно и мора бити пронађено у односу Министарства културе, информисања и информатичког друштва и Града Ниша. Извесно је само да је Граду Нишу у интересу да се кадровски потенцијали Завода ојачају у што је могуће краћем периоду.

6.4.1.3. ИСТОРИЈСКИ АРХИВ

Историјски архив у Нишу је основан 1948. године. Основна делатност Архива – прикупљање, чување и заштита, као и излагање и објављивање архивске грађе дефинисана је Законом о културним добрима (1994). Њиме је одређено и да је Историјски архив у Нишу надлежан и на територијама још седам општина: Меровине, Гаџиног Хана, Дољевца, Алексинца, Соко Бање, Ражња, Беле Паланке и Сврљига.

Архив је смештен у објекту који се налази на Нишкој тврђави и има статус споменика културе. Простор који користи Архив је површине 1.200 м², од чега 480 м² припада депоу, 20 м² читаоници, а остале просторије заузимају простор од 700 м². Као изложбени простор Архив користи хол површине 150 м², капацитета 70 места за седење.

Прикупљање и заштита архивске грађе, која се убраја у покретна културна добра, односи се на све области друштвеног жи-

вота: управу и јавне службе, правосуђе, просвету, културу у ужем смислу, социјалну и здравствену заштиту, привреду и банкарство, друштвено-политичке организације, друштва и удружења, верске установе и организације, као значајне породичне и личне архивске фондове. У Архиву се данас чува преко четири хиљаде метара архивске грађе (први документи потичу из 1737. године), а фонд стручне библиотеке садржи преко петнаест хиљада наслова.

У Историјском архиву ради деветнаест запослених, а Архив своју делатност обавља преко пет служби: службе сређивања и обраде архивске грађе, службе депоа и техничке заштите, службе заштите архивске грађе ван архива, информативно-пропагандне службе (са библиотеком и читалоницом) и опште службе. Од 1982. године Архив има и своју издавачку делатност у оквиру које објављује зборнике, публикације, монографије. Од 2003. године почело се и са издавањем часописа „Пешчаник“ за који су средства обезбеђена путем конкурса Савета за културу града Ниша и од Министарства за културу, информисање и информатичко друштво Републике Србије.

У основној делатности, која се односи на поступање са архивском грађом, током 2010. године Архив је остварио увид и надзор у 100 планираних регистратура, сређено је 88 метара архивске грађе, дигитализована збирка VARIA са 1.025 предмета; настављени процеси техничке заштите архивске грађе микрофилмовањем и дигитализацијом.

У 2010. години Историјски архив Ниш је и први пут учествовао у културној манифестацији „Ноћ музеја“ - специјално

припремљеним програмом под називом „Архивски времеплов“, у коме су глумци говорили аутентичне текстове из архивске грађе везане за ослобођење Ниша од турске власти. Такође је, у сарадњи са Архивом Југославије реализована изложба о развоју школства у Нишу између два светска рата.

Архив је, заједно са осталим културним установама у граду учествовао у пројекту, који је поводом 110 година „Градине“, покренула Универзитетска библиотека „Никола Тесла“, а који је укључивао заједничку изложбу нишке периодике.

У области издаваштва припремљен је и промовисан осми број часописа за историографију, архивистику и хуманистичке науке „Пешчаник“, а Архив је био и суиздавач публикације „Два века организованог занатства у Нишу“ у сарадњи са Општим удружењем самосталних привредника и занатлија Ниша.

Програмом рада за 2011. годину предвиђено је сређивање архиве Епархије нишке у неутврђеном обиму и сређивање просветних фондова у Архиву, а планиран је и обилазак 90 регистратура. У овој години је настављено микрофилмовање фондова од великог културног значаја, а планиран је и поступак дигитализације пројеката из техничког одељка Градског поглаварства Ниш.

У области културно-просветне делатности за „Ноћ музеја“ планирано је одржавање изложбе „Признања и одликовања кроз историју и време“. Планирано је и објављивање деветог броја часописа „Пешчаник“ и рад на припреми публикације којом ће бити допуњен садашњи Водич кроз архивску грађу и у којој ће бити приказано више од 200 новопримљених фондова.

Иако је по обиму историјског и културног блага које штити Историјски архив у Нишу трећи по величини архив у Србији, ова институција нема довољно простора за обављање законом прописане делатности. То се у првом реду односи на просторије за смештај и заштиту грађе, као и недовољну техничку опремљеност за заштиту и презентацију грађе.

Да би се решио први проблем у периоду од 2002. до 2010. године у више фаза је вршена реконструкције зграде Историјског архива, чиме је добијено још око 500 м² за смештај архивске грађе. Међутим, до краја 2011. године, овај простор је готово у потпуности искоришћен, те је ургентно обезбедити просторије где би архивска грађа могла на адекватан начин могла да буде чувана.

Иако је и техничка основа Архива до некле поправљена у претходном периоду – набавком опреме за дигитализацију, половне опреме за микрофилмовање, видео бима и озвучења – остаје потреба за набавком квалитетнијег скенера који би омогућио дигитализовање матичних књига, као и потреба да се у Нишу формира (за институције заштите заједничка) радионица за конзервацију. Имајући у виду да Историјски архив покрива територију Града Ниша и још седам општина у окружењу, као једна од приоритетних набавки наведена је и куповина службеног возила које би омогућило редовни обилазак регистра.

6.4.1.4. НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СТЕВАН СРЕМАЦ“

Народна библиотека „Стеван Сремац“ у Нишу је основана 1879. године. У овом тре-

нутку она располаже са више од 400.000 библиотечких јединица и представља, по обиму фонда, трећу по величини библиотеку у Србији. Народна библиотека „Стеван Сремац“ је матична кућа за све библиотеке у Нишавском округу (Алексинац, Гаџин Хан, Дољевац, Меровина, Ражањ, Сврљиг).

Библиотека располаже простором од 1.521 м² и има читаоницу капацитета 75 места. У саставу библиотеке се налази и богата Завичајна збирка, као и Кабинет графике, са око 200 оригиналних графичких отисака. Библиотека има и два легата: Легат нишког владике Јеронима из 1894. године којим завештава 2.000 књига и кућу са плацем, и Легат Стевана Сремца од 770 књига са радном собом.

Према подацима из истраживања Завода за проучавање културног развоја основу фонда Народне библиотеке (97,3%) чине књиге на српском језику, али у фонду има и књига и брошура на енглеском, француском, руском и немачком језику. Обрађени књижни фонд Библиотеке броји 245.099 књига и брошура, 20 листова и 932 часописа.

С аутоматизацијом се у Библиотеци започело 2005. године, а у свом раду Библиотека користи информациони систем Нибис који је урађен по Јунимарк (Unimark) стандарду.

Народна библиотека „Стеван Сремац“ има више од 18.000 корисника, а у њој ради шездесет четворо запослених распоређених у четири одсека и у америчком и француском културном центру.

Током 2010. године, поред редовних делатности, Библиотека је организовала Међународни стручни скуп библиотекара

јавних библиотека Бугарске и Србије „Библиотека без граница“; изложбу „Скривено благо библиотека Србије“ којој су презентовани највреднији експонати из завичајних збирки јавних библиотека у Србији. Поводом прославе 131. годишњице постојања и рада, представљен је и нови број часописа „Библиозона“.

У 2010. години набављен је и најсавременији професионални скенер за дигитализацију библиотечке грађе и обављене су почетне консултације са Центром за дигитализацију НБС око просторних, техничких и кадровских услова на тему искустава из дигитализације. А током прошле године библиотека је успела да добије Главни архитектонско-грађевински пројекат реконструкције, доградње и надградње објекта Народне библиотеке „Стеван Сремац“ у Нишу. Тиме су се стекли услови за даље, трајније решење просторног проблема.

У овом периоду Библиотека је реализована три пројекта које је подржало Министарство културе, информисања и информатичког друштва Републике Србије:

- „Библиотека без граница“
- „Библиотека је супер место“ и
- „Дигитална заштита библиотечке грађе“

Од издавачке делатности у 2010. године, поред два броја „Библиозоне“, објављена је и библиографија часописа „*Наш пут*“ – Ниш (1948-1949); затим Билтен приновљених књига (у штампаној и електронској форми); завршен је Каталог приновљених књига на

Одељењу белетристике бр. 2 (у електронском облику). Поред тога објављени су и електронска монографска публикација „*НИБИС са практичним примерима библиографске обраде*“; „*Водич кроз Народну библиотеку ‘Стеван Сремац’*“ - електронска монографска публикација; и *Зборник радова* са Међународног стручног скупа библиотекара јавних библиотека Србије и Бугарске;

Планом за 2011. годину предвиђена је набавка најмање 13.000 нових књига. Од тог броја 10.500 куповином и 2.500 поклоном. Разменом ће се допуњавати одређене збирке, односно наслови часописа и новина.

Поред редовних делатности Библиотека је за 2011. годину планирала 15 књижевних промоција и 6 предавања, организацију два стручна скупа и десет изложби. И у оквиру Америчког и Француског културног центра планиране су многобројне активности, с тим што средства за њихову реализацију обезбеђују амбасаде.

Пошто располаже са нешто више од 1.500 м² простора, а према стручним стандардима постоји потреба за још око 2.800 м², просторни проблем је најизраженији проблем Народне библиотеке. Заједно са решавањем просторног проблема Народног музеја и Историјског архива, то требало би да представља приоритет број један у култури града у наредном периоду.

Библиотека планира да у 2011. години, у сарадњи са Градом и ресорним министарствима, реализује пројекат доградње новог објекта у дворишту библиотеке, као и реконструкцију и надоградњу постојеће зграде установе. У претходној години израђен је Главни пројекат, па Библиотека планира отпочињање прве фазе радова (доградњу

новог простора у дворишту Библиотеке и подрумског простора за потребе Дечије библиотеке и депоа).

Иако власник објекта у Јеронимовој 1, легата владике Јеронима Јовановића, библиотека није у могућности да користи овај свој простор. У 2012. години, неопходно је макар изградити пројекат његове санације, како би одговарао потребама библиотеке. Како је објекат од историјске важности за Град, неопходно је учинити све потребне мере да Библиотека своју делатност обавља у овом простору укључујући ту и исељавање тренутних станара из њега.

Набавком професионалног скенера за дигитализацију и донацијом Амбасадом САД подигнут је ниво техничке опремљености Библиотеке, али постоји потреба за даљом набавком информатичке опреме.

Библиотека је као једну од приоритетних инвестиција навела и набавку „Библиобуса“ који би им омогућио да задовољавају потребе за књигом у селима и у мањим местима у Нишавском округу, где и не постоје огранци библиотечке мреже. Планирано је да се за ова средства конкурише и код Министарства културе и код иностраних донатора.

6.4.1.5. ГАЛЕРИЈА САВРЕМЕНЕ ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ

Галерија савремене ликовне уметности основана је 9. јуна 1970. године решењем Општинског већа друштвених делатности Скупштине општине Ниш. Галерија је формирана са циљем да путем организовања свих врста изложби (колективних, самосталних, тематских, ретроспективних), путем предавања и семинара, кроз стручну документацију и научно-истраживачки

рад приближи дела савремене уметности публици. Циљ је био и да Галерија формира властити фонд који ће квалитетом битно афирмисати средину и бити трајна оставштина за будућност.

Просторни и кадровски проблеми ГСЛУ у првим годинама постојања утицали су на одлуку донету 1. октобра 1975. о интеграцији Галерије и Народног музеја. ГСЛУ је функционисала као Одељење савремене уметности при Народном музеју у Нишу до 30. октобра 1979. када је донето решење о поновном формирању Галерије. Од тада до данас Галерија савремене ликовне уметности функционише као самостална установа културе.

Галерија савремене ликовне уметности Ниш има три изложбена простора. То су:

- Галерија „Србија“ (Трг краља Милана бр.13) саграђена у духу западноевропског еклектичног стила у првој деценији XX века као приземни угоститељски објекат. Од 1994. користи се као изложбени простор укупне површине 340 м², а висине 6 м. Адаптација ентеријера којом је постигнут садашњи изглед модерног галеријског простора европских стандарда, завршена је марта 2006. Намењена је великим ретроспективним и колективним изложбама
- Уметнички павиљон - налази се у Тврђави у близини Стамбол капије. То је некадашњи турски арсенал саграђен 1857.год. Правоугаоне је основе, зидан од притесаног и необрађеног камена, покривен четвороводним

кровом од ђерамида. Обимни послови ревитализације и адаптације енте-ријера са постављањем гипсане зидне конструкције и четири пара стубова који носе плафонску конструкцију са неонским осветљењем, обављени су 1971. Укупна површина овог павиљона је 240 м². Намењен је ауторским изложбама и изложбама које по конкурс одобри Уметнички савет.

- **Салон 77** - некадашња Бали-бегова џамија грађена у периоду од 1521. до 1523. смештен је у централном делу Тврђаве. Квадратне је основе (10,5 x 10,5 м) са куполом чија је висина темена 11,95 м. Са њене северозападне стране налази се двокуполни трем. Унутрашњост осветљава укупно 16 прозора. Потпуна ревитализација споменика завршена је 1977. од када се користи као изложбени простор за изложбе мањег обима углавном млађих уметника. Током године у функцији је од средине марта до средине октобра.

Изложбена активност. Током свог четрдесетогодишњег постојања Галерија савремене ликовне уметности је приредила 1.055 изложби - од тога 605 самосталних и 450 колективних. Нишка Галерија је, изузев у периоду од 1990. до 1996., имала и Уметнички савет који је у многостручно одлучивао о програму рада, а чији су чланови бирали на четири године. Временом су се, кроз изложбени програм рада профилисале традиционалне годишње изложбе (Ликовне колоније Сићево, Ликовни уметници Ниша, УЛУПУДС региона Ниш, Нишки

цртеж), изложбе по позиву, изложбе које по конкурс одобри Уметнички савет и ауторске изложбе кустоса.

Музеолошка активност. У фонду ГСЛУ чува се укупно 1.186 дела подељених на шест збирки. Од свог оснивања Галерија води све послове организовања Ликовне колоније Сићево. У фонду Колоније чува се 723 дела. Галерија је 2006. год. установила и графичку радионицу у Сићеву која се одржава два пута годишње (у мају и октобру) и захваљујући којој је фонд обогаћен за 67 графика. Остали експонати у фонду су поклони аутора или откупи са изложби у Нишу. По историјским, естетским и ликовним карактеристикама фонд ГСЛУ Ниш је највреднија збирка савремене уметности на подручју уже Србије. Он садржи значајна дела протагониста и актера различитих праваца и дешавања у нашој уметности од седамдесетих година XX века (од Ивана Табаковића, Миће Поповића, Стојана Ђелића, Пеђе Милосављевића, Милана Коњовића, Боже Илића, Миодрага Протића, Оље Ивањицки... до низа уметника средње и млађе генерације). ГСЛУ има и конзерваторску радионицу у којој се третирају не само дела из фонда, већ и уметнине из приватних колекција.

Издавачко информативна активност. ГСЛУ Ниш је до сада објавила више од 600 пратећих каталога. За сваку од изложби штампају се позивнице и плакати. Поводом обележавања стогодишњице Колоније издата је публикација монографског типа „Ликовна колонија Сићево 1905-2005“. Галерија има и интернет презентацију на чијим страницама једном месечно објављује ИИЧ - информативни интернет часопис са при-

казима изложби у Нишу, другим градовима Србије и света.

У 2010. години је низом акција и манифестација одележен је јубилеј четрдесет година постојања Галерије савремене ликовне уметности. Током лета је у сва три галеријска простора и у згради Синагоге (која припада Народном музеју) кроз различите врсте поставки изложено више од 350 дела из фонда ГСЛУ - што је најобимнија поставка икада виђена у Нишу и најкомплексније представљање галеријске колекције до сада. Изложба је изазвала значајно интересовање публике (више од 5.000 посетилаца), културне јавности и медија. Поводом јубилеја публикована је и монографија „40 година Галерије савремене ликовне уметности“.

Током 2010. године су, у сва три изложбена простора Галерије савремене ликовне уметности (галерија „Србија“, Павиљон у Тврђави и Салон 77), приређене 43 изложбе. Од тог броја ГСЛУ Ниш је за шест изложби пружила само техничке услуге реализације. У потпуној организацији ГСЛУ током 2010. реализовано је 37 изложби и то 12 у галерији „Србија“, 15 у Павиљону у Тврђави, 10 у „Салону 77“.

Током године ГСЛУ је у сарадњи са иностраним културним центрима и амбасадама реализовала седам изложби стране уметности, од тога четири колективне („Канадска графика“, „Словачко савремено сликарство“, фотографије из колекције генерала Жданова, изложба „Пејзаж живота - шесторо америчких графичара“) и три самосталне изложбе: Пјера Беноа (Француска), Ибрахима Бедија (Македонија) и Виктора Вазарелија (Мађарска). Посебно

је ова последње поменута изложба израз настојања Галерије да у Нишу организује изложбе уметника светског значаја и великог доприноса уметности XX века. Изложба се састојала од 120 графика и објеката из различитих фаза стваралаштва Виктора Вазарелија. Сва дела била су из колекције господина Миклоша Чепеија из Будимпеште. ГСЛУ је за ученике нишких основних и средњих школа расписала конкурс „Вазарели као инспирација“, а Амбасада Мађарске је ауторе два најбоља рада наградила путовањем у Мађарску.

Програм рада ГСЛУ у 2011. годину предвидео је реализацију укупно 40 изложби у сва три изложбена простора, од чега 36 у потпуној организацији Галерије. Као и предходних година, окосницу Плана чине изложбе које је одобрио Уметнички савет ГСЛУ Ниш (14), традиционалне годишње изложбе (Ликовна колонија „Сићево“, УЛУПУДС региона Ниш, Нишки цртеж и изложба Графичке радионице) и изложбе по позиву (Владимир Величковић, Милета Продановић). Приликом формирања Програма изложби водило се рачуна да буду заступљени различити сегменти уметничког изражавања. Тако да су у Програму од самосталних изложби, поред најбројнијих изложби слика (13), заступљене и изложбе графика (7), цртежа (3), скулптура (1), објеката и инсталација (5).

У домену међународне сарадње, током 2011. године Галерија савремене ликовне уметности из Ниша је у сарадњи са Културним центром Лесковац и Народним музејем из Куманова (Македонија) реализовала пројекат „Уметници у нашој (заједничкој) резиденцији“, који је подразумевао госто-

вање троје уметника из Швајцарске. За овај пројекат су средства обезбеђена у оквиру Swiss – Balkan Exchange програма швајцарског уметничког савета „Pro Helvetia“.

Као основне проблеме у ГСЛУ наводе лошу техничку опремљеност (недостатак техничких средстава за адекватну презентацију савремених визуелних уметности, недостатак камера за обезбеђење простора, вентилације и грејања у изложбеним просторима...); непостојање сталне поставке Галерије савремене ликовне уметности; мањак кадрова у свим службама (непостојање одељења за маркетинг и мали број кустоса); и недостатак средстава за стручно усавршавање.

Дугорочни циљ Галерије савремених ликовних уметности јесте њена трансформација у регионални Музеј савремене уметности. Кораци у том правцу предвиђају а) јачање кадровских потенцијала (запошљавање једног броја младих историчара уметности) и формирање маркетиншког одељења; б) формирање сталне поставке будућег Музеја савремене уметности; в) набавку опреме за презентацију савремених облика уметничког изражавања (лап-топ, видео бим, плазма телевизор); г) сређивање таванског простора галерије „Србија“ и његово претварање у депо. Дугорочни планови укључују ђ) наградњу Галерије Србија на три нивоа (где би се на једном од нивоа налазила конференцијска сала). Део ове трансформације би била и е) промена концепције Ликовне колоније „Сићево“ и започињање резиденцијалног програма у том простору; ж) стручно усавршавање запослених у ГСЛУ; з) сарадња са локалним и регионалним уметницима; и) образовање

локалне и регионалне публике; ј) успостављање партнерске сарадње са културним институцијама у региону југоисточне Србије; и к) развој међународне културне сарадње у области ликовних уметности.

6.4.1.6. НИШКИ СИМФОНИЈСКИ ОРКЕСТАР

Нишки симфонијски оркестар основан је 1953. године и представља једини симфонијски оркестар у земљи изван Београда. Активности Нишког симфонијског оркестра подразумевају приређивање премијерних концерата, свечаних концерата и академија, концерата за омладину (педагошки концерти) и променадних концерата. Активности оркестра одвијају се у сали Симфонијског оркестра у улици Генерала Милојка Лешјанина, која није наменски грађена, а која има статус културног добра, што смањује могућности њене реконструкције. У Нишком симфонијском оркестру тренутно ради 50 запослених, а од тога 41 музичар (десет виолиниста; пет виолиста; шест виолончелиста; четворо контрабасиста; двоје кларинетиста; један фаготиста; двоје тромбониста; четворо хорниста, двоје флаутиста, двоје обоиста; два трубача и један тимпаниста. Нишки симфонијски оркестар је оснивач и су-организатор (заједно са Нишким културним центром) Нишких музичких свечаности (НИМУС), фестивала који има тридесет седам година дугу традицију.

У току 2010. године одржано је 10 премијерних концерата, 28 педагошких и 4 променадна концерта. На премијерним концертима дириговали су Le Fi Fi из Вијетнама, Весна Шоуц из Београда, James Ross из Велике Британије и Милена Ињац

из Ниша. Нишки симфорнијски оркестар је, заједно са Нишким културним центром организовао XXXVI Нимус, на коме одржано је девет концерата - од којих два премијерна концерта Нишког симфонијског оркестра.

За 2011. годину планирано је извођење 10 премијерних концерата са утврђеним програмом; 25 концерата за омладину (педагошких концерата), као и одржавање свечаних концерата и академија по потреби. За ову годину планирано је и гостовање Нишког симфонијског оркестра у градовима Србије, као и гостовање на фестивалу „Олимпус“ у Грчкој. На XXXVII Нимусу, крајем октобра и почетком новембра Нишки симфонијски оркестар је извео два премијерна концерта. За 2011. годину планирани су и променадни концерти недељом, у сали Симфонијског оркестра, инструменталних и вокалних солиста и студената Факултета уметности из Ниша.

Проблеми који отежавају рад Нишког симфонијског оркестра могу се поделити у неколико група. Прва и најважнија група везана је за просторне проблеме. Проблеми који се тичу зграде Симфонијског оркестра огледају се у непостојању просторија за вежбање, одлагање инструмената и гардеробе музичара и, с друге стране, непостојању фоајеа, гардеробе и WC-а за публику. Постоји план реконструкције овог простора, али пошто се ради о згради која има статус културног добра, границе њеног преуређења су релативно мале. Просторије у подруму зграде, који би могли да послуже за као фоаје, гардероба и где би могао да буде WC за публику, се већ деценијама изнајмљују приватним предузетницима, што је изнуђен потез,

јер се тиме обезбеђују допунска средства за функционисање оркестра.

Кадровски проблеми представљају другу групу која се рачва у неколико смерова. С једне стране, Нишки симфонијски оркестар је већ деценијама доста далеко од пуног састава симфонијског оркестра. У овом тренутку највише се осећа недостатак тимпанисте, тубе, другог фагота и трећег тромбона, који се, по потреби, ангажују из Београда. С друге стране, Симфорнијски оркестар нема сталног диригента, што отежава отежава његов рад. С треће стране, упркос томе што је, мимо музичара, у установи запослено још девет особа, у контактима са представницима институције, констатовано је да не постоји служба која би се бавила менаџментом културних догађаја или маркетингом институције и њених манифестација, него ти послови углавном падају у домен директора установе.

Трећа група проблема везана је опрему, односно инструменте. Велика већина музичара који раде у Симфонијском оркестру (и до 80%) свира на властитим инструментима, за шта не прима никакву накнаду, а они још нису ни на који начин осигурани. Значајан напредак у овом погледу представља то што је, након скандала везаних за набавку половног Steinway клавира средином 2000-их, Нишки симфонијски оркестар добио нови клавир 2009. године, захваљујући заједничком учешћу Министарства културе Републике Србије и Града Ниша, чиме су отворене могућности за гостовање врхунских пијаниста.

Четврта група проблема односи се на лимитиране могућности за наступање Нишког симфонијског оркестра изван Ниша.

Симфонијски оркестар релативно ретко наступа на фестивалима⁵⁹, последњих година међународна сарадња везује се искључиво за гостовања у Грчкој⁶⁰, а и некада уобичајена пракса гостовања у околним местима у јужној и источној Србији сада је прекинута, због недостака финансијских средстава⁶¹.

Нишки симфонијски оркестар редовно пише предлоге пројеката за конкурсе Министарства културе Републике Србије, а у плану су и конкурсисања за међународне фондове. Решење просторних проблема виде у могућној реконструкцији Дома Војске Републике Србије, а у циљу популарисања класичне музике планирају и одржавање концерата на отвореном (у парку Св.Саве или на кеју испред хотела „Парк“)

6.4.1.7. ПОЗОРИШТЕ ЛУТАКА НИШ

Позориште лутака Ниш је једно од седам професионалних луткарских позоришта у Србији. Основано је као Марионетско позориште 1958. године, да би од 1962. године добило садашњи назив. Од 1977. године Позориште лутака ради у новој згради површине 2.500 м². која је једна од најбољих у земљи и једна од бољих у овом делу Европе. Сала Позоришта лутака је капацитета 212 места. Сцена је висине 15 м, површине 96 м²

са порталом од 6 м². Позориште има кројачку и столарску радионицу и моделарницу. Крајем 2010. године у Позоришту лутака је радило 45 запослених, од тога 12 глумаца.

Позориште је добитник највећег признања града Ниша, награде „11. јануар“, која се додељује за изузетна достигнућа која чине допринос афирмацији града у привреди, друштвеним делатностима и другим областима. Члан је асоцијација: UNIMA (*Union Internationale de la marionnette*) и ASSITEJ (*International Association of Theatre for Children Young People*).

Према подацима са веб странице, Позориште лутака је током више од пет деценија постојања извело 197 премијерних представа, учествовало на 119 фестивала у земљи и иностранству и освојило 110 награда. Репертоар позоришта чини преко двадесет представа различитих жанрова у којима се користе готово све познате лутарске технике. Позориште годишње има преко 200 извођења представа, које види и до 30.000 гледалаца. Уобичајно се приказује 20-25 представа месечно. Радним данима се у преподневним и подневним сатима представе играју за организоване посете школа и вртића, док су термини четвртком у 18.00 и недељом у 11.30 сати резервисани за слободну посету деце и њихових пратилаца.

На управо завршеном 19. Међународном Фестивалу „ЗЛАТНИ ДЕЛФИН“ у Варни, награђени су сценографија и визуелни идентитет представе Позоришта лутака из Ниша „Птице“, који је урадила Свила Величкова. Свила Величкова је добила и награду за сценографију и за идејно решење сцене, маски и костима у представи „Птице“ на 10. Међународном фестивалу

⁵⁹ Наступ на Мокрањчевим данима у Неготину 2008. године била је једна од ретких прилика за представљање широј јавности.

⁶⁰ Планирано гостовање на Охридском лету 2010, није реализовано због тадашњег обележавања 50 година овог фестивала, што је условило његов ретроспективни карактер и искључило могућност нових наступа.

⁶¹ Једини изузетак су повремена гостовања у Пироту, на концертима које организује тамошњи Дом културе.

позоришта за дјецу у Бањалуци, на коме су учествовала позоришта из Хрватске, Србије, Македоније, Израела, Немачке, Словеније, Словачке, Бугарске, Пољске и БИХ. Позориште лутака је крајем новембра 2011. године учествовало и на 42. Сусрету професионалних луткарских позоришта Србије са својом новом представом „Патуљак носоња“.

Позориште лутака Ниш има добру сарадњу са другим професионалним позориштима у Србији, а у Нишу посебно са Народним позориштем и са Француским институтом.

Кључни проблеми Позоришта лутака Ниш везани су за немогућност обнављања глумачког кадра. У овом тренутку у позоришту ради само 12 глумаца. Иако је у прошлом периоду 14 запослених отишло у пензију (или напустило позориште у оквиру социјалног програма), од града нема дозволе за запошљавање нових глумаца. Због недостатка одговарајућег факултета у Србији и могућности за усавршавање глумаца су лимитиране, као што је ограничен и прилив нових школованих кадрова. Усавршавање у овој струци се углавном одвија у Бугарској, у којој постоји богата традиција луткарства.

Предложено је и да се дугорочно размисли могућност отварања Катедре за луткарство на Факултету уметности у Нишу. То би била једина таква катедра у земљи, а имајући у виду значајна достигнућа луткарства у Нишу, то би могла да буде још једна од идентитских карактеристика града.

Кадровски проблем се огледа и у томе што су оба столара отишла у пензију, тако да се позориште у овом домену рада ослања

на помоћ колега из Нишког народног позоришта. Проблем је и недостатак луткара, што се углавном решава сарадњом са луткарским мајсторима из Бугарске. У колективу Позоришта лутака подржали су идеју коју је на округлом столу изнела директорка Уметничке школе „Ђорђе Крстић“, да се у овој средњој школи отвори једно одељење у коме би се учесници специјализовали за израду лутака. Имајући у виду да се ради о дефицитарној делатности у Србији, вероватно да би потражња за овим кадровима превазилазила границе нашег града.

С обзиром на значајан број гостовања ансамбла Позоришта лутака у околним градовима у региону јужне и источне Србије, као проблем је истакнуто и непостајање комбија или мањег аутобуса који би омогућио да се превезу, не само глумци него и део сценографије.

У Позоришту лутака су навели као проблем и то – а то је заједнички проблем свих културних институција у граду – што се годишњи буџет Града Ниша не остварује у планираном обиму. Због тога руководиоци установа нису у могућности да ангажују спољашње сараднике или да планирају програме/премијере, јер не могу бити сигурни да ће предвиђена средства заиста бити и реализована.

6.4.1.8. НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ НИШ

Народно позориште у Нишу је основано 1887. године и представља једну од најстаријих и једну од највећих институција културе у граду. Са традицијом од 124 године, оно је и једно је од значајнијих позоришта у Србији.

Позориште је лоцирано у строгом центру града, на Синђелићевом тргу, у објекту који датира из 1939. године и под заштитом је државе као споменик културе. Зграда је једна од ретких наменских позоришних зграда у Србији и њена укупна површина је 2.000 м². Позориште поседује сценско-гледалишни простор (сцену са оркестарским простором, једну пробну салу, 7 глумачких гардероба) и канцеларијски простор. Гледалиште је структурирано у два нивоа, партеру и балкону, укупног капацитета 547 седишта. Значајне реконструкције зграде извршене су 1968, 1986, 2002, 2008. и 2010. године.

У позоришту је крајем 2010. године радио 91 запослени у три сектора: уметничком, техничком сектору и општој служби. Међу запосленима је 28 са факултетском дипломом, 5 са вишом школом, 52 са средњом школом и 5 са основном школом. Ансамбл чини 26 глумаца, с тим што се повремено ангажује хонорарно још мањи број њих.

У сезони 2009/2010. Народно позориште је на сцену поставило пет премијера (четири класична дела по текстовима иностраних писаца и једно савремено дело домаћих писаца). Гостовало је 19 пута, а угостило 11 туђих представа. На сцени у Нишу позоришне представе је гледало више од 23 хиљаде гледалаца, а представе Народног позоришта у Нишу је на гостовањима видело скоро пет хиљада људи.

Народно позориште у Нишу је у 2010. години извело пет премијера: *Виолиниста на крову*, *Ђелија*, *Драга Јелена Сергејевна*, *Исидора* и *Еуфемизам*; учествовало и гостовало на осам фестивала у земљи са којих је понело значајне награде (Јагодина, Шабац,

Смедерево, Пожаревац, Суботица, Димитровград, Крагујевац, Нови Сад) и четири фестивала у иностранству (Мађарска, Аустрија, Албанија и Црна Гора).

На сцени Народног позоришта гостовала су Позоришта из Београда, Сомбора, Зајечара и других градова Србије и позоришни ансамбли из Француске, Турске, Јапана, Хрватске и Словеније.

Народно позориште у Нишу је за 2011. годину планирало осам премијера: *Ожалошћена породица*, *Девојке*, *Осам прича о нама*, *Краљ Гози*, *Мачоизам*, *Константин*, и две *Гала представе*.

У 2011. години Народно позориште је покренуло и велики пројекат међународне позоришне сарадње ГЛУМ БАЛ ФЕСТИВАЛ (ГЛУМачки БАЛкански ФЕСТИВАЛ). Он представља одговор Народног позоришта у Нишу на потребу да се обнове покидане/ослабљене везе између балканских позоришних сцена слављењем позоришне игре, драмске глуме и глумачких остварења. Овај фестивал, који би се и у будућности одржавао у зимском периоду, замишљен је и као пандан летњем филмском глумачком фестивалу, чиме би се заокружила идеја о Нишу као граду који воли и поштује глумачку уметност.

ГЛУМ БАЛ ФЕСТИВАЛ је конципиран као селективна, такмичарска смотра најбољих глумачких остварења актуелне позоришне продукције на Балкану. Фестивал има за циљ да повезује, унапреди и промовише савремену позоришну сцену Балкана и то:

- презентовањем најбоље актуелне позоришне продукције Балкана, са

фокусом на вредновање глумачких остварења;

- охрабривањем професионалне сарадње у балканском контексту; иницирање копродукција; подстицањем мобилности уметника, професионалаца и драмских дела унутар балканског подручја и прожимање духа умрежавања;
- промовисањем интеркултурног дијалога кроз вредновање различитости и богатства позоришне уметности балканских земаља и превазилажења владајућих стереотипа.

ГЛУМ БАЛ ФЕСТИВАЛ ће се одржавати бијенално, сваке друге године, у трајању од шест дана (пет такмичарских и шести свечарски), у последњој недељи септембра/првој недељи октобра. Поред подршке од стране Града Ниша, извесно је да ће, да би се одржао као међународни фестивал, подршку морати да даје и Министарство културе Републике Србије.

Као основне проблеме у Народном позоришту су навели инфраструктурне проблеме везане за зграду у којој ради Позориште, проблеме са опремом, те проблеме подмлађивања глумачког кадра.

Упркос вишеструким реконструкцијама Зграда се и даље налазе у недовољно добром стању. То се у првом реду односи на електро-инсталациону мрежу, коју је потребно хитно санирати да би се предупредила опасност од пожара. Неопходно

је и санирање водовода и канализације у згради и уређење тоалета за публику.

Позориште има и проблем са радионицом која је (привремено – од 1994. године!) смештена у неусловном објекту и са магацинима који нису одговарајући за складиштење декора.

У последњих неколико година побољшана је опремљеност Позоришта – делимично је обновљен светлосни парк, набављена је и инсталирана клима-комора која омогућава ефикасно грејање/хлађење сценског дела зграде; у прошлогодишњој реконструкцији направљена је „оркестарска рупа“ за потребе оперских представа. Потребно је, међутим, и даље побољшање светлосне и звучне опреме, као и набавка возног парка (новог аутомобила, комбија и камиона)

Проблем са којим се ансамбл суочава јесте и то што су глумци млађе генерације већ на граници 40 година старости, те је стално присутан недостатак млађих глумаца. Чињеница је да је у последњих десет година радни однос засновало само двоје глумаца, тако да је у наредном периоду неопходно одобрити финансирање још за петоро извршилаца - глумаца који би пре свега подмладили, а такође освежили и ојачали ансамбл Народног позоришта.⁶²

Као своје дугорочне циљеве у Позоришту наводе формирање независне мале сцене у згради позоришта; уређење простора за Управни део зграде у поткровљу; отварање одељења Позоришног музеја и установљење Опере у нашем граду.

⁶² Што је и учињено током 2011. године.

6.4.1.9. НИШКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР

Нишки културни центар (НКЦ) формиран је 1999. године, обједињавањем некадашњег Дома културе „Јосип Колумбо“, Културно-просветне заједнице града Ниша и часописа „Градина“. НКЦ представља класични поливалентни дом културе у чијем оквиру раде три програмске редакције, који организује јавне градске манифестације и мноштво других манифестација мањег обима.

У оквиру редакције основних програма ради седам уредника који брину о књижевном, музичком, ликовном, позоришном и драмском, филмском и видео програму, научно-популарном и образовном и трибинском програму. Редакција посебних програма је задужена за рад са аматерским културно-уметничким друштвима, аматерским ликовним ствараоцима и уметницима који се баве примењеном уметношћу. У оквиру ове редакције посебна пажња се посвећује песницима за децу и младој, талентовној деци песницима. Трећу редакцију представља редакција издаваштва, у оквиру које раде и три часописа „Градина“, „Unus Mundus“ и филмски часописи „Филаж“. Нишки културни центар је у овом тренутку (гашењем „Градине“ и „Просвете“) једини градски издавач и према тренутној продукцији од четрдесетак наслова годишње спада у издаваче средњег обима у Србији.

Поред ових делатности, Нишки културни центар организује већи део јавних градских манифестација. Задужен је самостално за организовање градске славе „Свети Цар Константин и Царица Јелена“ и културних програма који је прате; самостално организује још Интернационалне хорске

свечаности, рок фестивал „Nisominia“ и међународну књижевну колонију „Сићево“. У сарадњи са Удружењем филмских глумаца Србије НКЦ организује фестивал глумачких остварења „Филмске сусрете“, а суорганизатор је и Нишких музичких свечаности (НИМУС), заједно са Нишким симфонијским оркестром

Поред тога НКЦ организује и низ других манифестација које не спадају у јавне градске манифестације, иако су изузетно значајне за град. Организатор је активности везаних за доделу награда „Бранко Миљковић“ (за поетско стваралаштво) и „Стеван Сремац“ (за прозно стваралаштво), као и Нишког сајма књига и графике. Ту су још на годишњем нивоу и Међународна фото колонија у Сићеву, Дечија уметничка колонија „Грачаница“ и активности везане за Месец издавача.

У овом тренутку у Нишком културном центру ради тридесет шесторо стално запослених у четири сектора: сектору заједничких служби (служба за правне и опште послове, за финансијске послове, за маркетинг и односе са јавношћу и служба директора), сектору издаваштва, редакцији општих и редакцији посебних програма. Активности Нишког културног центра одвијају се углавном у три објекта: згради Дома културе/музичког клуба у улици Станоја Бунушевца; Галерији НКЦ на Булевару Зорана Ђинђића и галерији/Легату Бранке Ђорђевић у улици Наде Томић, чије функционисање одржава НКЦ, иако односи надлежности нису до краја разрешени.

Током 2010. године Нишки културни центар је, самостално или у сарадњи са

другим установама, институцијама и удружењима, организовао готово две стотине програмских активности - како у сопственим просторима, тако и на многим другим местима у граду и у другим градовима широм Србије. У 2010. години НКЦ је организовао 45. Фестивал глумачких остварења домаћег играног филма – Филмски сусрети Ниш, 36. Интернационалне музичке свечаности – Нимус, 21. Интернационалне хорске свечаности, 20. Књижевну колонију Сићево, 9. Музички фестивал „Нисомнија“ и Дане светог цара Константина и царице Јелене. Поред тога Нишки културни центар је организовао и посебне пројекте који по значају и традицији подсећају на јавне градске манифестације, али немају њихов статус: Мини фест у Нишу, Међународну колонију уметничке фотографије „Сићево“, 7. Дечију уметничку колонију „Грачаница“, Рок меморијал „Најважније је бити здрав“, Нишки сајам књига и графике, доделе награда „Стеван Сремац“ и „Бранко Миљковић“ и дочек Нове године на Тргу Краља Милана.

Имајући у виду чињеницу да је Нишки културни центар фактички једини издавач у Нишу, делатности у овој области су нарочито значајне. Као је већ поменуто редакција издаваштва објављује око 40 наслова годишње (укључујући ту и часописе). Кроз издавачку делатност НКЦ-а пружа се шансе за објављивање (по месту боравка) локалним ауторима, чији су домети често национални и регионални. Поред тога, НКЦ је (уз издавачку кућу „Clio“) један од најзначајнијих издавача филмске литературе у Србији (објављене су бројне студије значајних домаћих и иностраних филмо-

лога), а и два најзначајнија домаћа филмска часописа („ЈУ филм данас“ и „Филаж“) су издања су која као издавач или суиздавач потписује Нишки културни центар. НКЦ планира да у будућности реализује и капиталне пројекте попут сабраних или изабраних дела аутора који се везују за регион југоисточне Србије (Бранка Миљковића, Стевана Сремца, Радоја Домановића, Гордане Тодоровић...) за шта ће бити потребна значајнија помоћ града. Први такав пројекат – сабраних дела Бранка Миљковића (у 6 до 8 томова) - је у припреми и требало би да буде реализован до 2014. године, када се обележава 80 година од рођења овог песника. Овај аспект делатности НКЦ-а је нешто што посебно заслужује пажњу и подршку Града Ниша и Министарства културе, информисања и информатичког друштва Републике Србије.

Током 2011. године требало је да буде отворена и почне да функционише и књижара НКЦ-а (на Булевару Зорана Ђинђића). План је да књижара потенцијалним купцима нуди превасходно стручну публицистику из најразличитијих научних дисциплина и области (од природних, техничких и медицинских наука до друштвених наука, филозофије и теологије). Осим издања реномираних издавача из свих крајева Србије, у књижари би посебно била заступљена и одговарајућа издања издавача из Ниша и југоисточне Србије. Средства за овај пројекат је обезбедио град и очекује се да ће књижара почети да ради 2012. године.

Најважнији пројекат чије се окончање очекује у наредним месецима јесте завршетак реконструкције Велике сала НКЦ-а, где би се, имајући у виду њен потенцијално

мултимедијални карактер (очекује се довршетак сцене и набавка одговарајуће опреме у току године), одвијали најразличитији типови програмских активности. Имајући у виду да се ради о простору који наслеђује традицију легендарног „Музичког клуба 81“, у њему ће првенствено бити организована музичка дешавања (концерти рок и џез музике), а потенцијално и концерти класичне музике мањих оркестара. Сала је прилагођена извођењу малих позоришних форми, а временом би сцена могла да се прошири, те да се створе услови за отварање још једне позорнице у граду. Дугорочно, ту би могла бити и још једна биоскопска сала, уколико би се набавили одговарајуће платно и опрема. Поред тога, активирањем овог простора добиле би се и подрумске просторије у којима би могли да вежбају млади и већ афирмисани бендови. Треба поменути и да у просторијама Нишког културног центра већ делују/вежбају Нишки камерни хор, вокални ансамбл „Константин“, хор „Грација“, позориште „Трећа половина“, рок група „Кербер“, као и да се у НКЦ-у тренутно окупљају и чланови Удружења књижевника Ниша. Стављањем новог простора у функцију НКЦ би у наредном периоду стварно могао да постане место где култура има свој дом.

6.4.2. ДРУГИ АКТЕРИ У КУЛТУРНОМ ПОЉУ ГРАДА НИША

6.4.2.1. СТУДЕНТСКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НИШ

Иако не спада у ред јавних градских установа, Студентски културни центар представља једну од важнијих културних

институција у Нишу. СКЦ се бави презентацијом нових културних догађаја, неговањем алтернативног приступа култури и афирмацијом аутентичних стваралачких потенцијала. Један од посебно важних аспеката јесу напори да се кроз уметнички рад очува културна баштина и тиме направи веза између културне прошлости и културне будућности.

Оснивач Студентског културног центра је Влада Републике Србије, односно Министарство просвете, и његов рад се финансира из буџета Републике Србије. У периоду од 2005 – 2009. године годишњи буџет је износио 12.480.000,00 динара (између 120.000 и 150.000 ЕУР), а у периоду 2010. - 2011. године на годишњем нивоу буџет је био 16.800.000,00 динара (око 160.000 ЕУР). У Студентском културном центру ради 16 стално запослених, а током године се за одређене послове ангажује још 15 – 20 хонорарних сарадника.

Програми Центра

АКУД - Академско културно уметничко друштво СКЦ Ниш, једна је од две програмске целине кроз које се одвија рад ове институције. АКУД чини седам ансамбала различитих уметничких орјентација које воде афирмисани уметници и стручњаци који су и сами своје прве ангажмане ту започели. Рад ансамбала обједињују уметнички директор и организатор програма АКУД-а, који се брину о дугорочним аспектима рада и свим логистичким и финансијским потребама. Број ансамбала АКУД-а повећавао се током година, пратећи нове потребе и интересовања студената. Најстарији међу њима је Ансамбл народних игара

и песама „ОРО“, који траје већ пола века, а најмлађи Дечији хор „Вилењаци“ који ради тек две године. Ту су и Академски мешовити хор СКЦ-а, Женски хор, Академско позориште, Академски камерни оркестар и Велики народни оркестар који сви заједно, својим аутентичним стваралаштвом и интерпретацијама, институцију Студентског културног центра чине препознатљивом.

Поред рада са ансамблима, СКЦ Ниш обједињује читав низ специјализованих академских програма и пројеката из области књижевности, трибинских и документарних програма, издавачке делатности (издавач је Стручног часописа „Научни подмладак“), програма визуелних уметности; организацију концерата, перформанса, трибина, изложби, фестивала и сајмова књига. Програми се одржавају у сали СКЦ-а у Шуматовачкој улици, а у летњим месецима и у Атријуму Универзитета. У договорима са факултетима Универзитета у Нишу за реализацију програма се користе и сви доступни простори којима они располажу. Спровode се према годишњим и месечним плановима које уређује и води четворо уредника програма у сарадњи са многобројних спољним сарадницима и гостима.

СКЦ Ниш је организатор и два фестивала:

- Међународног фестивала студентског фолклора који се одржава јула месеца у трајању од шест дана и на коме учествује од 5-7 ансамбала из целог света.
- Међународног фестивала студентских позоришта „УРБАН ФЕСТ“ који се одржава у период од 01-05. септем-

бра на отвореном простору у сарадњи са градским општинама Града Ниша, на коме учествује 5-7 позоришних ансамбала из Србије и иностранства.

Од почетка 2011. године Студентски културни центар, заједно са Center for Common Ground из Скопља (Македонија), Центром за драмску едукацију из Мостара (Босна и Херцеговина), и Search for Common Ground из Брисела (Белгија) реализује пројекат „Sharing a Common Culture: Balkan Theatre Networks for EU Integration⁶³“ који финансира Европска унија. Пројекат се фокусира на коришћење могућности позоришта за успостављање интеркултурног дијалога и подразумева рад са младима старости између 15 и 19 година. С њима током пројекта раде професионални глумци, сценаристи, сценографи, костимографи обучавајући их за писање сценарија за позориште, израду костима и сценографије за позоришне представе и глуму. Предвиђено је да се до основне идеје дође кроз разговоре са учесницима у пројекту на тему сличности и разлика у окружењу, заједничког живота, међусобног разумевања и проблема који могу да се појаве у овом процесу. Сваки партнер је у обавези да након постављања представе, њу изведе у пет градова у својој земљи, да након сваке одигране представе омогући дискусију са публиком коју ће водити млади сарадници и све то (аудио-визуелно) забележи. Финална оцена пројекта биће дата на крају пројекта када се обави и размена припремљених представа између

⁶³ „Делимо заједничку културу: балканске позоришне мреже за европску интеграцију“

партнера. Сваки од партнера је у обавези да у својој земљи укључи још један град у коме би се одвијале истоветне активности, а партнерска организација у Србији је Студентски културни центар из Крагујевца.

Најважнији проблем Студентског културног центра јесте простор за организацију програма. У протеклих осам година програми СКЦ-а су јако успешно организовани у клубу Правног факултета, али је ове године клуб дат приватним предузетницима на управљање, тако да ова могућност више не постоји. С обзиром на специфичну популацију којој се ови програми обраћају, било би идеално када би простор за њихове активности могао да се обезбеди на неком од факултета Универзитета у Нишу. А и Град Ниш би, с обзиром на богатство културних активности које реализује СКЦ, требало да помогне у проналажењу адекватног простора за програме. С обзиром на међународни карактер фестивала студентских позоришта „УРБАН ФЕСТ“ и фестивала студентског фолклора које организује Студентски културни центар, требало би размотрити могућности и да Град Ниш финансијски помогне њихово одржавање.

6.4.2.2. УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА „НИКОЛА ТЕСЛА“

Универзитетска библиотека је основана 18. маја 1967, а од 1978. носи име „Никола Тесла“. Библиотека је општенаучног типа и намењена је, пре свега, студентима нишког универзитета, али и свим грађанима. Централна је библиотека Универзитета у Нишу и налази се у згради Универзитета (Бановина). Има двадесет четворо запослених, од чега четрнаест са високом стручном спре-

мом. Формирање фонда књига започето је поклонима амбасаде САД и Универзитета у Бохуму (Немачка), а настављено већим бројем значајних донација појединаца и институција. Библиотека располаже фондом од око 90.000 књига и 1.300 наслова периодичних публикација у преко 80.000 свезака, а формира и збирку електронских публикација и некњижне грађе.

Корисницима су на располагању класичне и интернет читаонице, са око 100 места, велики број услуга и стручна помоћ у раду. Библиотека је карактеристична и по томе што једина у граду пружа услугу међу-библиотеке позајмице са иностранством.

Библиотека континуирано приређује изложбе новонабављене грађе, као и тематске изложбе публикација и докумената везана за актуелна догађања у науци, култури, награђена дела, значајне датуме и слично, организује промоције, стручне скупове и предавања, чиме се укључује у научне и културне активности Универзитета и града Ниша.

У последних неколико година Библиотека интензивно ради на развоју културне делатности, те је постала један од културних центара Универзитета и града Ниша.

У својој Галерији, основаној 2010. године, приређује ауторске и групне изложбе младих академских стваралаца, са циљем да потпомогне њихову афирмацију. Библиотека учествује у манифестацији „Ноћ музеја“ и тесно сарађује са осталим институцијама културе у граду. Добар пример те сарадње јесте публикација „Нишка периодика“, објављена 2010. године, у чијој изради су, осим Универзитетске библиотеке, учествовале и Народна библиотека

„Стеван Сремац“, Историјски архив града Ниша, Нишки културни центар и Народни музеј. Публикација „Нишка периодика“ објављена је у склопу истоименог пројекта, а под покровитељством Савета за културно стваралаштво Града Ниша. Публикација има 260 страна и садржи детаљан библиографски опис 966 нишких часописа. Публикација је достављена Универзитету, свим факултетским библиотекама, свим културним институцијама града, и великом броју библиотека у Србији. У припреми је и електронска верзија публикације. Током 2011. године у Галерији Библиотеке, организоване су две изложбе:

- „Toy Theatre Tarrot“, ауторке Маје Лукић, од 8. до 30. марта 2011. године.
- У „Ноћи музеја“, 16. маја 2011. године, организована је веома посећена изложба „Тесла из другог угла“, у сарадњи са Музејом Николе Тесле и Електронским факултетом из Ниша, а уз финансијску подршку Електронског факултета и градских општина Медијана и Пантелеј. Приказана је изложба плаката Музеја „Књиге из Теслине библиотеке“, а посетиоци су могли и сами да покрећу 3D моделе Теслиних патената, који су настали у оквиру пројекта Електронског факултета, а први пут су приказани нишкој публици.

Библиотека је добила дозволу уредника зборника *Ниш и Византија*, да све чланке из до сада штампаних зборника I-IX (близу 300 радова), обради и постави на интернет

страницу. Тиме је почела да даје свој допринос обележавању 1.700 година од доношења Миланског едикта.

6.4.2.3. ПРИВАТНИ ПРЕДУЗЕТНИЦИ

Nišville jazz фестивал - који се последњих година одржава средином августа на великом платоу у нишкој Тврђави - већ неколико година је, и према именима учесника и на основу посете, једна од највећих манифестација те врсте у овом делу Европе. Као једина од културних манифестација проглашен је брендом уметничке музике у традиционалној акцији „Најбоље из Србије“ Министарства трговине и Привредне коморе Србије, а добитник је и специјалне плакете „Пројекат будућности“ коју додељују Центар за мала и средња предузећа и Клуб привредних новинара Србије. Главни програм фестивала ове године посетило је 20.000 гледалаца, а пратеће - бесплатне програме - 100.000 људи. Када је реч о публици, Nišville последњих година привлачи све већи број посетилаца из целе Србије, земаља у окружењу, али и људи који наменски долазе у Ниш из земаља ЕУ, па и са других континената. Када је реч о медијима, последње издање Nišvilla, пратило је преко 300 акредитованих домаћих и страних новинара.

Nišville је публици представио значајан број уметника из „прве светске музичке лиге“: Solomon Burke, Benny Golson, Billy Cobham, Roy Hargrove, Tom Harrell, Miroslav Vitous, De Phazz, Incognito, The Brand New Heavies, Richard Galliano, Mingus Dynasty, Candy Dulfer, Larry Coryell, Jimmy Cobb, Reggie Workman, Chico Freeman, Milcho Leviev, Aria Hendricks, Philipe Catherine,

Georgie Fame, Steve Hackett, Manu Dibango, Terje Rypdal, Yehia Khalil.... Уз ове звезде цез музике у главном и пратећим (бесплатним) програмима представљен је и велики број домаћих и иностраних састава - од којих су многи управо наступом на Nišville фестивалу скренули пажњу и публике и критике.

У програмском смислу фестивал представља основни концепт - а то је представљање како „традиционалнијих“ форми цеза, тако и извођача који свој музички израз базирају на фузији овог правца са другим музичким стиливима: world music, funk, soul, амбијентална музика... Поред главног програма, Nišville нуди и низ пратећих - бесплатних програма: паралелни вечерњи програми - Gate или Open stage и Movie stage (бесплатне пројекције филмова са јазз тематиком) у Тврђави; River stage – на кеју; преподневни програми на разним пунктовима у граду (дефиле извођача на дан отварања, матине сцене код тржног центра Калча, у Парку Светог Саве, Нишкој Бањи...); већ традиционални концерти у Герантолошком центру, изложбе фотографија, промоције књига са цез или музичком тематиком, бесплатне цез радионице...

Планови су да наредних година Nišville, уз продужење трајања на седам до десет дана, понуди још шири дијапазон пратећих манифестација и под геслом: „Цео град – фестивал“, или, „Цео Ниш – Nišville“, прошири већ постојеће програме на што више пунктова у граду.

Један од најважнијих сегмената, посебно намењених младима јесте едукативни сегмент кроз бесплатне цез радионице. Оне би, по речима организатора, могле да буду зачетак одсека за цез у Средњој музичкој

школи и на Факултету уметности или засебне Цез академије у Нишу. На радионицама, ученици и студенти музике, као и самоуки млади музичари имају прилику да раде и свирају са светски познатим музичарима и најнепосредније разговарају са њима. Поред тога, полазници радионица добијају и бесплатне комплете улазница за главни програм.

Када је реч о млађој популацији, све важнији фактор непосредне организације фестивала су волонтери. На последњи конкурс за волонтере за 250 планираних места пријавило се и више него дупло кандидата (из 67 градова Србије и 10 земаља), што говори о рејтингу фестивала међу млађом популацијом.

У периоду до 2015. године, под условом да раст буџета фестивала то дозволи - планирано је отварање цез музеја са Nišville jazz клубом са редовним програмом и цез радионицама током целе године – чиме би Nišville дао додатни подстрек локалној музичкој сцени, а Nišville клуб и музеј постали редовна дестинација домаћих и страних туриста.

6.4.2.4. МУЗИЧКИ АНСАМБЛИ

У Нишу делује велики број хорова и других музичких ансамбала. Међу њима најзначајнији су Нишки камерни хор, Академски хор СКЦ Универзитета у Нишу, Женски хор Студентског културног центра, Црквено певачко друштво „Бранко“, Хор Цркве Св. Никола, хор „Учитељска лира“, удружење „Constantinus“, Омладинска филхармонија „Naissus“, вокални октет „Constantine“ и два дечија хора: Дечји црквени хор „Бранко“ и Дечји хор СКЦ „Вилењаци“.

Нишки камерни хор који чине хорски певачи са вишедеценијским хорским искуством води диригент мр Ивана Мировић. Хор је основан 1994. године и наступао је на свим најзначајнијим културним манифестацијама у Србији - Интернационалним хорским свечаностима, Бемусу, Нимусу, фестивалу „Хорови међу фрескама“, фестивалу камерне музике. Такође, ансамбл је имао много репрезентативних наступа у иностранству међу којима се посебно издвајају концерти на фестивалима у Грчкој, Бугарској, Мађарској, Пољској и Републици Српској. Ансамбл је аматерског статуса, али са свим одликама професионалног камерног састава.

Академски хор СКЦ-а Универзитета у Нишу је основан 1972. године од стране диригента мр Радојице Милосављевића, а дуги низ година успешно је наступао широм Југославије и Европе под вођством мр Милорада Вељковића и Слободана Дејановића. Од 1999. уметнички директор и диригент хора је др Сузана Костић. Од тада је хор наступао 2000. у Превези (Грчка), 2002. Скопљу (Македонија), Софији (Бугарска), 2003. Јалти (Украјина), 2004. Москви (Русија), Кардици (Грчка), 2005. Москви (Русија), 2007. Фиренци (Италија), 2008. Приједору (Република Српска), Варшави (Пољска), 2009. Тетову и Скопљу (Македонија), 2009. Фигуери да Фоз (Португалија), 2010. Кардици (Грчка). Од многобројних признања и награда издвајају се: Златна плакета „Мокрањчеви дани“, Златна статуета „Коста Абрашевић“, Октобарска награда Града Ниша, Сребрни знак Универзитета у Нишу, Гран при Јалта, Гран при Москва. Међу најзначајнија признања

Хор убраја то што је је одржао целовечерњи концерт духовне музике у престижној сали „Рахмањин“ у Москви. Следеће, 2012. године Академски хор СКЦ-а Универзитета у Нишу слави 40 година рада.

Црквено Певачка Дружина „Бранко“ основана је 1887. године као хор Саборне цркве у Нишу - само 12 година после ослобођења Ниша од турског ропства. Ансамбл је обновљен 1990. године на челу са диригентом Саром Цинцаревић. Током последњих 20 година хор је наступао у Немачкој, Грчкој, Италији, Аустрији, Белорусији, Бугарској, Украјни, Русији, Словенији, Црној Гори, Републици Српској, Великој Британији, Луксембургу, Белгији, Пољској, Чешкој, САД-у и Канади. Учесник је многих међународних фестивала: Ротенбург и Маркобердорф - Немачка, и добитник је многих награда: Међународни фестивал православног појања у Минску, Белорусија (Grand Prix), Мокрањчеви дани Неготин (I место, победник надпевавања), Дани црквене музике - Хајновка, Пољска (Grand Prix). Хор је одликован орденом Светога Саве II степена, орденом Светог апостола Павла грчке цркве и орденом Светог цара Константина. Хор је певао на устоличењу двојице српских Патријараха, Павла 1994.г. и Иринеја 2010.г. у Пећи. ЦПД „Бранко“ организује међународни фестивал духовне музике „Музички едикт“ који ће 2013. године бити одржан по трећи пут.

Женски хор Студентског културног центра у Нишу основан је децембра 2004. године, као изданак Академског мешовитог хора СКЦ-а. Радом хора руководи диригент мр Зоран Станисављевић. Хор су у почетку чиниле углавном студенткиње Факулте-

та уметности у Нишу, али су се временом у његов рад укључиле и студенткиње са других факултета. Програмска оријентација хора креће се од дела старих мајстора до обрада забавне и поп музике. Посебно важан сегмент делатности хора огледа се у раду на очувању српске и балканске етно традиције и извођењу дела православне духовне музике са простора Русије, Бугарске и Србије. Хор је одржао велики број наступа у Нишу и у Србији, а наступао је и на концертима и фестивалима у Македонији, Бугарској, Грчкој и Шпанији.

CONSTANTINUS је непрофитна организација основана са циљем обogaћивања културног живота града Ниша и ширег окружења, афирмишући, пре свега, музичку уметност кроз извођаштво, продукцију и едукацију публике на највишем професионалном нивоу. Делатност ове организације се одвија кроз неколико сегмената: а) **CONSTANTINUS** - АНСАМБЛ који наступа у различитим саставима од два преко трија и квартета до комплетног камерног оркестра. На репертоару ансамбла налазе се изабрана дела музичке уметности од барока до композиција савремених аутора; б) **CONSTANTINUS** – центар за музичку едукацију – који је отворен у жељи да се музика приближи младима на систематски и најуспешнији начин где се основна пажња посвећује деци предшколског и школског узраста. Еминентни универзитетски професори, савремена наставна средства и интерактивни приступ настави, која је усклађена са Планом и програмом Министарства просвете РС, представљају полазне основе за постизање максималних резултата у области музичког образовања

и извођаштва; в) **CONSTANTINUS** - фондација - поред набавке и уступања музичких инструмената из своје, за сада, скромне колекције, додељује годишње награде најперспективнијим младим музичким уметницима из земље; и г) **CONSTANTINUS** – продукција која већ неколико година успешно реализује значајне културне догађаје у Нишу, а у припреми је и неколико радио, ТВ емисија и маркетиншких кампања

Омладинска филхармонија „Naissus“ основана је новембра 2010. године. Руководилац омладинске филхармоније је диригент Зоран Андрић, а њени чланови су ученици средње музичке школе из Ниша, средње музичке школе „Станислав Бинички“ из Лесковца и дипломци Факултета уметности из Ниша. У протеклих годину дана ова филхармонија је имала живу концертну активност која је, поред концерата у Нишу, Лесковцу и Смедеревској Паланци, укључивала и концерте у Фиренци (на фестивалу Омладинских филхармонија), концерт у Дворцу културе у Софији, а у плану је и одржавање концерта у Русији, у сарадњи са Друштвом српско-руског пријатељства.

Један од музичких састава који делује у граду је и **октет „Constantine“** који је настао 2008. године. Октет изводи вокалну камерну музику, али у свом репертоару има и дела савремене популарне музике (поп, рок, џез, етно, евергрин, филмске музика). Међу њиховим наступима најзначајнији су они 2009. године на џез фестивалима „Nišville“ и „Геза Балаж Гари“ у Кикинди, на Нимусу 2009, као и наступи у престижним

концертним дворанама Задужбине Илије М. Коларца и Сава центра у Београду.

Заједнички проблеми ових музичких ансамбала огледају су у недостатку финансијских средстава за обнављање хорске гардеробе и набавку инструмената и нотних материјала, за израду видео и аудио материјала, ангажовање солиста, композитора и музичара. Један број њих има проблеме и са обезбеђењем простора за рад, попут Нишког камерног хора који тренутно ради у просторијама Нишког културног центра. Град би требало да помогне њихово деловање кроз обезбеђивање простора за рад, кроз бесплатно уступање концертних простора у граду и већу заступљеност у градским медијама.

6.4.2.5. УМЕТНИЧКА УДРУЖЕЊА

Друштво књижевника Ниша је организација која окупља књижевнике и књижевне преводиоце из Ниша ради остварења стваралачких и еснафских интереса. Друштво је формирано 27. 03. 1997. године и чини га више од тридесет репрезентативних писаца који живе или су рођени у Нишу. Већина су чланови Удружења књижевника Србије или Српског књижевног друштва. Досадашњи председници друштва су били Велимир Костов, Звонко Карановић, Никола Тодоровић и Зоран Пешић Сигма. Тренутно је председник Друштва књижевник Иван Цветановић.

Друштво је учествовало у раду програмских савета Књижевне колоније Сићево, у жиријима књижевних награда, организовању радионица и књижевних вечери.

Друштво нема својих просторија, ни стални извор финансирања. Било је гост

у просторијама Дома културе, Луткарског позоришта, КПЗ-а и сада Нишког културног центра.

Најважнији проблеми овог друштва јесу управо недостатак просторија за рад (адресу, телефон, факс, место за окупљање) одакле би деловало и где би га други могли пронаћи, што нема властито издаваштво; што нема утицаја чак ни на организацију важних књижевних манифестација у граду (нпр. ни један књижевник није у Савету Књижевне колоније „Сићево“ већ трећу годину за редом).

Прва претпоставка за унапређено деловање Друштва јесте обезбеђење просторија удружења и могућности за комуникацију (телефон, факс, интернет). Дугорочно би просторије Удружења требало да буду у Дому писаца (Музеју писаца) у легату Владике Јеронима (Јеронимова 1), а алтернатива би могао бити простор Културно-просветне заједнице (Светозара Марковића 14), где би могао да буде смештен заједно са свим осталим уметничким удружењима. Уколико би овај предуслов био испуњен, планови Друштва су усмерени на обнављање рада Књижевне омладине, отварање књижевних клубова по факултетима и средњим школама; проширење сарадње са Депарتمانом за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу; уостављање контаката и сарадње са неформалним књижевним групама и другим књижевним удружењима у Србији; активности усмерене на обезбеђивање књижевних стипендија за писање нових дела нишких аутора; и залагање за обезбеђивање пензионог осигурање и здрав-

ствену заштиту признатим самосталним уметницима.

Најзначајнија удружења ликовних уметника у Нишу су локалне подружнице УЛУС-а и УЛУПУДС-а, Нишки графички круг, удружење уметника „Луна“ и Мултимедијално удружење „Цар Константин“.

Нишка подружница Удружења ликовних уметника Србије (УЛУС) основана је јануара 1980-те године. Удружење окупља сликаре, вајаре, графичаре, чланове УЛУС-а који живе и раде у Нишу и броји више од стотину чланова. Органи управљања су Скупштина и Управа друштва, а Удружење је једно време имало и Суд части. Поред тога, удружење именује председника којег бира на својим ступштинама. На састанцима Удружења решавала су се бројна питања као што су организовање изложби и јавних конкурса, откуп дела, додела атељеа и слично. Састанци су одржавани у Уметничкој школи, а потом у просторијама Културно–просветне заједнице.

Удружење ликовних уметника примењене уметности и дизајна Србије УЛУПУДС (подружница Ниш) конституисано је на изборном пленуму УЛУПУДС-а одржаном у Електронској индустрији у Нишу 26.12.1977. године. Ова подружница је била прва овакве врсте у ужој Србији. Удружење је имало председништво, а од 1990. године и председника. Састанке су некада организовали у просторијама Културно-просветне заједнице у Нишу. Данас УЛУПУДС-подружница у Нишу броји око 70 чланова.

Нишки графички круг /НГК/ је непрофитабилно самостално удружење уметника основано 1994. године са наме-

ром популарисања графичке уметности. Оснивач и председник Удружења је Петар Огњановић, дугогодишњи професор Уметничке школе у Нишу. Удружење данас има 45 чланова, углавном уметника који живе и раде у Нишу. У намери да допринесе афирмацији графичке уметности и подизању степена ликовне културе ово удружење је кроз отворене графичке радионице вршило јавну презентацију графичких техника и установило је традиционалну годишњу изложбу „Мала графика“ НГК.

Ликовно удружење аматера Ниша „ЛУНА“ је основано 1969. године при Дому ЈНА. Након 1973. године ово Удружење прелази под окриље Савеза аматера Ниша. Основни циљ овог Удружења је да негује и презентује уметничка дела самоуких уметника. Од његовог оснивања, на нивоу града Ниша Удружење су помагали Савез аматера, КПЗ, Дом ЈНА и Нишки културни центар. На нивоу Републике Србије сарадња са Савезом аматера Србије се одржава на завидном нивоу, кроз организовање (сваке године) „Републичке смотре ликовног стваралаштва“ почевши од 1980. године.

Мултимедијално удружење „Цар Константин“ је основано на иницијативу групе уметника из Ниша 2002. године у намери да презентује културу и историју града Ниша. Удружење „Цар Константин“ тренутно броји 170 чланова из Србије и иностранства. Средиште Удружења је у просторијама Нишког културног центра. Удружење организује годишње изложбе чланова, ликовне колоније, учествује хуманитарним акцијама и аукцијама.

Фото клуб ФОН је основан 1988. године као „Филмска омладина Ниша“. Тренутно клуб има око 200 чланова, али је у његовим делатностима од оснивања учествовало више од хиљаду заљубљеника у фотографију. Фото клуб ФОН нема адекватне просторије – постојеће, за које плаћају кирију граду, служе само као магацин за архиву, али нису условне нити за одржавање састанака, нити за рад у њима. Главне активности ФОН-а везане су за велики број изложби које клуб организује, за учешће на конкурсима и изложбама у земљи и широм света. Фото клуб ФОН је организатор међународне фото-колоније „Сићево“ (која је јединствена у Србији), и међународног такмичења „Фотофиниш“, а покретачи су и изузетно посећеног истоименог фотографског портала www.fotofinis.org. Кључни проблеми Фото-клуба ФОН везани су за недостатак галеријског простора у коме би излагали своје радове и организовали домаће и међународне изложбе фотографија; и недостатак материјалних средстава за функционисање клуба, који се финансира из чланарина и помоћи неких од чланова клуба.

Некада изузетно активна и престижна, ова удружења све мање представљају значајне чиниоце у културном животу града. Првенствени разлог је недостатак простора у коме би се чланови окупљали и договарали активности. Институције културе града Ниша помажу њихово деловање у границама својих могућности. Удружење књижевника Ниша се тренутно окупља у просторијама Нишког културног центра. Галерија савремене ликовне уметности организује годишње изложбе УЛУС-а, УЛУПУДС-а, и Нишког графичког круга, док у

организовању изложби Мултимедијалног удружења „Цар Константин“ и удружења „ЛУНА“ помаже Нишки културни центар. У новим друштвеним околностима, положај уметничких, струковних удружења се променио и она се данас налазе у статусу удружења грађана. Попут других непрофитних организација и оне ће морати да почну да сами брину о властитом опстанку, пишу предлоге пројеката, конкуришу код донатора. Оно што би град Ниш требало да уради у прелазном периоду, да се ова удружења не би угасила, јесте да обезбеди (макар и минимални) простор за њихово деловање и да их потом „препусти“ способностима њихових чланова и руководства.

6.4.2.6. АМАТЕРСКА ПОЗОРИШТА

Корени **Академског позоришта СКЦ-а** сежу у 1960-те године. Млади уметници окупљени око водећег студентског часописа „Младост“ (који је доносио новости о актуелној музичкој, филмској и позоришној уметности), одлучили су се 1964. године на оснивање камерне сцене „М“ - која представља претечу данашњег Академског позоришта.

На камерној сцени могло се видети све оно што није могло да буде играно на сцени Народног позоришта. Били су то савремени комади који су камерну сцену профилисали као алтернативно позориште, што је оно остало до данас. Захваљујући квалитету који су нудила - друштва хора, фолклора и позоришта спајају се у јединствено Академско културно уметничко друштво и 1976. почињу да функционишу као АКУД „Вељко Влаховић“. Тада наступа и златно доба овог позоришта, које учествује на

фестивалима у земљи и иностранству и односи многобројне награде представама „Бајка о Де Саду“, „Сан летње ноћи“, „Шок препознавања“, „Маслачак и ретард“, „Породичне приче“, „Лилика“, „Нада из ормара“, „У пламену страсти“ итд.

Званичним оснивањем СКЦ-а 1991. године, мења се и име позоришта у Академско позориште СКЦ-а. Из Академског позоришта потекли су многи добри глумци и позоришни редитељи, као што су Танасије Узуновић, Младен Недељковић, Кокан Младеновић и други. Та традиција се наставља, тако да сваке године по неколико полазника школе глуме Академског позоришта уписује Факултет драмских уметности у Београду.

Академско позориште СКЦ-а окупља младе глумце и позоришну публику око занимљивих алтернативних позоришних пројеката. Представе Академског позоришта играју се на Камерној сцени СКЦ-а која се налази у згради Универзитета. Оно што чини јединственост овог простора јесте близина гледалаца са глумцима, која даје посебан доживљај сваком уметничком остварењу и ствара утисак као да сте и сами готово на сцени.

Академско позориште препознатљиво је по свом репертоару, а нове и старе представе, као и глумци кроз своје улоге, стално доносе награде и признања на фестивалима у земљи и иностранству. Позориште има бо сталних чланова, а уметнички директор и управник је Александар Михаиловић, глумац Народног позоришта у Нишу.

Студентски културни центар и Академско позориште организују већ осам година Међународни фестивал студент-

ских позоришних сцена - „УРБАН ФЕСТ“. Његовим креирањем остварена је идеја о покретању интернационалног ревијалног фестивала студентских позоришта, који за циљ има афирмацију алтернативне позоришне сцене и презентацију позоришног стваралаштва у региону. Кроз фестивал је, током првих седам година, прошло око 600 учесника (глумаца, редитеља, сценариста,...). Представе су игране у Позоришту лутака у Нишу, на Камерној сцени СКЦ-а, а претходне године је читав град био позорница. Представе су се играле под ведрим небом на неколико простора у граду (тргови, паркинзи, паркови, дворишта, летње позорнице). До сада су на фестивалу гостовале представе академских позоришта из Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Македоније, Бугарске и више градова Србије.

Кључни проблем Академског позоришта, као и читавог Студентског културног центра, јесте недостатак простора у коме би се одвијали програми. За позориште би то подразумевало постајање позоришне сцене (сале) са потребном бинском и техничком опремом. Идеално би било да се адаптира неки од простора који се не користе, а који задовољава минимум услова за ову сврху. Прелазно решење би могло бити да културне установе града (Луткарско позориште или Нишки културни центар по завршетку реконструкције сале) ни Студентском културном центру не наплаћују (као ни међусобно) коришћење сале за извођење програма. Објективне трошкове одржавања ових сала (електричне енергије, коришћења опреме, чишћења, дежурстава...) могао бих да на себе преузме град на

годишњем нивоу (то не би били велики износи), а програмска понуда у граду би била много богатија.

Сцена off-teatar ТРЕЋА ПОЛОВИНА почела је са радом крајем 1979. године као омладинска сцена при Дому културе у Нишу. Оснивачи позоришта били су глумац Десимир Станојевић, новинар Тимошенко Милосављевић и музичар и менаџер у култури Мирољуб Јовановић. Од 1990. године позориште воде Ивана и Мирољуб Недовић. Кроз омладинску сцену, за петнаестак година прошло је преко 500 младих људи. Представе су гостовале у готово свим градовима бивше Југославије. Кроз ову својеврсну школу глуме, стасало је двадесетак професионалних глумаца. „Трећа половина“ је до сада одиграла 16 премијера, са преко 2000 реприза. Позориште је обновило своје деловање 2010. године и сада у њему поново ради двадесетак младих глумаца. „Трећа половина“ је углавном специјализована за комедије и кабаре и њихове представе имају своју верну публику. Иако је њихов рад волонтерски, помоћ Нишког културног центра и Народног позоришта у Нишу омогућава да се активност овог позоришта настави.

6.4.2.7. ЧАСОПИСИ

Градина

„Градина“ је основана 1900. године када је група нишких професора (Милан Банић, Јеремија Живановић, Тодор Коблишка, Милан Костић и Светозар Обрадовић) покренула петнаестодневни часопис за забаву, поуку и књижевну критику. Оно што је било најужбудљивије, осим тога што су у часопису сарађивали познати писци Алек-

са Шантић, Борисав Станковић, Светозар Ђоровић, Симо Матавуљ, Тадија Костић и други, то је што је „Градина“ у то време имала 1500 претплатника. Тираж „Градине“ данас је 500 примерака.

„Градина“ је обновљена 1966. године. Око часописа је формирано издавачко предузеће које је крајем деведесетих запало у озбиљну кризу, а касније и нестало са књижевне сцене. Тада је озбиљно угрожен опстанак часописа и он 2002. године није излазио из штампе. Петиција „Вратимо Градину граду“, коју је потписао велики број нишких писаца, новинара, интелектуалаца, резултирала је акцијом градских власти. Скупштина града Ниша је подржала часопис, одредила Нишки културни центар за новог издавача и укључила часопис у редован буџет, тако да од краја 2003. „Градина“ излази редовно у новој серији. „Градина“ излази уз помоћ Скупштине града Ниша и делом захваљујући помоћи Министарства културе Републике Србије. Један мали део средстава прибавља се од продаје часописа (библиотекама и кроз књижарску мрежу). Часопис излази у шест бројева годишње.

Уредништво „Градине“ је последњих година истрајавало у настојању да, с једне стране представља књижевност југоисточне Србије, градова као што су Пирот, Лесковац, Сврљиг, Зајечар, а с друге стране да представи савремени књижевни тренутак наших суседа и других европских народа (Бугарска, Грчка, Румунска, Хрватска, Македонска итд)..

Проблеми са којима се „Градина“ среће тичу се застареле опреме, финансирања и дистрибуције. Тренутно се највећи проблем „Градине“ огледа у застарелој компјутерској

опреми за прелом и дизајн часописа, коју је потребно што пре осавременили. Набавком нове опреме могло би се унапредити деловање часописа и његовом дигитализацијом. Проблем са финансирањем тиче се не-реализације планираног годишњег буџета Града што онемогућава планирање и реализацију програмских активности часописа. Такође, дистрибуција часописа је отежана, јер књижаре нерадо прихватају књижевне часописе. Овај проблем би делимично могао да буде ублажен креирањем веб странице часописа (коју тренутно нема ни Нишки културни центар) преко које би било могуће вршити његову непосредну дистрибуцију, а то би могло допринети и популаризацији часописа и ширењу круга сарадника и читалаца.

Unus Mundus

Први број часописа „Unus Mundus“ појавио се 1992. године, као посебна едиција у оквиру часописа „Градина“. Од 2002. године, од његовог деветог броја „Unus Mundus“ излази као посебан часопис. Данас овај часопис за уметност, културу и науку, који негује алтернативне књижевне појаве и често објављује комплетне књиге домаћих и страних прозаиста, песника и књижевних критичара/теоретичара, излази под окриљем Нишког културног центра. Недавно се појавио 39. број овог часописа у коме се могу наћи како уредници наводе „фундаментални есеји о онтологији, есхатолошки есеји, паноптикуми и духовни витражи са снажним ауторским печатом“. Овај занимљив часопис представља самостојну појаву на српској културној сцени

и доприноси богатству нишке књижевне сцене.

Одговор

Часопис за културу и духовност „Одговор“ почео је са излагањем октобра 2008. године. Финансирање израде и издавања часописа обезбеђује се се мањим делом од продаје, а већим делом од донација добијених путем пројеката. Часопис је три године узастопно (2008, 2009. и 2010.) добио средства из пројеката упућених Савету за културно стваралаштво града Ниша, а једном приликом и средства на конкурс у оквиру пројекта „Златни рудник“ Одбора за грађанску иницијативу из Ниша. Иако је предвиђено да часопис излази четири пута годишње, проблеми са финансирањем утицали су да се до данас појаве свега четири броја. Други број изашао је априла 2009, трећи број августа исте године, а четврти број у мају 2010. године.

Уређивачка политика часописа базирана је на дотераном визуелном концепту, брижљивој селекцији радова из нове српске књижевности и пажљивој селекцији теоријских текстова домаћих и иностраних аутора. Часопис „Одговор“ промовисан је на неколико значајних места, између осталог у Културном центру Студентског града у Београду, на ТВ емисији „Агапе“ Студија Б у Београду, као и у Народној библиотеци „Стеван Сремац“ у Нишу. Основни проблем овог часописа јесте стабилизовање периодичног излагања часописа, а уколико се за то обезбеде средства, у плану је и отварање едиције монографских издања.

Филаж

Група критичара окупљених око Нишке критичарске сцене одлучила је да 2009. године, у доба гашења биоскопа и стихијског настанка српских филмова, покрене нови филмски часопис. Покретач часописа је Дејан Дабих, а главни и одговорни уредник Срђан Савић. Остали чланови редакције су Дејан Огњановић и Милорад Јанчић. Међутим, у времену глобалних комуникација, нишка редакција је само окосница или боље рећи рам за оквир једне нове филмске приче која се бави и актуелним филмовима и појавама, али и историографским и теоријским аспектима „седме уметности“. Часопис је отворен за сарадњу, тако да круг сарадника обухвата најширу лепезу филмских критичара, теоретичара, историчара, професора, дакле свих оних који својим писањем дају допринос филмској мисли.

И сам назив указује на жељу за брзим праћењем модерних тенденција у филмском изразу, уз поштовање традиције: филаж је брзи покрет камером или „тако брза панорама да се приказ не може препознати“ (бришућа панорама). И остале рубрике имају филмске називе; тако се озбиљна, есејистичка промишљања о одређеним филмским појавама, феноменима, ауторима и филмовима, разматрају у рубрици „Зумирање“, критике о појединачним филмским остварењима „Ракурси“, интервјуи „Крупни план“, приказ филмских публикација „Кинопис“.

Први број часописа је изашао у децембру 2009. године уз подршку Савета за културно стваралаштво града Ниша, а од другог броја оснивачка права преузео је Нишки

културни центар. Тренутно је у припреми шести број часописа. Као део издавачког програма НКЦ-а „Филаж“ тренуто има стабилну финансијску основу. Опасност је да промена менаџмента и уредничке концепције Нишког културног центра у неком тренутку не угрозе његово излагање.

6.4.2.8. НЕВЛАДИН СЕКТОР У КУЛТУРИ

Ниш је почетком 2000-их имао изузетно разгранату НВО сцену – и у домену културе и у другом доменима. Последњих неколико година огроман број културних догађаја, првенствено са независне културне сцене, реализовали су Одбор за грађанску иницијативу у оквиру програма „Златни рудник“ и УГ „Уметност давања“ у оквиру истоименог пројекта.

„Златни рудник – изградња капацитета актера локалне културне политике у југоисточној Србији“ је трогодишњи кооперациони пројекат Одбора за грађанску иницијативу који је на просторима југоисточне Србије ОГИ реализовао од 2008. до 2010. године уз финансијску подршку Швајцарског програма за културу на западном Балкану (SCP) и Швајцарске агенција за развој и сарадњу (SDC). Швајцарски програм за културу на западном Балкану је подржао и пилот-фазу овог пројекта која је реализована од јула 2006. до фебруара 2007. године Лесковцу, Нишу и Врању, тако да се пројекат, са мањим паузама, одвијао готово пуних пет година. Његов циљ било је стварање услова за одрживо побољшање културног живота у пет регионалних центара југоисточне Србије (Ниш, Лесковац, Врање, Пирот и Зајечар) кроз изградњу капацитета кључних институционалних

и ванинституционалних актера културне политике, установљење механизма њихове међусобне сарадње унутар и између градова из региона југоисточне Србије и укључивање у процес културне размене са другим градовима у Србији (и региона западног Балкана). Током пројекта реализоване су у основи четири групе активности: програми едукације (за стратешко планирање, менаџмент културних установа и културних догађаја и за писање предлога пројеката и руковођење пројектима); организовање малих културних акција; супервизија израде стратешких планова културног развоја градова и културних институција из југоисточне Србије и подршка умрежавању актера културне политике у овом региону.

У оквиру пројекта у периоду 2008-2010. године реализовано је 97 културних програма (концерти, перформанси, виртуелне изложбе, традиционалне изложбе, пројекције филмова, предавања, трибине...) којима је присуствовало више од 10.000 гледалаца. Мимо тога је и на конкурсима у оквиру пројекта подржан 41 локални и регионални пројекат. Мимо овог пројекта Одбор за грађанску иницијативу је реализовао и низ других пројеката у области културе, међу којима су најзначајнија истраживања „Културне потребе, навике и укус грађана Србије и Македоније“ и „Ванинституционални актери културне политике у Србији, Црној Гори и Македонији“ које је финансијски подржала Европска културна фондација.

Пројекат „Уметност давања“ започет је априла 2006. године у Нишу, под покровитељством Фабрике дувана Ниш у саставу компаније Philip Morris International. Ње-

гов дугорочни циљ било је повезивања културне и пословне сфере града Ниша и имплементација новог начина пословања и односа према локалној заједници код привредних субјеката града Ниша. Замишљено је да оваква врста повезивања допринесе оживљавању локалне културне сцене, као и побољшању услова живота у граду, улагањем новца сакупљеног од продаје улазница у оне сегменте локалне заједнице где је помоћ најпотребнија.

Захваљујући пројекту „Уметност давања“, Ниш је угостио бројна велика глумачка и редитељска имена домаће позоришне сцене, као и еминентне музичке и плесне извођаче из земље и света, чиме је, бар у једном сегменту, попримио обресе регионалне културне престонице. Нишлије су имале прилику да у оквиру шест фаза пројекта виде 17 позоришних представа, 22 концерта домаћих и страних група и извођача и 5 балетских представа, а догађаје у оквиру пројекта до сада је видело преко 20.000 посетилаца.

У оквиру пројекта приказане су представе *Амадеус* - БДП, *Моја домовина* - Битеф театар, *Мала трилогија смрти* – БДП⁶⁴, *Леда* – Атеље 212, *Америка други део* - Атеље 212, *Супермаркет* – ЈДП⁶⁵, *Вила Сашино* – БДП, *Ненаграђени љубавни труд* – Битеф театар, *Лет изнад кукавичијег гнезда* – БДП, *Посетилац* – Атеље 212, *Ћеиф* – БДП, *Бог масакра*-Атеље 212, *Вертер* - Народно позориште Београд, *Месец у пламену* - БДП, *Ја или неко други*-СНП⁶⁶, *Фалсификатор*

64 Београдско драмско позориште

65 Југословенско драмско позориште

66 Српско народно позориште из Новог Сада

- БДП, *Медвјед* - Зијах Соколовић. Међу концертима су били најзначајнији они Најдела Кенедија, затим *Прича о Моцарту* – Александар Сердар, Марк Копе, Concert Impromptu, три вечери цеза (6 концерата), Дарко Рундек & Карго оркестар, Јосипа Лисац и Александра Ковач, Antonio Chainho Trio, Пинк мартини, Неверне бебе, Раде Шербеџија и пријатељи, Цез омнибус - Васил Хациманов бенд, Бисера Велетанлић и Ана Софреновић, Бади Асад (Бразил) Харлем Госпел Хор (Њујорк, САД), Гудачи Св.Ђорђа, Јосипа Лисац. Изузетно су било добро посећене и успешне и балетске представе *Niv Sheinfeld* (Израел), *Тулза балет* (САД), *Shen Wei Dance Arts* (Њујорк, САД), *Sociedade Masculina* (Сао Пауло, Бразил), *Компанија Пауло Рибейро* (Португалија).

Целокупан приход од продаје улазница уложен је у помоћ заједници. Куповина неопходне опреме важним градским институцијама и помоћ угроженим појединцима важан су и конкретан резултат пројекта Уметност давања. Од новца сакупљеног од продаје улазница за културна дешавања купљена је неопходна опрема (расхладни уређај – чилер) Породилишту у Нишу; купљен је балетски под нишком Народном позоришту; постављено дечије игралиште у Тврђави; упућена финансијска помоћ дечаку Стефану Стајићу страдалом од струјног удара; купљени спортски мобилијари за дворишта дванаест нишких основних школа; купљено специјализовано возило за превоз особа са инвалидитетом у граду Нишу и усмерена средства за лечење стерилитета нишких парова без деце у сарадњи са Специјалном болницом за лечење стерилитета „Spebo Medical“ из Лесковца; купље-

не су „штедљиве“ сијалице нове генерације за нишке основне школе, чији је циљ била уштеда електричне енергије на градском нивоу и истовремено подизање свести о заштити животне средине и усмерена је помоћ првој „Сигурној кући“ у Нишу.

Тренутно су на нишкој независној сцени најактивнији Центар за развој цивилних ресурса са пројектом „Алтернативни културни центар“ и Е-Тврђава свако у свом домену рада.

Центар за развој цивилних ресурса је у почетку радио је као неформална група појединаца/ки (почетком 2005.) који су као своју мисију видели то да отворе питања која се обично заташкавају и која су непопуларна у нашем друштву - питања геноцида у Сребреници, права сексуалних мањина, насиља у породици, права маргинализованих група, као и да организују кампање везане за ова питања. Они су у децембру 2007. године, уз подршку Иницијативе младих за људска права и National Endowment for Democracy, покренули пројекат „Алтернативни Културни Центар“ (АКЦ).

Алтернативни културни центар је место на коме се кроз јавне трибине, књижевне вечери, дискусије, изложбе, перформансе, инсталације, пројекције документарних филмова и радионице креативног писања представља идеја о отвореном друштву и слободном појединцу/ки као његовој основи.

АКЦ тренутно развија садржаје у оквиру три програма: 1) Национализам и суочавање с прошлошћу; 2) Слобода изражавања; и 3) Род и пол. Неке од најзначајнијих активности које је реализовао АКЦ прошлех година су: Alter Music Fest (2008):

представа Мостарског позоришта „Звјер на месецу“ у режији Дина Мустафића (2010): Холандски филмски фестивал (2009, 2010): јавна трибина „Реалност алтернативне музичке сцене у Нишу“ у оквиру музичког фестивала „Nisomnia“ (2010); представа „Прелазећи линију“ у извођењу ДАХ Театра (2010) и перформанс „Бусинго“ у извођењу Позоришта младих из Тузле (2011).

Е-ТВРЉАВА је фестивал који се од 2008. године одржава у запуштеном градском простору – рововима нишке тврђаве. Млади ентузијастички су те године, уз минималну помоћ приватних компанија, очистили простор и организовали први интернет фестивал са пропратним филмским и музичким програмом. Те 2008. године, фестивал је сарађивао искључиво са приватним сектором, док јавни сектор и институције града нису били заинтересовани за сарадњу. Интересовање јавности, а самим тим и градских институција и установа које се баве културом, почиње након фестивала 2008 године који је по својој величини надмашио сва очекивања јавности.

У 2009. години формирано је и удружење грађана Е-Тврђава, које је те године прихватило понуду Нишког културног центра да се организује заједнички фестивал Е-тврђава/Nisomnia. И поред великих проблема до којих је дошло у овом заједничком подухвату, 2010. године је Скупштини града Ниша поднесен предлог да се Е-Тврђава уврсти у градске манифестације, што на крају није ни разматрано. Те године фестивал није имао никакву помоћ града, али је помоћ добио од три министарства и једне НВО. У 2011. години фестивал је одржан искључиво уз помоћ приватних

компанија (посебно оних који се баве рачунарском опремом), без помоћи градских или републичких институција.

За четири године фестивала организовано је преко 100 концерата и журки, преко 500 пројекција филмова, 150 разних уметничких радионица, позоришних представа и преко 200 предавања и презентација ИТ стручњака и компанија. На четири фестивала је било укупно око 25.000 посетилаца. Према процени организатора фестивал „Е-Тврђава“ је у град Ниш преко услуга привреде и посетилаца унео преко 30.000.000 динара, док је градска помоћ фестивалу у истом овом периоду износила 150.000 динара.

Може се рећи да је независна културна сцена током 2011. године ушла фазу кризе. Неки од најважнијих актера су замрзли свој рад (као Одбор за грађанску иницијативу), неки су, као последица немогућности даље подршке од стране донатора (ДИН) смањили обим својих активности („Уметност давања“), а у неким од организација дошло је до интерних подела и смањивања броја активиста. Вероватно и да је дошло време смену генерација и покретање неких нових организација и форми деловања.

Независна културна сцена не почива на финансијским средствима из буџета града, нити очекује да ће до тога доћи у будућности. Оно што је међутим извесно јесте да је имајући у виду допринос који у овом сегменту даје културном животу Ниша, њена улога недовољно призната и финансијски и симболички. Оно што би могло да се уради јесте да се повећају средства у буџету за конкурсе које расписује Савет за културу града и да се њено деловање помогне кроз обезбеђивање простора где би независна

културна сцена могла да представи своје програме.

6.4.2.9. АМАТЕРСКА КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКА ДРУШТВА

У Нишу делује велики број културно-уметничких друштава, међу којима су најактивнији ОРО СКЦ Ниш, КУД „Теодора“, КУД „Константин“, КУД „Алекса“, КУД „Никола Тесла“, КУД „Нишка Бања“, Дечији црквени фолклорни ансамбл „Бранко“ и групе које негују изворни фолкор „Медијана“ и „Вукманово“. Културно-уметничка друштва имају велики значај у очувању и неговању традиционалне културе (фолклорне традиције) и идентитета нашег града. Она уједно окупљају великих број људи различитих генерација - од дечијих група до група ветерана.

У овом тренутку се мора констатовати недовољна брига о културно-уметничких друштвима на нивоу града. Након укидања Културно-просветне заједнице и Савеза аматера који су се бавили неговањем и развојем ових организација, велики је број КУД-ова престао да ради због проблема просторно-техничке и финансијске природе. Међу културно-уметничким друштвима која тренутно раде појављују се разлике на основу тога да ли КУД-ови имају оснивача који обезбеђује основна средства и услове за рад (попут рецимо ансамбла „ОРО“ у саставу СКЦ-а, КУД „Теодора“ који ради при Дуванској индустрији Ниш или КУД „Константин“ који ради под окриљем јавног предузећа Железнице Србије) или су пак самостални и у обезбеђивању услова за рад непосредно зависе од локалне заједнице.

Као основни проблеми у овој области наводе се нерешено питање финансирања ос-

новних трошкова функционисања (струја, грејање, вода...); недостатка финансијских средстава за набавку гардеробе и инструмената; непостојање адекватног простора за рад (сала за одржавање проба); недостатак адекватних сала за извођење програма (концерата) са пратећом опремом.

Као и у случају уметничких удружења, тако и у случају културно-уметничких друштава извесно је да се брига државе (и локалне самоуправе), каква је постојала у времену социјализма, неће вратити. Они се сада налазе у статусу удружења грађана, само што су од класичних невладиних организација, много слабије оспособљени да, у новим условима, брину о властитом опстанку. Утолико им је, имајући у виду важну улогу коју имају у специфичном сегменту културе (и у односу на популацију којој се обраћају) важно помоћи на начине на које је то могуће учинити. Прво што би требало урадити јесте спровести истраживање о начинима и под којим условима се користе просторије месних канцеларија у граду. У неким од њих би сигурно било могуће обезбедити просторије културно-уметничким друштвима за пробе и смештај опреме, као што би у другима могли да буду простори за наступе актера независне културне сцене. Град би требало да размотри једнократне акције куповине ношње и опреме за ова удружења, као и да заједно са њиховим представницима размотри могућности да она обезбеде стабилне изворе прихода којима би финансирале своје делатности и да пружи олакшице онима који су спремни да донирају средства за њихов рад.

Имајући у виду да је културни туризам „уметност учествовања у другим, неопознатим културама“ и да туристи који крећу на пут са том намером, желе да виде не оно што им је већ познато, него оно што је ново и другачије, требало би, у сарадњи са Туристичком организацијом Ниша организовати фестивале фолклора и учења традиционалних игара, музике (певање, свирање старих инструмената) домаће радиности, припремања традиционалних јела за полазнике из целог света. Као што би требало помагати одржавање фестивала фолкора, који би такође могли бити један од идентитетских маркера овог дела Србије.

6.4.2.10. НЕФОРМАЛНЕ УМЕТНИЧКЕ ГРУПЕ И ВЕБ ПОРТАЛИ

У Нишу делује значајан број неформалних уметничких група. Поред артистичких група у домену визуелних уметности попут „Чај, одличан“, или „Контра-студија“, активан је и велики број музичких група. Ниш на почетку друге декаде XXI века поново има занимљиву нову сцену. Они се могу поделити у четири основне групације: најпре, ту је самосвојни „Еуот“ као одличан представник савременог џеза; друго, ту је група бендова који су изникли из традиције алтернативне, noise и минималистичке музике као што су „Nahty“, „Plasma“, „Киша керозина“ или „Сизифе, дај камен“. На трећој страни је јако занимљива хип-хоп сцена коју чине бендови попут „Стереобанана“, „Децокаритељи“, „Plastic Sunday“. И на крају ту је групација традиционалног рок звука која је у свом деловању везана за веб портал www.balkanrock.com, попут „Его“, „KZP“, „Styptic“, „Naked Like The Newborn“, „Scarlet Dust“ или „Foreplay“. Њихови про-

блеми везани су за недостатак простора за вежбање, недостатак инструмената и мали број прилика за јавне наступе. Завршетак реконструкције просторија Нишког културног центра требало би да разреши бар неке од ових проблема, а уколико за СКЦ буде обезбеђен простор вероватно да би и ту било прилике за наступе ових бендова.

Веб портал www.balkanrock.com, настао је 2007. године када је фан форум београдске групе „Каризма“ претворен у портал који је, за почетак, имао за циљ промоцију рок културе града Ниша. Временом је он нарастао до заиста регионалних размера и на њему се свакодневно могу наћи нове најаве, извештаји, интервјуи - што му даје одлике правог медија. Ту су и стални дописници из Београда, Бања Луке, Црне Горе, а очекује се и укључивање дописника из Хрватске. Информације које портал објављује покривају већину држава са простора југоисточне Европе – из Србије, Црне Горе, Хрватске, БиХ, Словеније, Македоније, Бугарске, Мађарске и повремено Румуније. У плану је и превод овог портала на енглески језик. Поред концерата и промоције рок културе, на страницама портала и форума може се видети листа младих и демо бендова који су се представили на форуму, могу се прочитати њихове биографије, преслушати њихови демо снимци и информисати се о њиховим предстојећим свиркама.

Удружење „Balkanrock“ се такође бави и организацијом концерата и фестивала. У 2008. и 2009. години организовали су два *Demo Battle* фестивала, а крајем 2009. године организовали су и два *Sounds of Struggle* посвећена неафирмисаним бендовима. Такође су 2010 и 2011. године у сарадњи са

градском општином Медијана организовали два Медијана Balkanrock фестивала на којима су наступали млади бендови из овог дела Србије.

6.4.2.11. ДОНАТОРИ – НИШКА АРТ ФОНДАЦИЈА / PHILIP MORRIS INTERNATIONAL

Изузетно важну улогу у културном животу Града Ниша током 2000-их имала је компанија ДИН „Фабрика дувана“ а.д. Ниш, у саставу Philip Morris International. Кроз два програма „Уметност давања“ и „Нишка арт фондација“ компанија Philip Morris је значајно допринела побољшању културне понуде у граду, а средствима ове компаније извршена је и реконструкција неких од важних простора културних установа у Нишу и у Србији.

Током 2006. и 2007. године обављени су комплетни грађевински радови, набављена опрема и осветљење за Галерију савремене ликовне уметности у Нишу; за Галерију Галерије ДИН „Фабрика дувана“ у Београду (Тошин бунар 130); за Галерију у кругу фабрике ДИН „Фабрика дувана“; и за Галерију Матице српске у Новом Саду, а уређен је и део простора Универзитетске библиотеке у Нишу.

Нишка арт фондација је такође, од 2006. године расписивала конкурс за радове младих уметника (до 35 година) у дисциплинама: цртеж, графика, слика и скулптура, са доста значајним наградашним фондом од 18.000 ЕУР (прва награда 10.000 ЕУР, друга награда 5.000 ЕУР и трећа награда 3.000 ЕУР). Овај програм мотивисан је потребом да се младим ствараоцима у земљи пружи финансијска подршка за даљи рад и да се омогући презентовање њиховог стварала-

штва публици на изложбама које су сваке године одржаване у априлу (у Нишу), мају (у Београду) и јуну (у Новом Саду). На конкурс се јављало између 700 и 800 младих аутора, међу којима је на изложбама било представљено њих 50 до 60.

У периоду од 2006. до 2008. године у просторијама Универзитетске библиотеке „Никола Тесла“ у Нишу одржавана је ликовна колонија Нишке арт фондације, на којој су учествовали углавном уметници из Ниша.

НАФ је у периоду од 2006. године организовала и велики број изложби међу којима су најзначајније биле изложбе „Леонардови кодекси и машине“ (2007) и „Паја Јовановић – између естетике и живота“ (2010.)

На изложби експоната „Леонардови кодекси и машине“ било је презентовано 65 машина направљених по оригиналним нацртима Леонарда да Винчија (1472 -1519) уз коришћење материјала и технологије из његовог времена. Модели представљају ауторове визионарске замисли робота, летилица, аутомобила... Поред модела изложене су биле и репродукције оригиналних цртежа Леонарда да Винчија по којима су израђени модели. Ова ексклузивна поставка из Фиренце била је изложена 45 дана у Нишу и 45 дана у Београду. Изложбу је пратила публикација „Леонардо да Винчи - кодекси и његови изуми“.

Изложба слика Паје Јовановића под називом „Између естетике и живота“ реализована је у сарадњи са Галеријом Матице српске из Новог Сада и Министарством културе републике Србије. Ова изложба великог српског реалисте приказана је осим у Нишу и у Београду и Новом Саду.

Поред деловања у области ликовних уметности, Нишка арт фондација је помагала и драмско стваралаштво.

Нишка арт фондација је 2006. године расписала конкурс за младе писце до 35 година за најбољу једночинку или кратку драму на тему Ниша: прошлост, садашњост или будућност Ниша. Од приспелих 37 драма, у ужем избору се нашло њих седам, а награђене су три једночинке: „Одабрани“ Ивана Јовановића, „EES MOODA“ Маријана Тодоровића и „Via Dolores“ Дејана Петковића. Оне су обједињене у представу „Одабрани и уништени“ која је на сцену Народног позоришта у Нишу постављена фебруара 2008. године у режији Кокана Младеновића.

У 2007. години НАФ је организовала премијерно приказивање мјузикла „Чикаго“ у Нишу, а 2010. године је обезбедила ауторска права за мјузикл „Коса“ Атељеа 212 у режији Кокана Младеновића.

Програм подршке пројектима у области културе и уметности ДИН „Фабрика дувања“ а.д. Ниш је већ сада значајно редукван, а вероватно да ће се у наредних неколико година потпуно угасити. То ће бити још један од чинилаца који ће допринети осиромашењу културне понуде у граду, уколико не дође до структуралних промена у начину организовања културне сфере у граду.

6.4.2.12. МЕЂУНАРОДНИ КУЛТУРНИ ЦЕНТРИ

У Нишу од 2003. године делују огранци Француског културног центра и Америчког културног центра, а активно је и удружење „Dante Alighieri“ преко кога се оства-

рује сарадња са Италијанским културним центром.

Француски институт у Србији-огранак Ниш основан је 16. априла 2003. године на иницијативу градских локалних власти и професора француског језика. Циљ оснивања ове установе културе је промоција, афирмација и ширење француског језика и франкофоне културе, не само на подручју града Ниша, већ на подручју читаве јужне Србије. У оквиру својих активности, Француски институт у Нишу својим бројним члановима и корисницима нуди богат избор културних дешавања, курсеве француског језика за све нивое и узрасте, полагање међународног испита ДЕЛФ, филмове, музику, књиге и часописе. Важан сегмент у унапређивању односа између Француске и Србије чини и универзитетска сарадња као и сарадња у области заштите и очувања културне баштине са градом Арлом.

Када је реч о културним догађајима, може се рећи да је Француски институт један од јако важних актера културног живота у Нишу. Само током 2011. године организовани су концерти, изложбе, дечије представе, финале такмичења за франкофону песму, Фестивал европског филма, Празник музике, Дани француског документарног и анимираног филма, као и неколико предавања и помогнуте неке од градским манифестација, попут Нишких музичких свечаности (НИМУС).

И за 2012. годину постоји амбициозни план који укључује одржавање визуелног спектакла „Les oeils“ и Француских дана (у јануару 2012. године); одржавање фестивала фанкофоне песме, концерта Титија Робена, организовање Дана француског

филма и изложбе стрипа Зорана Јањетова (у марту); организовање Фестивала европског филма и презентација дечије представе на француском (у маја); Празника музике (у јуну). Помоћ фестивалима Nišville (у августу) и НИМУС (у октобру и новембру); приказивање француских анимираних филмова (у октобру) и документарних филмова (у новембру)

Својом укупном активношћу Француски институт у Нишу на најбољи показује колики значај могу да имају међународних културни центри за живот једног града.

Амерички кутак је отворен 14. фебруара 2003. године као резултат сарадње Града Ниша и Америчке амбасаде, при чему је Народна библиотека „Стеван Сремац“ укључена као извршни партнер на пројекту. Амерички кутак заправо представља библиотеку америчког типа са приступом библиотеци и медијатеци, интернету и разноврсним програмима. Све услуге које Амерички кутак пружа грађанима Ниша бесплатне.

Што се програма тиче, они су разноврсни и намењени су како деци и тинејџерима, тако и одраслима. Од редовних програма треба поменути:

- Моделарску секцију за децу
- Фото-видео секције за децу
- Ted Talks
- Књижевни и драма клуб
- Креативно-језичке радионице за децу

- Америчка ноћ – пројекције филмова из колекције Америчког кутка у НКЦ-у
- Новинарска секција за средњошколце

Поред редовних активности, Амерички кутак организује и предавања на различите теме, изложбе, семинаре за професоре енглеског језика, презентације програма културне, професионалне и студентске размене. Амерички кутак ангажује и значајан број волонтера из локалне средине који помажу у реализацији програма и истовремено позитивно утичу на промену свести међу млађом популацијом о томе колико је битно да сваки појединац да свој допринос локалној заједници.

Током 2011. године реализоване су бројне културне активности попут

- Изложбе „Америка у сликама“
- Организовања сарадње са студентима са Принстон универзитета у САД путем разноврсних програма (Клуб за младе, презентације о расизму и дискриминицији, правима жена, итд.)
- Америчка ноћ – пројекције у НКЦ-у
- „Толеранција“ – радионице реализоване у сарадњи са студентском организацијом AIESEC
- „Meeting Americans“ – изложба Фадила Шаркија

- „Размена искустава“ - семинар за библиотекаре
- Такмичење у спеловању за средњошколце /укључено 5 средњих школа из Ниша/
- Часови плеса – Swing Dancing
- „Tolerate Differences“ - семинар за професоре енглеског језика
- „Brace Sense Quintet – концерт у Симфонијском оркестру

Амерички кутак представља мост између амбасаде САД и Града Ниша. Он би могао бити посредник у обезбеђењу фондове америчке амбасада финансирање различитих пројеката и програма размене (за средњошколце, студенте, професионалце, факултетско наставно особље, итд.). Такође, Амбасада САД финансира гостовања америчких стручњака и културних радника из различитих области, што би такође могло да допринесе унапређењу програмских садржаја у граду.

Друштво Dante Alighieri, подружница италијанске установе „Società Dante Alighieri“ основано је 2001. године у Нишу. У свету има више од 500 подружница „Società Dante Alighieri“ из Рима и огранак у Нишу је једна од њих. Ова италијанска установа је основана 1889. године и ужива велику подршку Министарства спољних послова Републике Италије.

При Друштву активно ради школа италијанског језика коју је, током ових 10 година, похађало на стотине полазника. Од

2003. године Друштво прераста у центар за проверу знања италијанског језика PLIDA. Поред активности усмерених на организовање курсева италијанског језика и културе, друштво организује и многобројне културне манифестације. Једна од првих значајних манифестација била је Међународна академија посвећена Константину Великом, одржана је 2001. године. Убрзо потом је, у организацији Друштва, објављен и зборник радова са овог скупа на италијанском и српском језику, под називом „Култ Светог Цара Константина између Истока и Запада“. Још један важан издавачки подухват било је објављивање књиге „Пруга која нас је већ једном одвела у Европу“. Књига говори о формирању италијанске заједнице крајем XIX и почетком XX века у Нишу од радника који су градили железницу. У складу са Протоколом о сарадњи са Народномо библиотеком „Стеван Сремац“ из Ниша, у часопису „Библиозона“ редовно објављују текстови и песме и у преводу са италијанског и на изворном језику.

Током десет година рада Друштво је организовало бројне изложбе, предавања, пројекције италијанских филмова и концерте италијанских уметника у Србији и српских у Италији: 2007. године организована је турнеја Црквено певачке дружине „Бранко“ из Ниша у Италији; 2008. турнеја трија „Анима“ који чине три доцента Факултета уметности Универзитета у Нишу; а у 2011, у сарадњи са Клубом BPW Ниш, Друштво је омогућило учешће Дечје црквено певачке дружине „Бранко“ на важној манифестацији „Митинг за пријатељство међу људима“ која се више од 30 година одржава у Риминију.

У 2011. години, поводом јубилеја десет година рада Друштва Dante Alighieri Ниш, у сарадњи са Студентским културним центром, организован је концерт италијанских народних песама групе „MORESCANOVA“ и том приликом договорено гостовање фолклорног ансамбла СКЦ-а из Ниша 2012. године на Интернационалном фестивалу фолклора у Италији.

Удружење има одличну сарадњу са Амбасадом Републике Италије и Италијанским културним центром из Београда и блиско сарађује са локалном градском управом, са Нишавским управним округом и Епархијом Нишком. Друштво Dante Alighieri Ниш има потисане бројне споразуме и уговоре о сарадњи. На локалном нивоу, то су споразуми са Универзитетом у Нишу, Народном библиотеком „Стеван Сремац“, Студентским културним центром, Нишким културним центром, Симфонијским оркестром, Галеријом савремене уметности, Регионалним центром за професионални развој запослених у образовању, Народним универзитетом Ниш итд, а на националном нивоу са Италијанско српском привредном комором, Универзитетом Сингидунум из Београда, Универзитетом ТИМС из Новог Сада, Образовним центром „Коста Новаковић“ из Чачка и „Застава образовањем“ из Крагујевца.

Један од приоритета за 2012. је штампање другог, проширеног издања зборника „Култ Светог Цара Константина између Истока и Запада“ на три језика, а део активности Друштва Dante Alighieri ће бити посвећен проучавању живота и дела Свете Јелене и припремању текстова са том тематиком.

6.4.2.13. ОБРАЗОВНЕ УСТАНОВЕ У ГРАДУ

Систем уметничког образовања у Нишу чине основна и средња музичка школа, средња уметничка школа „Ђорђе Крстић“ и Факултет уметности, на коме се студира на смеровима за музичку уметност, ликовну уметност и примењене уметности. Поред тога у граду постоји и Департаман за уметност Интернационалног универзитета у Новом Пазару (јединица Ниш).

Музичка школа у Нишу почела је са радом 1947. године, мада се зачеци музичког образовања у Нишу везују за 1925. годину када је основана прва Основна музичка школа “Корнелије” - Ниш. Тада је на иницијативу професора Похорног, чешког музичара, основано Музичко друштво са задатком да окупи пријатеље музике, аматере и професионалце ради унапређивања музичке културе града Ниша. Музичко друштво “Корнелије” - Ниш успело је да, поред многобројних проблема, уз градско позориште буде водећа културна установа града, тако да је Државна музичка школа „др Војислав Вучковић” у Нишу утемељена на овом искуству. У Музичкој школи тренутно ради близу 100 професора запослених у основном и средњем музичком образовању на 5 одсека: клавијском, гудачком, дувачком, одсеку за соло певање и теоретском одсеку.

Уметничка школа „Ђорђе Крстић“ Нишу основана је 1948. године под именом Школа за примењену уметност. Оснивање школе је представљало праву прекретницу у области уметничке делатности у Нишу. Већ 1948. године је формирано Друштво ликовних уметника Ниша које од тада непрекидно ради. Ово друштво је, заједно

са Културно-просветном заједницом општине покренуло оживљавање Ликовне колоније у Сићеву 1964. године. Наставници школе иницирали су 1970. године и формирање Галерије савремене ликовне уметности у Нишу, која је главни носилац ликовног културног живота града данас. Уметничка школа данас има четири одсека: графички (техничар дизајна графике), сликарски (ликовни техничар), текстилни (техничар дизајна текстила) и индустријског дизајна и ентеријера (техничар индустријског дизајна и ентеријера).

Факултет уметности у Нишу основан је 2003. године. Пре тога, садашњи Одсеци постојали су као Студијске групе при Филозофском факултету. На Факултету уметности постоје три Одсека: Одсек за музичку уметност, Одсек за ликовне уметности и Одсек за примењене уметности. На Одсеку за музичку уметност настава се реализује на три нивоа студија (основне академске студије, мастер и специјалистичке студије и докторске студије). Реализује се кроз седам студијских програма: Општа музичка педагогија, Гудачки инструменти, Дувачки инструменти, Клавир, Хармоника, Гитара и Соло певање. На Одсеку за ликовне уметности постоји један студијски програм - Сликарство, на сва три нивоа студија, док Одсек за примењене уметности реализује студијски програм Графички дизајн, кроз основне и мастер студије. На Факултету је запослено око 110 наставника и сарадника. Тренутно је на свим студијским програмима, на свим нивоима, око 450 студената.

Настава се одвија на четири локације: 1) Деканат (у улици Кнегиње Љубице); 2) просторије Факултета у згради средње

уметничке школе „Ђорђе Крстић“ (у улици Првوماјској); 3) просторије основне школе „Његош“ (Пантелејска улица); и неколико учионица Електронског факултета.

Факултет за потребе концертне и изложбене делатности користи адаптирани простор МК „Ратко Павловић“, у улици Књажевачкој, добијен на коришћење од Града Ниша 2006. године. Од тада, у овом простору је одржано више стотина концерата студената и професора (у оквиру Националне концертне сезоне, НИМУСа и самосталне факултетске концертне делатности). Такође, одржано је и неколико десетина изложби студената и професора... све ово без динара помоћи Републике или Града.

Пошто је настава на Факултету уметности специфична - махом се одвија индивидуално или у малим групама - просторни проблеми за њено реализовање су велики. Стандард за акредитацију високошколских уметничких институција, који се односи на простор, захтева 5 метара квадратних по студенту, који се једва остварује на ове четири локације.

На Факултету је запослен велики број истакнутих уметника, студенти Факултета освајају значајне међународне и државне награде. Факултет уметности изборио се за угледно место на образовној и уметничкој мапи Србије. Даље напредовање овог факултета зависи од решавања просторних проблема, којима би се омогућило обједињено одржавање наставе и нормално руковођење овом установом.

6.4.2.14. МЕДИЈИ

Ниш је крајем 1990-их имао изузетно развијену медијску сцену којој су печат давали Телевизија 5, радио Belle Amie, Fast радио и Народне новине. Медијска сцена је Нишу и данас доста бројна. На њој се налазе Нишка телевизија НТВ, Телевизија 5, RTV „Belle Amie“, ТВ „Зона“, TV „Коперникус“, „Banker TV“, РТВ „Нишава“, Народне новине, интернет портал „Јужне Вести“, Pressing, „City“ radio, Radio „Seven“, Banker radio, радио „Петица“, ОхуGen radio, Радио „13“, „BlueFM други. Са изузетком Нишке телевизије, ради се о приватним медијима.

Иако би о томе требало урадити истраживање, па донети коначан суд, утисак је да се нишка медијске сцена стагнира и да тешка финансијска криза у којој се налази већина медија који тренутно раде у Нишу осиромашује и њихове програме и доводи до слабљења њихових редакција. То оставља последице и по њихово учешће у културном пољу града. Готово ни у једном од њих нема профилисане културне редакције, него (посебно у случају електронских медија) узак круг новинара извештава о више, а често и свим типовима догађања у граду. Сходно томе, нема ни артикулисане уметничке критике, која је уметничкој сцени у Нишу јако потребна. У овом тренутку НТВ има специјализовану емисију за културу „Из другог угла“, али би као јавни градски сервис, морала да има много значајнију улогу у културном животу града – извештавањем, медијском подршком и уметничком критиком.

Међу медијима у Нишу RTV „Belle Amie“, TV 5 и Нишка телевизија имају амбиције

да постану регионални медији, односно да извештавају о догађајима из читавог региона југоисточне Србије. Ту функцију већ, доста успешно, врши веб портал „Јужне вести“. Можда ће ово регионално ширење допринети поновном уздизању ових медија, тек извесно је да култури у граду треба медијска подршка и да би ове међусобне односе требало регулисати кроз рад неког заједничког консултативног тела.

7. SWOT АНАЛИЗА

На основу анализе деловања актера у културном пољу града Ниша, података и идеја прикупљених на округлим столовима, фокус групама и полу-структурисаним интервјуима, чланови радног тима су на састанцима идентификовали снаге, слабости, прилике и претње у сфери културе Града Ниша.

Као **снаге** у културном систему града идентификовани су најпре постојање мреже културних институција (Нишки културни центар, Народно позориште, Позориште лутака Ниш, Нишки симфорнијски оркестар, Галерија савремене ликовне уметности, Народна библиотека, Историјски архив, Завод за заштиту споменика културе и Народни музеј), са дугогодишњом традицијом која у неким случајевима прелази и стотину година. У снаге је убројано и постојање јавних градских манифестација, од којих многе имају значајне међународне потенцијале (попут Филмских сусрета, Интернационалних хорских свечаности, Nišville џез фестивала...) и које традиционално прати многобројна публика.

Један од најважнијих потенцијала града је изузетно богато културно наслеђе из праисторијског, римског, византијског, средњовековног српског, османлијског периода и последња два века савремене српске историје, које је лоцирано у градском језгру (великим делом у градској Тврђави у строгом центру града).

Поред чињенице да је, као родно место Константина I Великог, један од Константинових градова, Ниш располаже и великим бројем других, изузетно потентних

културних идентитета: Ниш је и важан историјски град (место првог сусрета српске и западно-европске културе; место Чегарског боја и Беле куле; ратна престоница у I светском рату; град у коме је донета Југословенска декларација; место страдања у II светском рату - Логор Црвени крст и споменик на Бубњу). Ниш је такође и центар јужњачке српско-балканске културе (специфичног дијалекта, кухиње, наслеђа, обичаја...). Ниш је град великих писаца (Стевана Сремца, Бранка Миљковића, Душана Радовића) и значајних савремених писаца. Ниш је филмски град – Град глумаца (Филмски сусрети – најстарији и највећи филмски фестивал у Србији). Ниш је и град са најстаријом ликовном колонијом на Балкану, чији је оснивач била Надежда Петровић 1905. године. Ниш је град хорског певања (Интернационалне хорске свечаности); град џеза (Nišville jazz фестивал). Али Ниш је и универзитетски град, индустријски центар, важан саобраћајно-трговачки центар и туристички град (Нишка Бања).

У снаге свакако спада и чињеница да у Нишу постоји Факултет уметности (смерови ликовна уметност, примењена уметност и музичка уметност), Департман за уметност Интернационалног факултета у Новом Пазару (јединица Ниш), средња уметничка школа „Ђорђе Крстић“ и основна и средња музичка школа. У Нишу живи велики број уметника који се бави различитим видовима и формама уметности – само академских сликара има више две стотине. У Нишу постоји богата медијска сцена, која укључује девет телевизија и петнаестак радио станица; разграната

независна културна сцена и низ других ванинституционалних актера који обогаћују културни живот у граду (хорови, музичке организације, аматерска позоришта, културно-уметничка друштва, књижевни часописи, удружења уметника, итд).

Као **основне слабости** идентификовани су неодговарајући простори за рад културних институција – посебно у случају Народног музеја, Народне библиотеке, Историјског архива и Симфонијског оркестра. Слабост јесте и то што у овом тренутку културним установама недостају млади стручњаци, што је последица вишегодишњег „мораторијума“ на запошљавање у културној сфери. Као што смо видели, слабост је и то што се доста мали део буџета културних институција користи за програмске активности, док се њихов највећи део троши на плате и материјалне трошкове.

Тим пре што је Град Ниш благословен врхунским споменицима културе, огромну слабост представља неодговоран однос према њима и то што се већина њих налази у потпуно запуштеном стању (некада претворени у права сметлишта). На то треба додати да је у последњих тридесетак година било мало истраживачких и конзервацијских пројеката усмерених ка културном наслеђу.

Готово читав буџет који Град Ниш одваја за културу усмерава се према градским културним установама, тако да ванинституционални актери културне политике добијају део градског буџета⁶⁷ (испод 5%) који

није сразмеран њиховим активностима у културном животу града. То се разликује од ситуације у Београду или Новом Саду, који подржавају рад актера независне културне сцене, често и тзв. институционалним грантовима. Посебно негативан утицај на развој независне културне сцене има то што не постоје простори у граду где би они могли да представе своје стваралаштво. То, од ове године, важи и за програме Студентског културног центра, која представља једну од важнијих културних институција у граду.

Културни систем у Нишу је, као и у остатку Србије, потпуно политизован. То има бар четири негативне последице на развој културних делатности: политичко постављање и разрешавање руководиоца културних установа (независно од њихове стручности, способности и резултата); политичко запошљавање непотребних кадрова; нестручне управне и надзорне одборе установа и одборе јавних манифестација у којима се повремено нађу људи који немају баш никакве везе са делатношћу установе или са програмским садржајем манифестација. У специфичан проблем Града Ниша спада и прегломазна Управа за образовање, културу, омладину и спорт која на прави начин не задовољава потребе нити једне од ових делатности. У слабости везане за начин конципирања и реализације градске културне политике спада и смањивање надлежности Савета за културу и буџета конкурса који Савет расписује на годишњем нивоу.

Недовољна подршка ванинституционалним актерима културне политике, чак и у односу на оно што су реалне могућнос-

⁶⁷ Испод 5% градског буџета за културу, уколико се рачуна и значајна подршка града Ниша без фестивала, а испод 1% уколико се ово улагање у јавну градску манифестацију не узме у обзир.

ти градског руководства, доводи до гашења уметничких и аматерских удружења. То је једним делом и узрок кризе невладиног сектора у култури града. Ова подршка би у првом реду требало да се огледа у обезбеђивању макар основних услова (просторија) за рад удружења уметника и простора где би независна културна сцена могла да представи своје програме.

Некада веома богата - и садржајем и приступом – медијска сцена у Нишу, такође слаби. Упркос томе што је још увек бројна, већину медија потреса озбиљна финансијска криза - што резултира одласком најбољих новинара, одсуством специјализације у праћењу програма, неразвијеном уметничком критиком и малим бројем емисија посвећених култури.

И приликом израде претходне градске стратегије културног развоја констатовано је да слабост представља нерешен статус слободних уметника (што Град Ниш чини непривлачним за најбоље уметнике, да за њега вежу своју уметничку судбину) и недовољна оспособљеност менаџера у култури за савремене методе културног менаџмента.

У слабости свакако треба убројати одсуство стратешког приступа у развоју међународне сарадње у области културе.

Прилике за развој културног живота у граду огледају се у изванредном географском положају Града Ниша, који представља једну од кључних саобраћајних раскрсница на Балкану. Кроз и поред Ниша годишње прође толики број путника да би, када би само 5% њих свратило и провело неколико дана у граду, то у потпуности променило финансијску ситуацију у Нишу.

Једна од прилика да се ситуација прокрене у том правцу је и чињеница да се 2013. године обележава јубилеј поводом проглашења Едикта о верској толеранцији који је Константин Велики донео 313. године наше ере. То је прилика не само да се покрене талас археолошких истраживања римске културне баштине у граду; да се аплицира за домаће и међународне фондове заједно са међународним партнерима; да се у Нишу организује прослава овог јубилеја; него и да се искористи прилика да се Ниш у европским и светском оквирима учини видљивим, да се привуку туристи да посете град и да се неке од структурних ствари у културном систему града унапреде.

С обзиром на то у условима кризе неће бити могућности да се решење просторних проблема установа културе у граду тражи кроз изградњу нових, наменских зграда, значајну прилику представља велики број празних објеката у центру града у власништву Војске Републике Србије. Неки од њих – попут прелепе централне зграде у бившој касарни „Филип Кљајић“ или Дома Војске Србије – могле би да, након адаптације, разреше готово све просторне проблеме који муче културне актере у Нишу.

Ниш као универзитетски и културни центар југоисточне Србије, привлачи многе младе талентоване људе из региона, што такође представља значајну прилику за његов развој. Прилику представља и постојање аеродрома у граду, који значајно олакшава међународну комуникацију, као и најављено решење спора око приватизације предузећа „Србија турист“ и могуће реновирање и активирање хотела „Амбаса-

дор“, „Ниш“ и „Парк“, чиме би се смештајни капацитети града значајно побољшали.

Развој међународне културне сарадње у неколико праваца који укључују сарадњу са другим градовима значајним за живот Константина Великог (Јорк, Арл, Трир, Милано, Карнунтум, Измит); развој културне сарадње са градовима у оквиру Еуро-региона „Еуро-Балкан“ (посебно са Софијом и Скопљем); као и успостављање контаката - преко удружења Уједињених градова и локалних самоуправа (UCLG) - са другим градовима који су усвојили Агенду 21 за културу, такође би могли да пруже прилику за убрзани развој културе у граду.

На крају, али не најмање битно, доступност ИПА фондова за прекограничну сарадњу са Бугарском, као о могућности које се отворају са добијањем статуса кандидата за пријем у ЕУ, представљају прилику за обезбеђивање финансијских средстава која неће бити доступна кроз градски буџет.

Најзначајније **претње** у наредном средњорочном периоду огледају се у светској економској кризи која добија нови замах и која има разорне последице и у Србији. Као што смо показали, Ниш од 2004. године „тапка у месту“. Градски буџет се креће у истим оквирима (70 – 80 милиона евра) и нису на видiku развојни пројекти који би значајније променили ову слику. Посебно што се развојни пројекти траже искључиво у оживљавању индустријске производње кроз приватизацију (уз субвенције које даје Влада Републике Србије). Уколико се други потенцијали града, а међу њима и културни ресурси не буду активирали, Ниш ће наставити с процесима стагнације. Од економских показатеља, посебно

је висок степен незапослености оно што мора да забрињава све у граду. У култури, ова лоша економска ситуација, резултира малом платежном моћи публике и чињеницом да се при изнуђеном одрицању људи од властитих потреба, култура налази међу првима на листи.

Претње представља и потенцијална даља политизација културног система у граду и у Србији. У том контексту и избори 2012. године, који не представљају претњу сами по себи, могли би у већ „уобичајеној“ смењивању свих руководилаца установа културе, прекиду континуитета активности и њиховом успоравању да представљају претњу за реализацију културних активности и активности предвиђених овом стратегијом. Из овог „врзиног кола“ партијског смењивања и постављања руководилаца и запошљавања/отпуштања кадрова једини пут ван јесте професионализација и управе и менаџера у култури – који би онда задржавали своје функције или били смењивани, једино у зависности од резултата рада. Али, с обзиром на то да је расподела „плена“ у јавним институцијама основни механизам репродукције партијског система, вероватно да ће политичко руковођење културним системом бити пракса која ће нас пратити још дуги низ година.

У претње за развој културног туризма спадају и недовољни смештајни капацитети у граду и опасност да се, због нерентабилности, коришћење аеродрома смањи, те да се он временом угаси.

СНАГЕ

- Постојање мреже градских културних институција са значајном традицијом
- Јавне градске манифестације, националног и интернационалног значаја, које традиционално прати многобројна публика (Филмски сусрети, Интернационалне хорске свечаности, Nišville...)
- Изузетно богато културно наслеђе из праисторијског, римског, византијског, средњовековног српског, османлијског периода и последња два века савремене српске историје
- Богатство културних идентитета Града Ниша
- Образовне уметничке институције – Факултет уметности, Департман за уметност Интернационалног универзитета у Новом Пазару, средња уметничка школа и основна и средња музичка школа (значајан број младих уметника)
- Велики број уметника који живи и ствара у Нишу (више од 200 академских сликара)
- Девет телевизија и петнаестак радио станица у граду
- Разграната НВО сцена
- Хорови, музичке организације, аматерска позоришта, књижевни часописи

СЛАБОСТИ

- Неусловни простори за рад културних институција (посебно Народног музеја, Народне библиотеке, Историјског архива, и Симфонијског оркестра)
- Мали део буџета културних институција се троши на програмске активности (5 – 10%)
- Врхунски споменици културног наслеђа се налазе у запуштеном стању
- Веома мали број истраживачких и конзервацијских пројеката усмерених ка културном наслеђу реализован у последњих тридесет година
- Недовољан број младих стручњака у културним установама
- Непостојање обједињених просторија Факултета уметности
- Несразмерно мали део буџета града се одваја за ванинституционалне актере културне политике у граду
- Недостатак простора за програмске активности актера независне културне сцене и Студентског културног центра
- Прегломазна Управа за образовање, културу, младе и спорт
- Политизација културног система (партијско постављање директора; политичка запошљавања и отпуштања; нестручни управни и надзорни одбори, недостатак континуитета у раду)
- Смањивање надлежности Савета за културу и буџета конкурса који Савет расписује
- Уметничка удружења немају ни основне услове за рад (просторије)
- Гашење уметничких и аматерских удружења
- Неразвијена уметничка критика у медијима
- Криза НВО сцене
- Слабење медијске сцене у граду
- Нерешен статус слободних уметника
- Недовољна оспособљеност менаџера у култури за савремене методе културног менаџмента
- Одсуство стратешког приступа у развоју међународне сарадње

ПРИЛИКЕ

- Изванредан географски положај града Ниша – једна од кључних саобраћајних раскрсница Балкана
- Прослава 1700 година Миланског едикта о верској толерацији (2013)
- Велики број празних објеката у центру града у власништву Војске Републике Србије
- Универзитетски град – велики број студената и високообразованих грађана, потенцијалне публике
- Родни град Константина I Великог – прилика за развој културног туризма
- Константинови градови (Јорк, Арл, Трир, Милано, Карнунтум, Измит)
- Еуро-регион – ЕуроБалкан (Ниш-Софија-Скопље)
- Усвајање Агенде 21 за културу
- Центар региона југоисточне Србије
- Постојање аеродрома у Граду
- ИПА фондови за прекограничну сарадњу са Бугарском
- Статус кандидата Републике Србије за чланство ЕУ (доступност ЕУ фондова)

ПРЕТЊЕ

- Економска криза у свету и у Србији
- Мали градски буџет и стагнирање града Ниша
- Висок степен незапослености
- Ниска платежна моћ публике
- Даља политизација културног система
- Избори у 2012. години – успоравање активности и опасност од дисконтинуитета у деловању
- Недовољни смештајни капацитета у граду (за развој културног туризма)
- Гашење аеродрома

8. ЕЛЕМЕНТИ ЗА СТРАТЕГИЈУ КУЛТУРНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НИША ОД 2012-2015.

Као што смо већ поменули, у идентификовању основних праваца развоја културе Града Ниша у наредном периоду користили смо методологију „идентитета и изазова“. Уобичајена методологија у пројекцији стратешких циљева за културне установе јесте да се, ослањајући се на резултате SWOT анализе, пројектују циљеви који произилазе из *снага* на којима се базирају, *слабости* које се ојачавају, *прилика* које се користе и *препрека* које се избегавају. Задатак модератора је да у разговору са члановима колектива идентификује шта би желели да остваре (*шта је то што би желели да имају, а тренутно немају*); шта би желели да сачувају (*шта је то што би желели да имају, а већ то имају*); шта би желели да избегну (*шта је то што немају, а и не желе да имају*) и шта је то што би желели да елиминишу (*шта је то имају, а не би желели да имају*). Кроз ову процедуру идентификују се циљеви који чине окосницу стратешког плана те установе.

У случају градова, региона и ширих целина ова питања би, уместо да помогну у редуковању мноштва идеја на основне стратешке правце (због простог броја заинтересованих актера), водила њиховом даљем умножавању. Сличан проблем постоји код другог приступа, у коме чланови радног тима гласају који би од набројаних програма и пројеката требало да буду приоритети деловања. Може се догодити да се овим индуктивним путем занемаре неки

од важних праваца деловања, јер се, као што смо већ навели, ради о арбитарном поступку који зависи и од тога ко је присутан приликом гласања и колико времена је за ову процедуру остављено.

Уместо тога, ми смо дефинисању стратешких праваца деловања и стратешких циљева приступили, да тако кажемо, „одозго“. Током читавог процеса планирања различите заинтересоване актере питали смо који су то идентитети града које би требало обележити и који су то суштински изазови са којима ће они који се баве културом у Нишу морати да се суоче у наредном периоду. Ове две групе критеријума постали су у фази стратешког програмирања наши оријентир на основу којих смо - међу идејама генерисаним на округлим столовима, фокус групама и у полу-структурисаним интервјуима – бирали оно што ће чинити основу деловања у средњорочном и другорочном периоду.

8.1. ИДЕНТИТЕТИ ГРАДА НИША

Један од градских идентитета и вероватно међународно најзначајнији, јесте да је Ниш родно место римског цара Константина I Великог. Константин Велики рођен је у Naissus-у (данашњем Нишу) 27. фебруара 272. године наше ере. Као син Констанција Хлора, римског официра високог ранга који је касније постао цезар Западног римског царства, Константин је временом успео да се уздигне до неприкосновеног владара уједињеног римског царства (у периоду

од 324. до 337. године нове ере). Заједно са сувладарем Лицинијем, Константин је 313. године на састанку у Милану (Mediolanum) издао едикт о верској толеранцији којим је дозволио слободу вероисповести хришћанима и наредио враћање њихове имовине отете током прогона које је покренуо цар Диоклецијан.

Константин је одрастао на Диоклецијановом двору у граду Nicomedia (данашњем Измиту у Турској). За цезара Западног римског царства проглашен у Јорку (Eboracum) након смрти оца 306. године. Често је током своје ране војничке каријере боравио у Трипу (Augusta Treverorum) и Арлу (Arelate). Након победе над сувладарем Лицинијем (324. године) Константин је почео изградњу Bizantiuma, нове престонице Римског царства, који ће касније, по њему, бити назван Константинопољем. Током рата са Персијанцима Константин се разболео и умро у Никодеји 22. маја 337. године. Постоје подаци да је током своје владавине Константин свој родни град „величанствено украсио“, а остаци римског Naissusa налазе се у самом центру града, на простору нишке тврђаве и на Градском пољу. Остаци Објекта са сводовима и античке улице у Тврђави и посебно Палате са октогоном на Градском пољу - иако у стању које не може да се назове никако другачије него жалосним - сведоче о богатству овог наслеђа.

Ниш је и по многим другим троговима прошлости важан историјски центар - он је место првог сусрета српске и западно-европске културе, место Чегарског боја и Беле куле, ратна престоница у I светском рату, место у коме су током II светског рата

у логору Црвени крст и на Бубњу страдале хиљаде људи.

Великог жупана Рашке и оснивача српске династије Немањића два важна догађаја везују за Ниш. Најславнији и за српску културу најзначајнији јесте његов сусрет са царом Светог римског царства Фридрихом I Барбаросом 27. јула 1189. године, у време Трећег крсташког рата - који се по легенди одржао у близини цркве св. Пантелејмона. Оно што је мање познато јесте сусрет у Нишу Стефана Немање, на почетку његовог државничког пута, са византијским царем Манојлом I Комнином који се одиграо 1162. године (по неким историчарима 1158. године). Оно што такође недовољно познато јесте да је Стефан Немања, који је Ниш освојио 1183. године, намеравао да га учини својим престоним градом.

У непосредној близини Ниша, на брду Чегар, 31. маја 1809. године, одиграла се једна од пресудних битака првог српског устанка. Због оклевања српских војвода да нападну град у чијој су се близини налазили већ средином маја, турској војсци су пристигла значајна појачања што им је омогућило да победе у овој бици. Оно што ову битку одваја од свих других током историје у овим пределима, и што је чини српским Термопилима, јесте гест ресавског војводе Стевана Синђелића који је, видевши да је битка изгубљена, опалио је из кубуре у подземно складиште барута и тако је завршио бој. Према различитим подацима после боја на Чегру било је између 6.000 и 16.000 погинулих Турака и око 4.000 страдалих Срба. Да би застрашио Србе командант турске војске Хуршид-паша наредио је да се, као облик опомене, направи кула

од камена и да се у њу уграде лобање српских војника. Кула је сазидана у периоду од јуна до јесени 1809. године, на некадашњем улазу у Ниш са цариградске стране. У њу су узидане 952 лобање погинулих устаника. Иако су Турци забрањивали Србима да односе лобање са њених зидина, многе главе су кришом скидане и сахрањиване у околним гробљима. У другој половини XIX века, један од модернизатора турске државе, Митхат паша донео одлуку да се кула сруши, али то није извршено због интервенције нишких Турака. Тако је све до 1892. Ђеле-кула била изложена нападању под дејством метеоролошких услова, након чега је прилозима из читаве Србије, према пројекту архитекте Димитрија Лека, изнад ње подигнута данашња капела. Данас је у кули преостало само 58 лобања, а једна од њих је посебно издвојена на пиједесталу, као лобања војсковође Стевана Синђелића. Замишљена као опомена покороном народу, Ђеле-кула је постала један од важних симбола борбе српског народа за слободу⁶⁸

Током Балканских ратова (1912-1913. године) Ниш је био седиште врховне војне команде Србије, а у периоду од 26. јула 1914. до 16. октобра 1915. године био је ратна престоница Краљевине Србије. У Нишу је српски премијер Никола Пашић, 28. јула 1914. године, добио телеграм о аустроугарској објави рата Србији, чиме је отпочео I светски рат. На заседању Народне скупштине

Краљевине Србије 7. децембра 1914. године (у згради Официрског дома на Кеју) донета је тзв. Нишка декларација или Југословенска декларација о уједињењу Срба, Хрвата и Словенаца.

Током II светског рата у Нишу је постојао концентрациони логор „Црвени Крст“, кроз који је прошло око 30.000 људи, од којих је 12.000 људи стрељано на брду Бубањ. Многи други заточеници су пребачени у логор Сајмиште у Београду или друге логоре широм Европе. Жртве логора су били симпатизери покрета отпора, комунисти, Јевреји и Роми. Логор је посебно познат по бекству 105 затвореника у партизане 12. фебруара 1942. године. У одмазди после бекства, за 11 погинулих немачких војника, стрељано је 1.100 родољуба. Организовано бекство логораша био је јединствени догађај у поробљеној Европи. Зграде логора које су сачувале аутентични изглед, претворене су 1969. године у меморијални музеј „12. фебруар“, о коме се и данас стара Народни музеј у Нишу.

Један од најважнијих идентитета Града Ниша јесте да је он индустријски центар. Прве фабрике појавиле су се непосредно након ослобођења од Турака 1878. године. Убрзо је отворена радионица за одржавање и ремонт возова (1884), „Пивара Јована Апела и синова“ (1884); „Прва српска текстилна фабрика“ Мите Ристића (1897). Прави процват индустрије започео је након II светског рата када су у периоду од 1960. – 1980. године у Нишу отворени Електронска индустрија Ниш, Дуванска индустрија Ниш, Машинска индустрија Ниш, Нитекс, Вулкан, Фабрика пумпи „Јастребац“, Фабрика алуминијума „Ђуро Салај“, Нишка

⁶⁸ У легендарном запису француског песника и путописца Алфонса де Ламартена 1833. године стоји „Нека Срби сачувају овај споменик! Он ће научити њихову децу шта вреди независност једног народа, показујући им по какву су је цену платили њихови очеви“

пивара. Овај индустријски развој пратило је отварање Нишке банке, и трговинских предузећа Нишпромет и Ангропромет. У периоду СФР Југославије Ниш је био један од најзначајнијих индустријских центара са БДП по глави становника значајно већим од југословенског просека.

Од 1989. почиње драстичан пад индустријске производње, тако да до 2000. године она пада за чак 50%, а највећи падови забележени су 1993. (37%) и 1999. (25,6%). Пад производње био је праћен падом зарада и озбиљним повећањем незапослености. Једина фабрика која је повећала производњу била је Дуванска индустрија Ниш, која је практично имала монополски положај на тржишту СР Југославије. Одговор градских власти био је усмерен на стварање услова за развој трговине на мало, те су почетком деведесетих изграђени тржни центри „Калча“, „Амбасадор“, „Душанов базар“, „Зона“ и подземни пролаз испод главне улице. Међутим, границе развоја ове привредне гране, поготову када је намењена само суграђанима, постале су очигледне већ средином 2000-их.

Оно што може да постане значајни идентитет Ниша јесте његова улога једне од најзначајнијих саобраћајних раскрсница на Балкану. Кроз Ниш су од најранијих времена пролазили значајни путеви нпр. *via militaris* који је од Сингидунума и Виминацијума водио у Сердику (Софију) и Константинопољ (Истамбул), војни пут који је повезивао је Рациарију на Дунаву (Арчар у Бугарској) и Лисус (Љеш у Албанији) и пут који је водио у Скупи (Скопље). Као што смо већ указали и данас је Ниш међународног чвориште највишег степена

кроз који се секу три важна правца међународних путева и железница - неколико путних праваца који повезују Балкан са централном и западном Европом, Влашку низију и Поморавље са Јадраном, Егејским и Црним морем. Према подацима које смо добили од ЈП „Путеви Србије“ дневно поред Ниша и кроз Ниш прође скоро 33 хиљаде возила, што на годишњем нивоу износи око 12 милиона возила. То је река људи, која би ако би била привучена културном, гастрономском, бањском туристичком понудом града могла да омогући препород овог града.

Ниш је такође један од центара здравственог туризма. У непосредној близини Ниша (10 км) налази се Нишка Бања, једно од најпознатијих бањских лечилишта у Србији. Она је била позната још у време старих Римљана, који су у II веку каптирали главно врело и подигли купатило са два базена од разнобојног мермера. У летњиковцу Медијана постоји купатило у које је дотичала благотворна бањска вода. Постоје записи који сведоче о томе да је 1521. године Нишка Бања била је одмориште турског цара Сулејмана и његове војске на путу приликом освајања Београда.

Смештена у подножју Коритњака, огранка Суве Планине, на надморској висини од 248 метара, њени природни лековити фактори јесу блага, умерено-континентална клима, термоминералне воде и природно минерално блато. Лековите воде, које извиру са пет извора („Главно врело“, „Сува Бања“, „Школска чесма“, „Бањица“ и „Пасјача“), припадају групи земноалкалних хомеотерми (36-38° Ц), благо минерализованих, са капацитетом од 56 литара у секунди.

У Нишкој Бањи се лече болести локомоторног апарата, кардиоваскуларне болести и болести респираторних органа. У туристичкој понуди Ниша, Нишка Бања учествује са четвртином укупног броја гостију Ниша, али због дужине боравка (углавном домаћих гостију) на смештајне капацитете у Бањи одлази две трећине ноћења у Нишу.

Ниш је и универзитетски град. Први факултети у Нишу отворени су 1960. године као део Београдског универзитета, да би Универзитет у Нишу, чије су језгро чинили Правни, Медицински и Технички факултет био основан 1965. године. Данас нишки универзитет има 13 факултета (Грађевинско-архитектонски факултет; Економски факултет, Електронски факултет; Машински факултет; Медицински факултет; Учитељски факултет у Врању; Правни факултет; Природно-математички факултет; Технолошки факултет у Лесковцу; Факултет уметности; Факултет заштите на раду; Факултет спорта и физичког васпитања и Филозофски факултет) на којима студира више од 25.000 студената. Поред факултета из састава Нишког универзитета, у Нишу постоје истурена одељења виших школа и факултета из других градова

Поред свега овога Ниш је и центар јужњачке српско-балканске културе (специфичног дијалекта, кухиње, наслеђа, обичаја...). Иако су често предмет подсмеха због коришћења говора различитог од источно-херцеговачког дијалекта који је постао основ књижевног српског језика, овај „недостатак“ уједно јесте извор снажне само-идентификације људи из овог дела Србије, који је показао део шарма кроз филмове попут „Зоне Занфирове“ или

„Ивкове славе“. А да призренско-јужноморавски дијалект којим се говори нпр. у Нишу, Лесковцу, Врању није лишен ни књижевне моћи, може се видети у делима Стевана Сремца, Боре Станковића или Ивана Ивановића. Такође, слично покрету *Citaslow* у Италији у чине градови у којима се, насупрот општој *McDonaldizaciji* света, споро живи и једе, Ниш би (као и Лесковац и Врање) могао да подсети домаће и иностране ужурбане бизнисмене шта то значи „мерац“ – уживања у доброј атмосфери, музици, амбијенту и храни (роштиљу, мезетлуку, домаћим ракијама и винама, буреку, пециву и киселом млеку). Исто важи и за специфичан фолклор, стару ношњу и обичаје који могу бити занимљиви и домаћим и иностраним туристима.

Ниш је био и данас јесте град великих писаца. У Нишу је од 1879. до 1890. године стварао Стеван Сремац, један од највећих српских реалиста. Рођен у Сенти, 1855. године, Стеван Сремац се, пошто је дипломирао на историјско-филолошком одсеку Велике школе, запослио у Нишу као професор нишке гимназије (која и данас носи његово име). Учествовао је у оснивању Градске читаонице (1879. године) и био њен први секретар; и у оснивању позоришне трупе „Синђелић“ 1887. године. Период који је провео у Нишу обележила су његова прва књижевна издања, да би касније стваралаштво („Ивкова слава“, „Зона Замфирова“) било великим делом обојеном његовим искуствима из Ниша.

Бранко Миљковић је рођен 1934. године у Нишу, где је завршио и гимназију. Ту је начинио и прве песничке кораке у школском књижевном друштву „Његош“,

објављујући песме у „Службеном гласнику“, „Гласу омладине“, „Нашем путу“, „Гледиштима“. На студије филозофије у Београд одлази 1953. године, а још као студент објављује прву збирку песама „Узалуд је будим“ којом стиче наклоност и публике и књижевне критике. Остале збирке песама: „Смрћу против смрти“ (заједно са Блажом Шћепановићем, 1959), „Порекло наде“ (1960), „Ватра и ништа“ (1960), „Крв која светли“ (1961) утврдиле су његов статус једног од најбољих српских песника друге половине XX века. Легенди о песнику допринела је и његова трагична смрт у Загребу, фебруара 1961. године. Народни музеј у Нишу чува целокупну заоставштину песника Бранка Миљковића. Поводом десетогодишњице песникове смрти, 1971. године, његови родитељи су поклонили музеју у Нишу сачувану заоставштину: личне предмете, одећу, документа, фотографије, рукописе, намештај из родитељске куће у Нишу и Београду, преписку, личну библиотеку са око 400 књига и часописа и богату хемеротеку са исечцима песникових објављених радова и других текстова из новина и часописа.

У Нишу се родио један од највећих српских писаца за децу Душан Радовић, живела је песникиња Гордана Тодоровић, а данас стварају значајни књижевни аутори као што су Зоран Ђирић, Звонко Карановић, Дејан Стојиљковић, Зоран Пешић-Сигма, Велибор Петковић, Бојан Илић-Бокерини, Жељко Митић-Зеркман и други.

Ниш је и филмски град и град глумаца. Ниш је домаћин фестивала глумачких остварења играног филма „Филмски сусрети“ који је установљен 1966. године и заједно са

Филмским фестивалом у Пули био најстарији и највећи филмски фестивал у Југославији. Специфичност фестивала огледа се у томе што се на њему вреднују само глумачка остварења. Филмови се приказују на Летњој позорници у Тврђави која прима више од 3.500 гледалаца. Управо због свог специфичног карактера, овај фестивал би могао да постане изузетно значајан регионални фестивал глумачких остварења.

Осим што је град у коме постоји Факултет уметности (на коме се студира сликарство и примењена уметност) и средња уметничка школа са значајном традицијом; што је град у коме делује Галерија савремене ликовне уметности; град са великим бројем уметничких удружења и више од две стотине академских сликара; Ниш је познат и по Ликовној колонији „Сићево“ коју је, као најстарију ликовну колонију на Балкану, заједно са колегама из Словеније и Хрватске, 1905. године основала Надежда Петровић. Од 1991. године колонија има међународни карактер и отворена је за уметнике различитих генерација и естетских опредељења. Захваљујући њој формиран је импозантан ликовни фонд који данас чини више од 700 дела значајне уметничке вредности. Као што смо већ поменули, колонија у Сићеву би могла да постане и значајан резиденцијални центар у који би током читаве године долазили значајни уметници из земље и света да стварају.

Ниш има вишедеценијску традицију хорског певања, а Интернационалне хорске свечаности представљају највећи и најпознатији фестивал ове врсте у Србији. Фестивал је бијеналног карактера и сваке друге године између 700 и 800 певача

из читавог света учествује на овој манифестацији (до сада су у раду фестивала учествовали хорови из САД, Велике Британије, Русије, Украјине, Француске, Италије, Немачке, Шведске, Чешке, Израела, Мексика, Турске, Грчке, Бугарске, Кипра и свих република бивше Југославије). Пре две године у Нишу је установљен и међународни фестивал духовне музике „Музички едит“ чији је организатор Црквена Певачка Дружина „Бранко“. На другом фестивалу који је одржан почетком јуна 2011. године наступила су 22 хора из Италије, Русије, Пољске, Бугарске, Белорусије, Украјине, Грчке, БиХ (Републике Српске) и Србије. Углавном захваљујући Nišville цез фестивалу Ниш се данас перципира и као град цеза. У његовом савременом издању Nišville се организује од 1995. године, али настављајући традицију „Naissus jazz festivala“ 2011. године је носио ознаку XXVIII фестивала. Концепција фестивала је да, поред представљања „традиционалних“ форми цеза, публици представи и фузију цеза са етно-традицијама различитих делова света, а нарочито Балкана. Последњих неколико година, Nišvill цез фестивал је постао познат и у иностранству и као један од фестивала (уз ЕХИТ и Гучу) који у нашу земљу доводи значајан број туриста. Слично Филмским сусретима из 1960-их и Nišville цез фестивал је пример „креиране традиције“ која је временом градском идентитету придодала нове аспекте.

8.2. СТРАТЕШКИ ИЗАЗОВИ У СФЕРИ КУЛТУРЕ У ПОСМАТРАНОМ ПЕРИОДУ

Други оријентир при избору стратешких праваца развоја културе Ниша били су изазови за које је процењено да се на њих у наредном периоду морају дати одговори.

Међу њима је најочигледнији био проблем недостатка простора за рад градских установа културе и простора за програме других актера у културном пољу града. Као што смо већ поменули, са изузетком Луткарског позоришта и донекле Галерије савремене ликовне уметности, све друге установе културе у граду имају озбиљан проблем са радним простором. Он је најизразитији у случају Народног музеја и Народне библиотеке, којима за деловање у складу са нормативима и стандардима недостају хиљаде квадратних метара простора. Упркос недавној реконструкцији њихове зграде, Историјски архив више нема простора у који би одлагао архивску грађу, него тренутно за те намене користи привремене просторије у Тврђави. У простору у коме ради Симфонијски оркестар нема просторија за вежбање, одлагање инструмената ни гардеробе за музичара, као ни фоајеа, гардеробе и WC-а за публику. Имајући у виду да би један од најважнијих културних програма у свечаностима обележавања 1700 године Миланског едикта о верској толеранцији требало да буде репрезентативна изложба посвећена времену Константина Великог, проблем са простором добија још један аспект – Ниш, наиме, нема простор у коме би се таква изложба одржала. На све то треба додати да и ванинституционални актери културе у гра-

ду немају где да прикажу своје програме – укључујући ту, онедавно, и Студентски културни центар.

Други изазов везан је за начин организације и рада културног система у граду. Он се јавља у распону од политизације културе, недовољне синхронизације рада градских и општинских органа власти, фактичког монопола који на градска средства за културу имају градске културне институције, до гломазне и недовољно ефикасне Управе за образовање, културу, омладину и спорт; смањивања надлежности Савета за културу и одсуства евалуације културних пројеката и програма који се реализују у граду.

Запуштеност културно историјских споменика као важне културне баштине града и као ресурса за развој културног туризма, представља још један важан изазов који захтева хитно деловање. Најзначајнији споменици Града Ниша из античких времена – попут Палате са октогоном, Објекта са сводовима и старохришћанских гробница у Јагодин-мали тренутно су, на нашу велику срамоту – буквално сметлишта. Иако нема времена да се они доведу у стање које би омогућило њихову презентацију у време јубилеја, неопходно је да се у што краћем периоду оно што је откривено конзервира и да се до 2013. године покрене нови циклус археолошких истраживања на просторима Тврђаве и некрополе у Јагодин-мали.

Стратешки изазов представља и то што савремени ствараоци у граду немају подршку коју својим значајем заслужују. Овај аспект проблема огледа се и у нерешеном статусу слободних уметника у граду (везано за здравствено и социјално осигурање); непостојању атељеа који би град додељи-

вао значајним ликовним уметницима на коришћење по повлашћеним условима⁶⁹; немогућности града да продукцијски и медијски помогне уметнике чији је потенцијални значај национални, а понекад и међународни; недовољној подршци уметничким удружењима и културно-уметничким друштвима, као и непостојању простора за вежбање и наступе музичких група или позоришних аматера.

Застарела концепција једног броја јавних градских манифестација и њихов уско локални карактер такође представља важан изазов. Међународни потенцијали Филмских сусрета, Хорских свечаности или Ликовне колоније „Сићево“ недовољно се користе, а постоје претпоставке за установљење неких нових манифестација које би могле бити изузетно привлачне домаћим туристима (попут, нпр. „Дана Стевана Сремца“)

Решавање проблема простора и опреме образовних установа које се баве уметничким образовањем у Нишу представља такође изазов на који се одговор надаље не може одлагати. Факултет уметности ће 2013. године прославити десет година од оснивања, а настава се крајем 2011. и даље одвија на четири локације што значајно омета развој ове институције. Обезбеђивање јединственог простора за рад Факултета уметности, омогућило и и средњој уметничкој школи „Ђорђе Крстић“ да реши своје проблеме око организовања наставе.

И на крају, као један од изазова у наредном периоду на округлим столовима и

⁶⁹ Након пожара у коме су атељеи у Тврђави изгорели, пре десетак година.

фокус групама навођен је стратешки усмерен развој међународне културне сарадње Града Ниша. Досадашња сарадња у овој области је оцењена као сиромашна и непланска – базирана углавном на личним контактима и познанствима. Констатовано је и недовољно искуство у области писања предлога пројеката и руковођења међународним пројектима у области културе. У условима у којима Ниш покушава да подигне своју видљивост на регионалном и европском плану, међународна културна сарадња представља један од доступних путева да се то постигне.

8.3. СЕДАМ СТРАТЕШКИХ ПРАВАЦА РАЗВОЈА КУЛТУРЕ У ГРАДУ

Оцењујући идеје генерисане током процеса стратешког планирања са становишта да ли омогућавају решавање стратешких проблема града и да ли доприносе његовом идентитском маркирању радни тим је идентификовао седам стратешких праваца развоја културе Града Ниша у наредном периоду.

То су:

- Унапређење организације и рада културног система Града Ниша;
- Јачање капацитета актера културне политике у граду;

- Идентитетско обележавање града кроз интервенције у јавном простору и јавне градске манифестације;
- Истраживање, конзервација, валоризација и презентација градске културне баштине;
- Подршка савременом културном стваралаштву у граду Нишу;
- Заокруживање система уметничког образовања у Нишу
- Развој међународне културне сарадње у области културе

Континуирано деловање дуж ових седам праваца културног развоја довело би до побољшања културног живота у граду и створило претпоставке за развој културног туризма. Читав низ предложених активности може се истовремено посматрати и из једног и из другог аспекта - отеловљујући парадигму „културних права и културне разноликости“ и пак парадигму „креативних градова“.

Активности које би у ових седам правца културног развоја требало да буду реализоване у средњорочном (до 2015. године) и дугорочном периоду (до 2020. године) дате су у табеларном приказу.

1	УНАПРЕЂЕЊЕ ОРГАНИЗАЦИЈЕ И РАДА КУЛТУРНОГ СИСТЕМА ГРАДА НИША	
1.1.	Установљење Управе за културу и културно наслеђе	2012
1.2.	Враћање назива и надлежности Савету за културу Града Ниша (конципирати рад Савета за културу Града Ниша по угледу на Национални савет за културу)	2012
1.3.	Формирање Комисије за естетско уређење Града	2012
1.4.	Јачање капацитета Канцеларије за међународну сарадњу у области науке, образовања и културе	2012 - 2013
1.5.	Оснивање Савета за културно планирање у коме би учешће узели представници Града Ниша, Туристичке организације Града Ниша, Дирекције за изградњу града и представници културних институција и невладиних организација које се баве културом	2012
1.6.	Увођење елементе такмичења при расподели буџета за културу културним установама (1% буџета за најбоље пројекте)	2013
1.7.	Установљење праксе обавезне евалуације квалитета реализованих програма и пројеката у претходној години, за чије организовање би био задужена Управа за културу и културно наслеђе, а које би вршили ангажовани стручњаци.	2012
1.8.	Подстицање међусекторске сарадње – сарадње институција културе, невладиних организација које се баве културом и приватних предузетника (заједнички пројекти, коришћење знања и вештина невладиног сектора, коришћење опреме и простора културних установа; коришћење искустава и контаката приватних предузетника у култури)	2012 - 2015
1.9.	Укидање плаћања накнаде за коришћење просторија између културних установа Града Ниша и за носиоце пројеката одобрених на конкурс Савета за културу (уз другачије планирање буџета културних установа од 2013. године)	2013
1.10.	Подстицање међуресорне сарадње: културе-образовања-медија-туризма-угоститељства-занатства (формирање консултативних тела за унапређење сарадње и формулисање и реализација заједничких пројеката)	2012 - 2015
1.11.	Координисање активности и дефинисање надлежности Града Ниша и пет градских општина у креирању културне политике града	2012 - 2015
1.12.	Значајније учешће пет градских општина у креирању културне понуде у граду	2012 - 2015
1.13.	Активности усмерене на деполитизацију културног система града: расписивање конкурса за избор руководиоца културних установа уз прецизно дефинисање образовних и стручних услова (који морају укључивати дугогодишње деловање у сфери културе) које руководиоци културних установа морају да испуњавају да би могли да заузму та места; стручни састав управних одбора културних установа и савета и одбора културних манифестација уз прецизно дефинисање образовних и стручних услова које чланова одбора морају да испуњавају.	2012 - 2015

2	ЈАЧАЊЕ КАПАЦИТЕТА АКТЕРА КУЛТУРНЕ ПОЛИТИКЕ У ГРАДУ	
2.1.	Обезбеђење простора за рад установа које се баве заштитом културних добара кроз реконструкцију касарне „Филип Кљајић“ – капитални, <i>flagship</i> пројекат (заједничке просторије Народног музеја, Историјског архива и Завода за заштиту споменика културе)	2012 - 2020
2.2.	Реконструкција зграде Народне библиотеке у улици Боривоја Гојковића и пренамена простора Народног музеја у улици Николе Пашића за потребе Народне библиотеке	2012 - 2020
2.3.	Установљење Музеја Тврђаве у просторијама Историјског архива у Тврђави	2012 - 2020
2.4.	Унапређење рада Симфонијског оркестра, градских хорова, музичких ансамбала, културно-уметничких друштава и будуће Опере кроз реконструкцију Дома војске Србије	2012 - 2020
2.5.	Завршетак реконструкције зграде Нишког културног центра	2012
2.6.	Установљење Историјског музеја/Музеја XX века у просторијама Официрског дома (на кеју)	2012 - 2013
2.7.	Оспособљење Легата Владике Јеронима за Завичајно одељење Народне библиотеке „Стеван Сремац“ и за Музеј књижевности	2012 - 2015
2.8.	Отварање уметничких галерија у свих пет градских општина	2012 - 2015
2.9.	Нова концепција галерије „Бранка Ђорђевић“	2012
2.10.	Надградња Галерије Србија и формирање регионалног Музеја савремене уметности	2012 - 2020
2.11.	Реконструкција зграде Колоније у Сићеву и отпочињање сликарско-графичарско-вајарско-фотографског и књижевног резиденцијалног програма	2012 - 2013
2.12.	Реконструкција простора и установљење културног центра општине Пантелеј на простору бившег бригадирског насеља	2012 - 2015
2.13.	Отварање туристичко-културног центра (галерија, библиотека...) и активирање летње позорнице у Нишкој Бањи	2012 - 2015
2.14.	Реконструкција и активирање биоскопа „Вилин град“ у сарадњи са дистрибутерском кућом MCF MegaCom Film	2012 - 2013
2.15.	Формирање Института за филм и мултимедијалне уметности	2012- 2020
2.16.	Реконструкција и коришћење простора у Дуванској индустрији (за атеље, галерије, радионице, итд)	2012 - 2020
2.17.	Формирање заједничке радионице за конзервацију и дигитализацију (Народног музеја, Историјског архива, Завода за заштиту споменика, Народне библиотеке)	2012 - 2015
2.18.	Набавка заједничког аутобуса/мини буса за потребе Народног позоришта, Позоришта лутака, Симфонијског оркестра	2012 - 2015
2.19.	Набавка библиобуса за потребе Народне библиотеке	2012 - 2015
2.20.	Осавремењивање опреме институција културе у граду	2012 - 2015
2.21.	Примање у радни однос једне групе младих стручњака (археолога, историчара, историчара уметности, архитеката, конзерватора...)	2012 - 2013
2.22.	Наставак рационализације запослених у јавним културним установама који нису носиоци програмских активности	2012 - 2015
2.23.	Едукација запослених у установама културе са менаџмент културних догађаја и установа; за маркетинг у култури; за менаџмент пројектног циклуса; за знања и вештине из домена деловања установе (радионице и семинари)	2012 - 2015
2.24.	Повећање обима средстава за стручна путовања и усавршавања радника јавних културних установа	2012 - 2015
2.25.	Повећање средстава за набавку стручне литературе и часописа	2012 - 2015

3	ИДЕНТИТЕТСКО ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ГРАДА НИША КРОЗ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ У ЈАВНОМ ПРОСТОРУ И ЈАВНЕ ГРАДСКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ	
3.1.	Уређење амбијенталне целине „Нишка варош“ од уласка у Казанцијско сокаче до Душановог Базара (улице Николе Пашића, Душанова, Обреновићева и тренутно трг Републике) – постављање улазне капије у Казанцијско сокаче; заустављање саобраћаја на тргу Републике, уређење фасада у читавој амбијенталној целини; преименовање трга у „Трг Стевана Сремца“, изградња фонтане и споменика у центру парка, постављање скулптура старих занатлија у амбијенталној целини; отварање књижара, галерија, продавница сувенира у градском просторима, уређење зграде Скупштине Града)	2012 - 2015
3.2.	Изградња споменика Цару Константину у природној величини код Тврђавског моста (где је пронађена његова биста)	2012 - 2013
3.3.	Ослобађање простора испред Београдске капије у Тврђаву, реконструкција и осветљавање зидина и Капије (пресељење цветне пијаце на Кеј и на део Тврђаве код тениских терена)	2012 - 2013
3.4.	Установљење „Кеја глумаца“ (од улице Кнегиње Љубице до моста Младости) на левој обали Нишаве – спомен плоче свим добитницима награда на Филмским сусретима и статуе дуж „Кеја глумаца“ глумачким великанима српског и југословенског глумишта)	2012 – 2020
3.5.	Додељивање имена улица по великанима српског глумишта	2012 - 2015
3.6.	Подизање споменика сусрету Стефану Немањи и Фридриху Барбароси у дворишту Пантелејске цркве	2012 - 2020
3.7.	Подизање споменика Николи Пашићу у дворишту Историјског музеја/Музеја XX века	2012 - 2013
3.8.	Формирање Музеја Дуванске индустрије и Музеја Електронске индустрије у кругу ових фабрика (као примера индустријског наслеђа града Ниша)	2012 - 2020
3.9.	Оживљавање градских излетишта (Бубња, Каменичког виса, Бојаниних вода, Облачинског језера – заједно са општином Меровина)	2012 - 2020
3.10.	Уређење централног градског трга – према усвојеном пројекту	2012 – 2020
3.11.	Припреме за обележавање 1700 година Миланског едикта о верској толеранцији	2012 - 2013
3.12.	Увођење регионалне димензије у програм фестивала глумачких остварења „Филмски сусрети“	2013 – 2020
3.13.	Установљење тријеналне изложбе међународног карактера у циљу позиционирања Ниша у свету визуелних уметности, а која би симболично могла да стартује 2013. године	2013
3.14.	Значајно повећање буџета Ликовне колоније Сићево	2012
3.15.	Подршка фестивалу Музички едикт 2013. године	2013
3.16.	Подршка „Глум Бал фестивалу“ 2013. године	2013
3.17.	Наставак подршке Nišville џез фестивалу уз јачање улоге Савета фестивала	2012 - 2015
3.18.	Установљење „Дана Стевана Сремца“ као јавне градске манифестације (додела градске награде „Стеван Сремац“, обнова фестивала староградске песме „Нишка јесен“; установљење фестивала дијалекатског позоришта; одржавање карневала старих ношњи и заната; у програм укључити и пучке свечаности попут бурекџијада и роштиљијада)	2012 - 2015
3.19.	Установљење „Дана Бранка Миљковића“ као јавне градске манифестације (додела награде „Бранко Миљковић“, округли сто, митинг поезије на градском тргу, конкурс за композицију на речи Бранка Миљковића, представе поетског театра, билборди са песмама Бранка Миљковића...)	2012 - 2015
3.20.	Установљење „Дана архитектуре“ као јавне градске манифестације	2014

3	ИДЕНТИТЕТСКО ОБЕЛЕЖАВАЊЕ ГРАДА НИША КРОЗ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ У ЈАВНОМ ПРОСТОРУ И ЈАВНЕ ГРАДСКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ	
3.21.	Установљење међународне ликовне „Колоније младих“ у простору Сићевачке колоније	2015
3.22.	Оснивање Ромског културног центра	2012 - 2013
3.23.	Оснивање фестивала ромске песме „Шабан Бајрамовић“	2012 - 2015
3.24.	Установљење награда „Владика Јероним“ за добротинство у култури	2012
3.25.	Припремање прославе „Осамдесет година од рођења Бранка Миљковића“	2012 - 2014
4	ИСТРАЖИВАЊЕ, КОНЗЕРВАЦИЈА, ВАЛОРИЗАЦИЈА И ПРЕЗЕНТАЦИЈА КУЛТУРНЕ БАШТИНЕ ГРАДА НИША	
4.1.	Одржавање репрезентативне изложбе „Време Цара Константина Великог“ на којој би били представљени оригинални експонати са археолошких налазишта у Србији и реплике из музеја из Константинових градова	2013
4.2.	Презентација Виле са перистилом на Медијани и решавање проблема са паркирањем, обележавањем, водоснабдевањем и канализацијом на Медијани (уз поштовањем начела струке заштите непокретних културних добара)	2013
4.3.	Изложба пронађених експоната из рано-хришћанских гробница и заштита и презентација четири гробнице у Јагодин-мали	2013
4.4.	Обнављање истраживања Палате са октогоном на Градском пољу и конзервација откривеног дела Палате, са посебним освртом на откривене подне мозаике и уређење окружења Палате	2012 – 2020
4.5.	Обнављање истраживања Објекта са сводовима и античке улице (код зграде Историјског архива)	2012 - 2020
4.6.	Израда генералног плана уређења нишке тврђаве	2012
4.7.	Адаптација четири барутане „Апсане“ и „Ковачнице“ у Тврђави и њихово стављање у функцију промоције културе	2012 - 2015
4.8.	Реконструкција минарета Ислам-агине џамије у центру Ниша	2012
4.9.	Уређење Старог гробља и војничког гробља у Нишу	2012 - 2015
4.10.	Обнављање јеврејског гробља у Нишу	2012 - 2020
4.11.	Систематско рекогносцирање непокретних културних добара на територији Града Ниша	2012 - 2020
4.12.	Археолошко истраживање водопроводног објекта „Мали Рибник“	2012 - 2020
4.13.	Археолошко истраживање локалитета „Коњско гробље“	2012 - 2020
4.14.	Археолошко истраживање порте Пантелејске цркве	2012 - 2020
4.15.	Конзерваторско-рестаураторски радови на Базилици код Јагодин-малског моста и гробнице у Јагодин-мали	2012 - 2020
4.16.	Конзерваторско-рестаураторски радови на објектима сакралне архитектуре	2012 - 2020
4.17.	Конзерваторско-рестаураторски радови на објектима градске архитектуре	2012 - 2020
4.18.	Конзерваторско-рестаураторски радови на објектима народног градитељства	2012 - 2020
4.19.	Одређивање титулара – сопственика непокретних културних добара	2012 - 2020

5	ПОДРШКА САВРЕМЕНОМ КУЛТУРНОМ СТВАРАЛАШТВУ У ГРАДУ НИШУ	
5.1.	Повећање буџета на годишњем конкурс Савета за културу који би требало да буде намењен искључиво ванинституционалним актерима културне политике у граду (невладиним организацијама, неформалним уметничким групама и индивидуалним уметницима)	2012
5.2.	Решавање питања статуса слободних уметника (здравствено и социјално осигурање)	2012 - 2015
5.3.	Почетак процеса изградње/адаптације старих и напуштених објеката за атеље и њихово додељивање ликовним уметницима на одређено време, по повлашћеним ценама, у зависности од испуњења одређених критеријума (активност уметника, број реализованих дела и изложби у том периоду, итд)	2012 – 2015
5.4.	Обезбеђење фондова за откуп уметничких дела	2013 - 2020
5.5.	Обезбеђење средстава за представљање и промоцију савременог ликовног стваралаштва Ниша у иностранству	2013
5.6.	Установљење награде за најбољу изложбу године	2013
5.7.	Помоћ Студентском културном центру у обезбеђењу простора за извођење програма (уједно решење проблема наступа музичких група, позоришних трупа и културно-уметничких друштава)	2012
5.8.	Истраживање начина и услова коришћења простора Месних канцеларија у граду и пренамена неких од њих за рад КУД-ова и програме независне културне сцене	2012
5.9.	Обезбеђење просторија за рад уметничких струковних удружења у неком од градских простора	2012
5.10.	Обезбеђење простора за рад и наступе културно-уметничких друштава	2012
5.11.	Обезбеђење простора за рад (вежбање) и наступе музичких група	2012
5.12.	Отпочињање резиденцијалног програма у просторијама Ликовне колоније „Сићево“ (чиме би простор био активан бар девет месеци годишње)	2013
5.13.	Отварање бар још једне позоришне сцене у граду (у сарадњи са НКЦ)	2013
6	ЗАОКРУЖИВАЊЕ СИСТЕМА УМЕТНИЧКОГ ОБРАЗОВАЊА У НИШУ	
6.1.	Обезбеђивање јединственог, условног простора за Факултет уметности	2012 - 2015
6.2.	Планирање развоја Факултета уметности кроз отварање нових студијских група (драмску и филмску уметност; одсека за луткарство)	2015 - 2020
6.3.	Унапређење услова за рад основне и средње музичке школе	2012 - 2015
6.4.	Унапређење услова за рад средње уметничке школе „Ђорђе Крстић“	2012 - 2015
6.5.	Отварање специјализованог одељења за прављење лутака у средњој уметничкој школи „Ђорђе Крстић“	2012 - 2015
6.6.	Развој неформалног уметничког и музичког образовања у граду	2012 - 2015
6.7.	Унапређење сарадње образовања и културе (обнова уметничких секција у школама, књижевних клубова на факултетима; конципирање програма развојања културних навика ученика и студената кроз организоване посете културним институцијама)	2012 - 2020

7	РАЗВОЈ МЕЂУНАРОДНЕ САРАДЊЕ У ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ	
7.1.	Успостављање контаката и развој сарадње са „Константиновим градовима“ (Јорк, Трир, Арл, Милано, Карнунтум, Измит, Истамбул)	2012 - 2020
7.2.	Развој међународне културне сарадње у региону „Еуро-Балкан“, посебно са Софијом и Скопљем	2015 - 2020
7.3.	Успостављање и развој међународне културне сарадње са градовима сличног националног значаја и величине у земљама југоисточне Европе (Грчка, Бугарска, Румунија, Мађарска, Македонија...)	2012 - 2020
7.4.	Развој сарадње са постојећим културним центрима у Граду (Француски културни центар, Амерички кутак, Удружење Данте Алигијери)	2012 - 2020
7.5.	Отварање нових међународних културних центара – посебно Балканског културног центра	2012 - 2020
7.6.	Развој сарадње са UNESCO – посебно имајући у виду културно наслеђе града	2012 - 2020
7.7.	Коришћење могућности које пружају ИПА пројекти Европске уније, посебно пројекти прекограничне сарадње Србија - Бугарска	
7.8.	Интернационализација културних манифестација града	2012 - 2020

Имајући у виду да се планирање одвија у условима тешке економске кризе (у светским и домаћим размерама), као и да остварење неких од предложених пројектних активности зависи од решења просторних проблема који нису у искључивој надлежности градских власти (попут преузимања и реконструкције бивше касарне „Филип Кљајић“); ова стратегија предвиђа два могућа сценарија.

Сценарио А (или ОК сценарио) би укључивао све важне елементе овде предочене и омогућио би активирање културних ресурса града Ниша у циљу његовог социјалног и економског напретка. Сценарио Б (или кризни сценарио) био би фокусиран на активности у стратешком правцу 1, 5, 6 и 7; док би само неке од активности усмерене на решење просторних проблема културних установа и других актера културе у граду (стратешки правац 2); идентитетско обележавање града кроз интервенције у јавном простору и јавне градске манифестације (стратешки правац 3) и стратешки правац 4 - истраживање, конзервација,

валоризација и презентација градске културне баштине могле да буду реализоване у периоду на који се односи планирање. У овом другом случају, ништа се значајније не би променило у улози коју култура има у социјалном и економском функционисању града. Такође, неки од суштинских проблема – попут проблема простора за рад културних установа у граду – остаће нерешени. Али би примена овог сценарија омогућила функционисање културног система, уз мање измене у њему усмерене на подизање његове ефикасности и виши ниво културне партиципације.

9. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ ПЛАНА ЗА ОБЕЛЕЖАВАЊЕ 1700 ГОДИНА ОД ДОНОШЕЊА МИЛАНСКОГ ЕДИКТА

Обележавање 1700 година од доношења Миланског едикта о верској толеранцији 2013. године има мноштво аспеката (културни, религиозни, туристички, економски, политички...). Ми се у овој стратегији бавимо његовим културним аспектом.

Као први хришћански римски цар, владар који је објавио Едикт о верској толеранцији, оснивач Константинопоља, утемељивач византијског царства, цар који је сазвао први (Никејски) васељенски сабор, Константин је фигура огромног историјског значаја у светским размерама. Иако су антички споменици који се везују за друге римске царе рођене на територији Србије углавном у бољем стању од споменика у Нишу, Константинов историјски значај далеко превазилази ове друге владаре. Могло би се рећи да би тек стварањем услова за презентацију историјских споменика везаних за Константина Великог интересовање за античко наслеђе у Србији могло да поприми међународне размере.

Полазиште нашег плана јесте да обележавање 1700 година од објаве Миланског едикта треба искористити да се реше неки од системских проблема културе у граду и да се култура активира као један од важних градских ресурса. У супротном, уколико пажња буде фокусирана само на прославу - ма колико она величанствена била - то ће са становишта развоја културе у граду бити промашај.

У овој стратегији предложен је план са четири основне тачке.

Он укључује покретање новог циклуса археолошких истраживања, конзервације и презентације касно-античких историјских споменика из Константиновог времена. Дугорочно, град Ниш би, имајући у виду богатство културног наслеђа, требало да тежи да се нађе на UNESCO-вој светској листи заштићене културне и природне баштине. Летња резиденција „Медијана“ сама по себи, за тако нешто није довољна. Утолико су истраживање и презентација остатака Naissusa у Тврђави и на Градском пољу, истраживање и презентација ранохришћанских гробница у Јагодин-мали први кораци у том правцу.

Прва тачка плана за обележавање 1700 година Миланског едикта би укључивала:

- а) Обнављање истраживања Палате са октогоном на Градском пољу и конзервацију откривеног дела Палате, са посебним освртом на откривене подне мозаике и уређење окружења Палате;
- б) Обнављање истраживања Објекта са сводовима и античке улице
- в) Заштиту и презентацију гробница у Јагодин-мали;
- г) Презентацију Виле са перистилом на Медијани и решавање проблема са паркирањем, обележавањем, водоснабдевањем и канализацијом на Медијани (уз поштовање начела стру-

ке заштите непокретних културних добара)

Друга тачка плана усмерена је на обезбеђивање просторних услова да наслеђе из времена Константина Великог постане трајни ресурс Града Ниша и да његова туристичка валоризација даје континуирани допринос видљивости града у међународним оквирима и његовом економском опоравку.

Она подразумева:

- Пресељење Народног музеја, Завода за заштиту споменика културе и Историјског архива у централну зграду бивше касарне „Филип Кљајић“, након њене реконструкције;
- Отварање „Музеја Тврђаве“ у садашњој згради Историјског архива;
- Прављење репрезентативне изложбе „Време Цара Константина Великог“ у којој би били представљени експонати са свих археолошких налазишта у Србији, допуњени репликама оригиналних предмета из музеја из Константинових градова. Ова изложба би требало да током значајног дела 2013. године буде у Нишу и да након прославе обиђе и остале веће градове у Србији. А да након 2013. године постане основа сталне археолошке поставке Народног музеја.
- Прављење изложбе експоната пронађених у ранохришћанских гробницама у неком од других изложбених простора у граду (нпр. Галерија „Ср-

бија“) која би била постављена током месеца у коме се организује прослава јубилеја.

Трећа кључна тачка овог плана јесте подизање споменика цару Константину у природној величини поред моста испред Тврђаве, где је његова биста и пронађена. Извесно је да би Град Ниш требало да има споменик Константину Великому, али није неопходно да велики симболички значај овог споменика, буде праћен његовим грандиозним димензијама. Споменик би требало да се налази на видљивом месту, тако да онима који долазе у град буде непосредно доступан и да постане део слике коју туристи са собом носе из града.

Четврта кључна тачка плана огледа се у коришћењу овог јубилеја да се успоставе стратешка партнерства са Константиновим градовима (Јорком, Триром, Арлом, Миланом, Измитом, Карнунтумом) и да се 2012. године заједнички конкурише код међународних донатора за неке од активности у 2013. години.

Овај план би још укључивао:

- Формирање оперативног тима (3-5 стално запослених) најкасније до јуна 2012, који би радили на реализацији ових стратешких циљева и на организацији прославе поводом 1700 година Миланског едикта;
- Расписивање наменских конкурса града Ниша (најкасније до јуна 2012. године) за дела која ће бити извођена/изложена/публикована у оквиру

прославе 1700 година од Миланског едикта;

- Сценске, музичке, ликовне и књижевне свечаности посвећене Константину Великом и Едикту о верској толеранцији;
- Иницирање издавања поштанске марке посвећене обележавању јубилеја Миланског едикта 2013. године;
- Постављање саобраћајне сигнализације дуж Коридора 10 која указује на Ниш као на родно место цара Константина Великог и на прославу Миланског едикта (већ током 2012. године).

10. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА ГРАДА НИША У ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ

10.1. АНАЛИЗА СТАЊА

Развој међународне сарадње би требало да буде један од приоритетних задатака Града Ниша. Као трећи највећи град у Србији, Ниш има обавезу да у држави игра улогу која одговара његовој величини и значају. Део тих „обавеза“ који се тиче међународне сарадње Ниш до сада није у целини успуњавао, не користећи погодности које она граду и његовим грађанима може да пружи.

Прво што што се приликом увида у досадашњу међународну сарадњу нашег града може констатовати јесте непостојање планског приступа. Ниш је град-побратим са градом Биршеба из Израела, Великим Трновом из Бугарске, општином Глифада у Грчкој, словачким градом Кошице, Курском у Русији, Једреном из Турске и градом Орхусом из Данске. Ниш је пријатељ са општинама Спарта, Касандра, Алимос и Маруси и градом Солуном у Грчкој, Колумбусом из САД, Курском и Бечом. Ниш има потписане и протоколе о сарадњи са градовима попут Салтдал Комуне из Норвешке, Бад Хомбургом из Немачке; Грацом и Бечом из Аустрије, Курском, Орхусом из Данске, Перником из Бугарске и Љубљаном из Словеније.

Не оспоравајући постигнуто, а посебно не желећи да на било који начин омаловажимо значај ових братских и пријатељских

веза, ипак тешко је не поставити питање шта је то што све њих повезује и које то стратешке правце међународне сарадње Града Ниша ове везе и контакти отеловљују.

Међународна сарадња у области културе показује слично одсуство стратешког приступа. Један од првих увида на које смо наишли у консултативним разговорима са представницима културних институција и са запосленима у градској управи задуженим за културу, јесте да Град Ниш нема орган или тело које иницира, договара и координише међународну сарадњу у области културе, него да су главни актери међународне културне сарадње културне институције.

Најчешћа форма међународне сарадње, чији су носиоци посебно Нишки културни центар и Галерија савремене ликовне уметности, јесте организација међународних манифестација у којима се Град Ниш појављује као домаћин. Нишки културни центар тако организује низ значајних међународних манифестација, попут Интернационалних хорских свечаности, Књижевне колоније „Сићево“, Међународне колоније уметничке фотографије и Фестивала глумачких остварења.

Интернационалне хорске свечаности представљају највећи и најпознатији фестивал ове врсте у Србији. Фестивал је бијеналног карактера и сваке друге године у првој недељи јула Ниш угости између 700 и 800 певача из читавог света (до сада су у раду фестивала учествовали хорови из САД, Велике Британије, Русије, Украјине, Француске, Италије, Немачке, Шведске, Чешке, Израела, Мексика, Турске, Грчке, Бугарске, Кипра и свих република бивше Југославије). Захваљујући позитивним оценама добијеним током мониторинга у

протеклих пет година, Интернационалне хорске свечаности добиле су статус кандидата за чланство у Европској асоцијацији хорских фестивала (AGEC). О значајном угледу нишког фестивала сведочи и то што су XXIII интернационалним хорским свечаностима, поверене активности које спадају у категорију активности Европске асоцијације хорских фестивала највишег ранга, попут организације рада Еурохора, одржавања стручних семинара угледних диригената, организовања конкурса младих композитора хорске музике, одржавања годишње скупштине Уније европских хорова (коју чини 28 представника федерација хорова из Европе) и међународног сајма нотних издавача.

Нишки културни центар организује и Међународну колонију уметничке фотографије, на којој учествују мајстори фотографије из читавог света и Књижевну колонију „Сићево“, где су до сада, поред домаћих писаца, учествовали и књижевници из иностранства (углавном из окружења - из Бугарске, Македоније, Мађарске, Црне Горе, Босне и Херцеговине - али и из Шпаније и Словачке), чије су песме, приче и текстови потом објављивани у часопису „Градина“.

Фестивал глумачких остварења јесте примарно национални фестивал, али постоје планови да се „Филмски сусрети“ у наредном периоду отворе за кинематографије у региону, као и за оне кинематографије у којима стварају српски глумци. Разматра се могућност да се поред домаћег, званичног програма, уведе и програм под називом „Наши у свету“, где би се приказивали инострани филмови у којима играју наши глумци, као и да се додељују специјалне

награде за најбоље српске глумце у иностраним филмовима. Такође, правилником фестивала омогућено је награђивање страних глумаца у домаћим филмовима (које жири може, али не мора да додели), што је нпр. учињено 2009. године, када је жири доделио награде Дејвиду Торнтону, Наташи Јањић и Мири Фурлан.

Слично овоме, Галерија савремене ликовне уметности реализује изложбе страних уметника у сарадњи са амбасадама, иностраним културним центрима и удружењима уметника из других земаља. ГСЛУ има дугорочну и интензивну сарадњу са Гете институтом и са Француским културним центром, а од прошле године и са Сервантес институтом, захваљујући којој је 2009. године реализована велика изложба графика Салвадора Далија. Повремено су изложбе организоване и у сарадњи са невладиним организацијама и групама уметника (нпр. француском организацијом „SenSovija“, удружењем уметника Бугарске и са удружењем „Creasy Corn“ из Ливерпула).

Галерија савремене ликовне уметности је организатор Ликовне колоније Сићево, која има статус међународне ликовне колоније од 1982. године. Међутим, тек је од 2000. године позивање уметника из иностранства постало редовна пракса (у овом периоду у раду колоније учествовали су уметници из Јапана, Данске, Шведске, Канаде, Турске, Бугарске, Босне и Херцеговине и Словеније). Чести су били случајеви да се, након боравка у Колонији, наредне године приређују изложбе тих уметника. А у раду Графичке радионице, коју такође организује ГСЛУ, инострани уметници учествују од 2008. године.

Организацијом „Глум Бал“ фестивала, који је конципиран као балкански фестивал посвећен глумцима и глумачкој вештини и као нека врста пандана Филмским сусретима у области театра и Народно позориште је отпочело деловање у овој форми међународне сарадње. Први фестивал је одржан новембра 2011. године уз учешће позоришта из Србије, Македоније, Бугарске и Босне и Херцеговине.

Другу форму сарадње представља учешће у међународним пројектима. Тако нпр. Народни музеј од 2004. године сарађује са ICCROM-ом (*International Centre for Study of the preservation and Restoration of Cultural Property in Rome*). У организацији Народног музеја из Београда, Народног музеја из Данске, „Диана“ центра за превентивну заштиту, ICCROM-а и ICOM-а (Међународни савет музеја) један број археолога и конзерватора Народног музеја учествовао је у периоду од 2004. до 2006. године на образовним семинарима и у раду на археолошким локалитетима. Народни музеј је такође имао улогу у организацији двеју великих изложби посвећених Константину Великом (у Риминију 2004. године и у Триру 2006. године).

Један од ретких примера у којима су нишке институције биле руководиоци међународних пројеката је пројекат „Уметници у нашој (заједничкој) резиденцији“ Галерије савремене ликовне уметности који је реализован у сарадњи са Лесковачким културним центром и Народним музејем из Куманова у оквиру Swiss - Balkan Exchange програма Швајцарског уметничког савета Pro Helvetia.

Трећи тип међународне сарадње представљају повремена гостовања у иностранству. Тако се, на пример, међународна сарадња Народног позоришта углавном одвија кроз гостовања нишког ансамбла у земљама у окружењу (нпр. прошле године у Словенији, или 2010. године у Мађарској, Аустрији и Македонији), или гостовања иностраних позоришта у Нишу (нпр. прошле године мађарских позоришта у оквиру „Мађарских дана културе“, или ове године хрватских и словеначких позоришних трупa).

Слично томе, у извештају Нишког симфонијског оркестра као примери међународне сарадње наведени су успешно учешће 1998. године на међународном фестивалу „Олимпус“ у граду Катерини (Грчка), успешни концерти у Фивицану, где су освојили прво место у категорији камерних ансамбала на познатом италијанском фестивалу „Свет музике“ (2001) и гостовање у Грацу (Аустрија) у години (2003) када је Грац био европска престоница културе. Народно позориште је такође гостовало у Печују на Шекспировом фестивалу у години (2011) у којој је овај град носио исту ову титулу. Овоме треба додати и учешће иностраних уметника на Нишким музичким свечаностима (НИМУС), које организује Симфонијски оркестар.

Луткарско позориште, осим гостовања у иностранству (учешће на међународном фестивалу ПИФ у Загребу, са представом „Мали принц“ (2009) и овогодишње на фестивалу „Златни делфин“ у Варни у Бугарској), међународну сарадњу остварује и кроз учешће иностраних уметника (у првом реду редитеља и луткара) у припреми представа ове куће. Тако су нпр. у

2009. години имали сарадњу са двојицом уметника из Белорусије, а у 2010. години са двоје уметника из Бугарске.

Четврта форма међународне сарадње је рад огранака иностраних културних центара у оквирима неких од градских институција. Тако нпр. у оквиру Народне библиотеке у Нишу делују Амерички кутак и Француски институт, а потписан је и протокол о сарадњи са друштвом „Данте Алигијери“, преко кога се остварује сарадња са Италијанским културним институтом.

Што се тиче делатности Историјског архива, постојећи Закон о културним добрима послове истраживања архивске грађе у иностранству ставио је у искључиву надлежност Архива Србије, као централне установе за заштиту покретних културних добара. Нацртом новог Закона о архивској грађи и архивској служби, међутим, право истраживања архивске грађе у иностранству даје се свим јавним архивима, уз прецизирање да мишљење о обиму и садржају међународне сарадње архива у Републици даје Архивско веће које образује министар културе. Очекује се да ће усвајање овог закона отворити простор за међународну сарадњу регионалних архива са архивским установама у иностранству.

Један од ретких примера стратешког приступа у међународној сарадњи представља делатност књижевног часописа „Градина“, који делује у оквиру Нишког културног центра. Међу најважнијим циљевима „Градине“ је и представљање савременог књижевног тренутка суседних и нама културно блиских земаља. Тако су у последњих неколико година објављени тематски бројеви посвећени савременој хрватској прози и

лирици, савременој бугарској, македонској и румунској књижевности, као и савременој књижевности Русије и Украјине. На другој страни, часопис је успео и да обезбеди реципроцитет у представљању својих аутора у форми „часописа у часопису“ кроз који су српски књижевници представљени у бугарском часопису „Пламак“, македонском часопису „Современост“, румунском часопису „Кармина Балканика“, а ове године ће бити представљени и у шпанском часопису „Debat“ и у руском часопису „Дети Ра“.

Оно што се из извештаја културних институција може видети јесте да је међународна сарадња града Ниша у области културе доста оскудна. Постојање само једног међународног пројекта у коме се град Ниш или институције културе из Ниша појављују као носиоци пројекта, само повремено учешће у пројектима других (Народни музеј), ретка гостовања у иностранству (Симфонијски оркестар, Народно позориште, Луткарско позориште) и (до сада) непостојање законског основа за међународну сарадњу Историјског архива - чињенични су показатељи тога. Посебан проблем представља одсуство стратешког приступа и непостојање стратешких партнера са којима би се остваривала дугорочна сарадња, него већина активности одаје утицај *ad hoc* делатности које су производ стицаја срећних околности или личних веза и контаката које руководиоци или чланови културних установа имају у иностранству.

У случајевима у којима се нишке културне институције појављују као организатори међународних манифестација (фестивала, концерата, изложби, итд), проблем представља и одсуство реципроцитета – позива

за нишке уметнике да гостују на фестивалима, организују концерте и изложбе у иностранству.

Кад томе додамо да су најбољи дани градских манифестација са највећим међународним потенцијалом - Интернационалних хорских свечаности и Филмских сусрета - остали у 1970-им, постаје извесно да се на побољшању међународне сарадње Града Ниша мора убрзано радити.

У последње три године покренут је низ иницијатива које би требало да у наредном периоду допринесу развоју међународне сарадње града Ниша. С једне стране, покренута је иницијатива за установљење Канцеларије за међународну сарадњу Града Ниша у области науке, образовања и културе. С друге стране, успостављена је сарадња са градом Арлом и са Алијансом европских градова културе (AVEC). Трећа значајна ствар у овом погледу јесте то да је Скупштина града Ниша на седници 29. октобра 2010. године донела одлуку о усвајању и имплементацији Агенде 21 за културу.

Канцеларија за међународну сарадњу Града Ниша у области науке, образовања и културе би требало да иницира, договара и координише међународну сарадњу града Ниша у области културе (и науке и образовања). Она би требало да представља а) центар где се стичу и одатле даље емитују информације и иницијативе везане за међународну сарадњу у области културе и б) институцију која се брине за подизање „видљивости“ града Ниша у међународном окружењу у сфери културе. Треба подвући да то нипошто не имплицира да би међународна сарадња у области културе требало да постане „монопол“ Канцеларије, нити да

би културне институције требало да изгубе активну улогу у иницирању, договарању и провођењу у дело њених различитих форми. Оснивање Канцеларије требало би да значи само да ће културне институције и други актери културне политике града у будућности имати на кога да се ослоне и коме да се обрате за помоћ у овим пословима.

Други важан корак јесте успостављање сарадње Града Ниша, ГО Медијана и Града Арла у области презентације историјске и културне баштине у Нишу у контексту локалног економског развоја почев од 2007. године. Поред међусобних студијских посета које су реализоване током 2007. и 2008. године, као и учлањивања у Алијансу европских градова културе – AVEC (ГО Медијана септембра 2008. и Град Ниш октобра 2009. године), обе стране су изразиле жељу да се успостави конкретнија сарадња. То је подржало француско Министарство иностраних послова у облику пилот пројекта „Сарадња градова Арл (Француска) и Ниш/градске општине Медијана у управљању историјским наслеђем“. Пројекат тежи да (а) успостави методологију управљања и валоризације историјског наслеђа Града Ниша и археолошког налазишта Медијана кроз вишегодишњи програм, (б) развија алате интегрисаног управљања историјским наслеђем и (в) развија медијацију/презентацију историјског наслеђа. Циљ је стимулисање размене знања и увођење мултидисциплинарног приступа у тој области и у оквиру одрживог развоја заједнице. Пројекат је у току, а прва посета Арлежана Нишу је била почетком јуна 2010. године.

У оквиру шире сарадње Арла и Ниша организована је и студијска посета пост-дипломских студената мастер студија Презентација културног блага Универзитета Прованс Екс-Марсеј у периоду од 21. до 27. марта 2010. године. Циљ студијског путовања био је упознавање са историјском баштином града Ниша, односно стратегијом и активностима градских и других релевантних институција у области истраживања, очувања и валоризације и конкретан рад на пет локалитета/објеката које су предложили Завод за заштиту споменика културе и Град Ниш. Француски студенти су радили у сарадњи са студентима Грађевинско-архитектонског факултета у Нишу на осмишљавању пројеката презентације градитељске баштине одабраних локација у Тврђави.

Поред ових активности, финансиране су две једнократне студијске посете – студијско путовање стручњака Народног музеја из Ниша у Француску (Тур, Арл) (стипендија AVEC – децембар 2008), независног експерта из Ниша на тренинг писања пројеката у области културе у Паризу (подршка амбасаде Француске у Србији – октобар 2009) и специјалистичке и ко-докторске студије нишког стручњака у области градитељске баштине.

И на крају чињеница да је Скупштина Града Ниша усвојила Агенду 21 за културу показује спремност града, његових политичких органа и грађана да се култура постави у основ његовог будућег развоја. Тај политички исказ, ова стратегија, између осталог покушава да преведе у дело.

10.2. ПРЕПОРУКЕ ЗА РАЗВОЈ МЕЂУНАРОДНЕ САРАДЊЕ ГРАДА НИША У ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ И ЗА ДЕЛОВАЊЕ КАНЦЕЛАРИЈЕ ЗА МЕЂУНАРОДНУ САРАДЊУ ГРАДА НИША У ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ

Проблеми који су током процеса консултација уочени и сугестије које су нам биле упућене, представљају водиче за развој међународне сарадње града Ниша у области културе и деловање за Канцеларије за међународну сарадњу у области науке, образовања и културе у овом домену, па ћемо их још једном побројати.

Најпре, на основу извештаја градских културних установа и разговора са представницима градских управа за културу могло се видети да је а) међународна сарадња у области културе недовољно развијена и да б) град нема орган или тело који би ову сарадњу иницирали, договарали и координисали. У овом тренутку Град Ниш, градске општине и културне институције града в) нису носиоци ни једног међународног пројекта у области културе, а и партнерства у међународним пројектима су ретка. Посебан проблем представља г) одсуство стратешког приступа и непостојање стратешких партнера са којима би се остваривала дугорочна сарадња, па већина активности одаје утисак једнократних и *ad hoc* делатности. У случајевима у којима се нишке културне институције појављују као организатори међународних манифестација (фестивала, концерата, изложби итд) проблем представља и е) одсуство реципроцитета – позива за нишке уметнике да гостују на фестивалима, организују концерте и изложбе у иностранству.

На другој страни налази се низ проблема везаних за недовољну информисаност и оспособљеност за међународну сарадњу културних актера у граду. Под тим подразумевамо најпре ф) недовољну информисаност о фондацијама које делују на простору Западног Балкана, о доступним конкурсима, партнерима, стипендијама, могућим учешћима на фестивалима, образовним семинарима и радионицама; г) одсуство континуираних активности прикупљања средстава (*fundraising*), као и х) недовољну оспособљеност запослених у културним институцијама града за стратешки менаџмент у култури и менаџмент пројектног циклуса (писање предлога пројеката и менаџмент међународних пројеката).

На екстерним консултацијама указали су нам на и) недовољну „видљивост“ града Ниша и на нивоу земље, а посебно у међународном окружењу и на ј) стидљив приступ у контакту са амбасадама и међународним културним центрима, те на потребу да се такав приступ у будућности превазиђе.

Један од концепцијских проблема јесте и посматрање међународне сарадње у области културе као неке врсте „шлага на торти“ - врхунца постигућа који долази на ред тек онда када су сви други проблеми решени, а не посматрање међународне сарадње као једног од суштинских механизма за решавање проблема са којима се културне институције и читав културни систем града Ниша сусрећу.

На интерним консултацијама које су одржане са менаџерима у култури и уметницима током процеса израде стратегије и екстерним консултацијама на две конференције организоване фебруара 2010. го-

дине дефинисано је пет основних праваца у којима би међународна сарадња града Ниша и његових културних институција и организација требало да се одвија.

То су:

1. Развој сарадње у оквиру Еурорегиона „Еуро-Балкан“ у троуглу Ниш-Софија-Скопље. Могућности овог међудржавног оквира који је установљен 2002. године још увек нису довољно искоришћене. Он укључује прилике за сарадњу 66 општина које су укључене у овај регион, али је за Ниш посебно могућност развоја сарадње са Скопљем и Софијом, од огромног значаја.
2. Развој сарадње и умрежавање са градовима сличне величине и националног значаја на простору југоисточне Европе. Ниш би требало да буде посебно активан у креирању партнерстава у земљама Европске уније и кандидатима за пријем у ЕУ у непосредном окружењу: у Грчкој, Бугарској, Румунији, Мађарској, Македонији, Турској. Део овог програма могло би да буде и отварање Балканског културног центра у Нишу у коме би се пружили услови за представљање култура и програма већег броја земаља југоисточне Европе.
3. Трећи правац сарадње, који је окренут првенствено Европи, јесте развијање сарадње и умрежавање са тзв. „Константиновим градовима“ (Трир, Јорк, Милано, Арл, Истанбул, Измит...). Ради се о стратешком правцу развоја међународне сарадње нашег

града, али истовремено, с обзиром на то да се обележавање 1700 година Миланског едикта ближи, ради се о сарадњи у којој најбрже треба остварити значајне резултате. Први кораци у том правцу били су успостављање сарадње са градом Арлом и мрежом AVEC, одржавање округлих столова посвећених правцима и модалитетима међународне сарадње града Ниша и сарадњи у области истраживања, заштите, валоризације и промоције културног наслеђа из времена Константина Великог, а конкретизацију ових разговора требало би да представљају заједнички пројекти „Константинових градова“ на конкурс у оквиру ЕУ програма „Култура 2007 – 2013 или „Креативна Европа 2014 - 2020“.

4. Четврти правац међународне сарадње града окренут је према свету, кроз развој сарадње са постојећим и отварање нових културних центара великих светских култура у Нишу (француски, амерички, руски културни центар, Гете институт, Британски савет, Сервантес Институт, итд).
5. Пети правац међународне сарадње, имајући у виду богатство културне баштине у граду био би усмерен ка развијању веза и сарадње са UNESCO-ом.

Сматрамо да би активирање културне (али и научне, образовне, привредне, туристичке...) сарадње у овим правцима, могло значајно да унапреди положај нашег града и значајно убрза његов развој.

11. КЊИЖЕВНОСТ

У јавну расправу током процеса израде стратегије био је укључен велики број најзначајнијих нишких књижевника, издавача, представника библиотека, медија и других. Општи став је био да у граду постоје јаке креативне снаге, да има признатих и награђиваних писаца, али да сам град „мало чини за своје писце“.

Констатовано је да су идентитети Ниша значајним делом базирани баш на књижевности.

- Ниш је град у којем је живео и стварао Стеван Сремац и својим делом сачувао оно што данас зовемо „стари Ниш“;
- Ниш је град у којем се родио, завршио гимназију и учинио своје прве песничке кораке трагични песник Бранко Миљковић;
- Ниш је град у којем је живела Јелена Димитријевић, савременица Исидоре Секулић, писац, песник и путописац, борац за женска права;
- Ниш је град у којем се родио Душан Душко Радовић, песник, писац, афористичар;
- Ниш је град у којем се објављује један од најстаријих књижевних часописа у Србији, *Градина*;
- Међународна књижевна колонија „Сићево“ постоји двадесет година;
- У Нишу су покренути сигнализам, неоавангардни књижевно-уметнички

покрет средином шездесетих и физикам, почетком осамдесетих;

- У Нишу живе и раде писци награђени престижним књижевним наградама;
- У Нишу се додељују престижне књижевне награде: за најбољу књигу поезије *Бранко Миљковић* (од 1971. године), за најбољу књигу прозе *Стеван Сремац* (од 2004. године), за укупно књижевно стваралаштво *Рамонда сербика* (на књижевној колонији Сићево);
- Ниш је универзитетски град (у којем се на Филозофском факултету студира на Департману за српски језик и књижевност);
- У Нишу се одржава Сајам књига (46 година);
- Ниш је град у којем постоји активна, жива, млада књижевна сцена која тек чека своју афирмацију.

Упркос томе, књижевну сцену у Нишу оптерећује низ стратешких проблема, међу којима су најзначајнији:

- У домену издаваштва, Ниш је у последњих десет година изгубио два значајна издавача у српским релацијама (ДП *Градина* и *Просвета* Ниш);
- Озбиљан проблем представља затварање књижара у Нишу;
- На плану градских манифестација, стање у Нишу карактерише неста-

билно финансирање значајних књижевних награда и смањивање трајања књижевне колоније;

- Озбиљан проблем представља само формално постојање удружења књижевника;
- Иако потенцијално значајан део туристичке понуде Града, спомен собе Стевана Сремца и Бранка Миљковића су затворене за јавност;
- Проблем представља и недовољна афирмација књижевника од стране нишких институција;
- Политизовани савети за књижевне манифестације, постојање кланова;
- Подршка медија претежно естрадној култури, непостојање критичког односа;
- И непостојање адекватног простора за Сајам књига.

11.1. ЦИЉЕВИ У ОБЛАСТИ КЊИЖЕВНОСТИ

11.1.1. МАНИФЕСТАЦИЈЕ:

КЊИЖЕВНА КОЛОНИЈА СИЋЕВО

- Продужење трајања колоније са пет на десет дана, обогаћивање програма и укључивање учесника у програме који се одвијају у регионалним градовима Зајечар, Пирот, Лесковац, Врање, већи број међународних учесника;
- Објављивање књиге једном учеснику колоније (интерни конкурс);
- Сакупљање предмета, рукописа, фотодокументације и видео записа за Дом писаца;
- Објављивање темата у часопису *Грдина* и промоција часописа;
- Прерастање Сићевачке колоније у културни центар резиденцијалног типа Југоисточне Европе (боравак шест реномираних књижевника из земље и иностранства по две-три недеље у току шест месеци, покретање едиције и објављивање књиге свакоме од њих);
- Одржавање књижевне колонија за младе писце.

ДАНИ СТЕВАНА СРЕМЦА

- Установљење Дана Стевана Сремца као јавне градске манифестације;
- Проширење манифестације са два дана на седам до десет дана;

- Уручење награде „Стеван Сремац“ за најбољу кратку причу у протеклој години;
- Повезивање са институцијама од значаја за живот Стевана Сремца у Сенти, Пироту, Београду;
- Објављивање темата у часопису *Градина* и промоција часописа;
- Сакупљање предмета, рукописа, фотодокументације, видео записа за Дом писаца);
- Укључити програме некњижевног и туристичког садржаја везане за „стари Ниш“: Фестивал „Нишка јесен“, Фестивал дијалекатског позоришта, изложбе, стари занати, антикварница, улични перформанси, Сремчев „корзо“, бурекџијаде, роштиљијаде, итд....
- Повезивање са институцијама и манифестацијама које се одвијају у Гаџином Хану;
- Припремање прославе „Осамдесет година од рођења Бранка Миљковића“ (2014);
- Објављивање критичког издања сабраних дела, преводјење песама Бранка Миљковића на светске језике, промоције;
- Објављивање темата у часопису *Градина* и промоција часописа; Сакупљање предмета, рукописа, фотодокументације, видео записа за Музеј писаца (Дом писаца)

ФЕСТИВАЛ КЊИЖЕВНОСТИ ЗА МЛАДЕ ПИСЦЕ

- Установљење Дана Бранка Миљковића као јавне градске манифестације;
- Уручење награде за најбољу књигу поезије у претходној години;
- Манифестација три до пет дана, округли сто, митинг поезије на градском тргу где глумци читају песме Бранка Миљковића, уз учешће и награђеног аутора и учесника у најужем избору, конкурс за композицију на речи Бранка Миљковића, представа поетског театра, билборди са песмама Бранка Миљковића...
- Покретање фестивала за афирмацију прозног стваралаштва младих писаца;
- Расписивање конкурса за најбољи прозни рукопис;
- Уручење награде *Славиша Николин Живковић* (објављивање прве књиге);
- Округли сто посвећен критичком сагледавању прозног стваралаштва младих у Србији;
- Књижевно вече најужег избора учесника конкурса;
- Радионице креативног писања

TRASH – ФЕСТИВАЛ UNDERGROUND КЊИЖЕВНОСТИ

- Подршка фестивалу из градског буџета;
- Међународни карактер фестивала;
- Повезивање са сличним европским фестивалима.

11.1.2. НАГРАДЕ:

- **Бранко Миљковић** (повећати фонд награде, пронаћи мецену (банка, значајна фирма...); обновљена, критичка издања, са подацима и документарном грађом са уручења награде, награђених књига (по пет добитника у једном тому);
- **Стеван Сремац** (установљење награде као градске награде, повећати фонд, израда монографије награде);
- **Рамонда Србика** (Повећати фонд награде, награђеном штампати књигу изабраних текстова са критичким додатком);
- **Славиша Николин Живковић** (увести нову награду за прву прозну књигу младих писаца)

11.1.3. УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА, РЕШАВАЊЕ ЕСНАФСКИХ ПРОБЛЕМА

- Обезбедити простор и елементарне услове за рад садашњег Друштва књижевника;
- Обновити рад Књижевне омладине, отворити књижевне клубове по факултетима и школама;
- Омогућити рад неформалним књижевним групама и другим књижевним удружењима;
- Обезбедити пензионо осигурање и здравствену заштиту признатим самосталним уметницима;
- У сарадњи са донаторима (велике компаније, банке...) обезбедити књижевне стипендије за писање нових дела нишких аутора.

11.1.4. САЈМОВИ КЊИГА, КЊИЖАРЕ

- Обезбеђење средстава за учешће нишких издавача на београдском Сајму књига;
- Сачувати функцију бивше књижаре *Светлост* (по угледу на књижару Геца Кон у Београду)

11.1.5. БИБЛИОТЕКАРСТВО

- Оснивање библиотека за сваку градску општину и унапређење рада ограничана библиотека „Стеван Сремац“
- Рад на поступку за повраћај легата Владике Јеронима, који припада библиотеци и где је право место за оснивање Дома писаца и место Завичајном одељењу;
- Оснивање рестаураторске радионице за конзервацију архивске и књижне грађе. У струковном смислу то би био инструмент за заштиту фонда библиотеке, као и фондова осталих библиотека и установа на југу Србије.
- Унапређење награде „Стеван Сремац“ у сарадњи са НКЦ, а под покровитељством Града;
- Установљавање Награде за доброчинство у култури „Владика Јероним“ од стране Града, на основу иницијативе Народне библиотеке;
- Буџетско финансирање „Библиозоне“, часописа за библиотекарство, информатику и културу, који је Народна библиотека недавно обновила;
- Набавка „Библиобуса“ који би књигу учинио доступном у удаљеним насељима;
- Триангл Еуро-Балкан обухвата софијску, скопску и нишку библиотеку. Документи којима Србија, Македо-

нија и Бугарска располажу драгоцени су у стручним круговима широм света и слове за истраживачки изазов. Све три државе имају ћирилицу као национално писмо, што је један аспект повезивања. Други ниво је значај Цара Константина, те за ове две теме налазимо да су од стратешког значаја. Међународни симпозијум 2013, који би фузионисао наведене теме и још много тога, могао би у најмању руку резултирати процесом стварања иницијалне заједничке библиографије наслова о Цару Константину.

11.1.6. ОСТАЛИ ДОМЕНИ

- Израда књижевног веб портала града Ниша, дигитализација нишких књижевних часописа, књига нишких аутора и рукописа у заоставштини;
- Побољшање сарадње са Департманом за српски језик и књижевност Филозофског факултета у Нишу;
- Оснивање фонда за преводе нишких аутора на стране језике;
- Помоћ НКЦ-у да постане значајан издавач (остварењем циљева који су набројани до сада остварио би се и овај циљ).

11.1.7. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ:**ЗАКЉУЧАК**

- Установљење Дома писаца (Музеја књижевности). Обједињавање најзначајнијих књижевних функција града (Завичајно одељење библиотеке Стеван Сремац, легат сигнализма и физизма, простор за Друштво књижевника Ниша, клуб књижевне омладине...). Простор: Кућа владике Јеронима; алтернативе: Учитељски дом, просторије КПЗ у улици Светозара Марковића 14)
- Реконструкција зграде Библиотеке „Стеван Сремац“ у Нишу
- Обезбеђивање трајног места за одржавање Сајмова књига;
- Установљење нових награда:
- *Душко Радовић* (за дечију књижевност);
- *Књижевни кофер* (награда Друштва писаца за најбољу књигу);
- *Најчитанија књига* (установљење библиотечке награде);
- *Владика Јероним* (награда за доброчинство у култури)

Огроман креативни књижевни потенцијал може се материјализовати са мало додатних средстава, али са много више организације, обједињавањем и усмеравањем енергије постојећих институција, као и покретањем неколико нових књижевних манифестација. Уз овако остварену стратегију град Ниш може врло брзо постати значајно књижевно раскршће југоисточне Европе.

12. ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ

Ликовне уметности у Нишу се интензивно развијају од друге половине XX века. Период до педесетих година прошлог века карактерише спорадична изложбена активност, мали број уметника и ликовна продукција углавном локалног значаја. Оснивање средње Уметничке школе у Нишу (1948), Првог степена Академије за примењену уметност (1961), Ликовне колоније Сићево (1964) која је наставила традицију *Прве југословенске уметничке колоније* (1905), формирање Галерије савремене ликовне уметности (1970) и, пре свега, значајно повећање броја академских уметника који су својим опусима неговали модерни израз и тада актуелне стилове (енформел, нова фигурација, нови експресионизам...) допринели су бољем позиционирању града Ниша на мапи културних центара СФРЈ. Током седамдесетих и осамдесетих многи нишки ликовни и примењени уметници учествовали су на значајним републичким, савезним и интернационалним изложбеним манифестацијама, где су били и награђивани (Н.Антов, И.Фелкер, О. Милић, М. Митић, В.Вушуровић, М.Анђелковић, Т.Радосављевић, М.Костић, М.Игњатовић...). Локална средина је ценила допринос уметника побољшавајући им услове за рад (доделом атељеа), индиректно поспешујући њихову продукцију (откупима дела, исплатом обештећења за излагање...) и финансијски помажући њихово усавршавање (студијска путовања) и излагање у иностранству. Осим тога, бројни ликовни уметници су били носиоци

највећег градског признања – Октобарске награде града Ниша.

Финансијска криза и измењени друштвени и економски односи у последње две деценије знатно су умањили материјално улагање и издвајање из градског буџета за ликовне уметности, што је проузроковало бројне тешкоће и проблеме, како за установе културе које се баве ликовном уметношћу, тако и за саме уметнике и уметничка удружења. С друге стране гледано, може се рећи да су се услови побољшали. У Нишу сада живи близу 200 академски образованих уметника, при нишком Универзитету оформљен је Факултет уметности (са катедрама за ликовне и примењене уметности), а постоји и истурено одељење Факултета уметности из Новог Пазара (одсек за дизајн и модну креацију)

12.1. ПРОБЛЕМИ У ОБЛАСТИ ЛИКОВНИХ УМЕТНОСТИ

Проблеми који карактеришу тренутно стање могу се грубо класификовати као: просторни, финансијски и едукативно-информативни, а односе се на саме уметнике, установе културе и удружења уметника.

12.1.1. ПРОСТОРНИ ПРОБЛЕМИ

Већина уметника, посебно средње и млађе генерације, нема адекватне услове за рад, услед чега многи запостављају или на минимум своде своју непосредну стваралачку активност. То у перспективи може да има крајње негативне последице по уку-

не уметничке потенцијале града. У Нишу више од десет година није додељен ни један атеље. Уметницима којима су 2002. изгорели атељеи у Тврђави, до данас није решено питање радног простора. Осим тога не постоји ни јасно дефинисан *Правилник о додели атељеа* са прецизним критеријумима.

Иако је у овој деценији улагано у инфраструктуру установа културе које се баве ликовном уметношћу (Народни музеј, Галерија савремене ликовне уметности, Нишки културни центар), ипак многи послови нису доведени до краја, нити су те интервенције биле довољне за потребе тих установа и самог Града. Народни музеј нема адекватну зграду. Иако Музеј у својим збиркама поседује хиљаде значајних експоната, у могућности је да у виду сталне поставке јавности презентује тек неколико десетина предмета из археолошке збирке. Остале збирке Народног музеја (етнолошка, историјска, историјско-уметничка, збирка Стевана Сремца, збирка Бранка Миљковића) недоступне су јавности. ГСЛУ има фонд од 1178 уметничких дела, међу којима су и репрезентативна дела наше савремене ликовне уметности, али нема услова за адекватну сталну поставку. Ове установе имају проблема и са заштитом и чувањем експоната, јер су постојећи депои неадекватни или недовољни.

Уметничка удружења немају своје просторије, сталне адресе ни телефоне. Њихова позиција се знатно погоршала са гашењем КПЗ-а, а активност готово престала (УЛУС подружница у Нишу, УЛУПУДС нишког региона, Нишки графички круг, УСУФ). Поједина аматерска удружења (ЛУНА, фото клуб ФОН Ниш) или полу-

професионална (Цар Константин) делимично функционишу преко НКЦ-а.

Недовољан број изложбених простора. Град Ниш има само 6 званичних изложбених простора⁷⁰. ГСЛУ располаже са три, Народни музеј са два (од којих је у једном стална поставка) и НКЦ једним изложбеним простором. Изложбени простори ГСЛУ (галерија Србија, Павиљон у Тврђави) немају систем за вентилацију, што угрожава њихов рад у летњим месецима. Салон 77 нема грејање, па самим тим није у функцији у јесењим и зимским месецима. Поједине приватне галерије (*РамАрт*, *Академија*) прекинуле су своју изложбену активност, или је спорадично обављају (галерија *Вечити тркач*), што стање чини још сложенијим. У односу на величину града, позицију коју претендује да има у националним и међународним оквирима, у односу на број уметника који живе и раде у Нишу, као и број уметника из других средина заинтересованих да излажу у Нишу, граду недостају галеријски простори.

Лоша опремљеност постојећих изложбених простора. Постојећи изложбени простори поседују дотрајао или потпуно расхишан изложбени мобилијар (постаменти, витрине, стакла...). Осим тога, ГСЛУ је неадекватно технички опремљена. Тек недавно су набављени DVD уређај и видео бим, али не поседује мониторе, аудио-опрему... што се негативно одражава на

⁷⁰ Три изложбена простора (галерија Друштва архитеката, галерија ФУ и Европска кућа, која је под патронатом Службе за протокол Градоначелника Ниша) нису стално у функцији и немају унапред планиран и осмишљен изложбени програм, јер су без сталних извора финансирања.

актуелност изложбеног програма, јер су запостављени поједини видови уметничког изражавања (видео арт, компјутерска уметност...).

Недовољна искоришћеност зграде колоније у Сићеву – Зграда Колоније поред радног дела (велики сликарски и мањи графички атеље) поседује и пет двокреветних и једну трокреветну собу. Тренутно се користи шездесетак дана у години за одржавање ликовне, књижевне, фото и дечије колоније и графичке радионице. Зграда је значајан просторни ресурс чији капацитети нису довољно искоришћени, а посебно су погодни за потребе резиденцијалног боравка уметника из земље и иностранства током већег дела године.

12.1.2. ФИНАНСИЈСКИ ПРОБЛЕМИ

У последњих десетак година се за ликовне уметности из градског буџета, у поређењу са осталим врстама уметничког изражавања (музика, филм, позориште, књижевност), издваја неупоредиво мање. Укинути су фондови који су, на директан или индиректан начин, помагали непосредну ликовну продукцију. То је погоршало положај уметника, а његову продукцију учинило зависном искључиво од властитих финансијских средстава и могућности.

Укинути су:

- а) фонд за награде - средином деведесетих година прошлог века престало је додељивање награда на *Годишњој изложби ликовних уметника Ниша* и на изложби *Ликовне колоније Сићево*;

- б) фондови за откуп уметничких дела за колекције ГСЛУ и Народног музеја, што је имало двоструки негативни ефекат. С једне стране, то се негативно одразило на стимулацију и материјални положај самих уметника, као и могућност даљег улагања у продукцију. С друге стране, то је имало поразне ефекте на квалитет збирки поменутих установа, које се без откупа неконтинуирано и неплански попуњавају, губећи на квалитету и постајући зависне од поклона уметника, односно на основу учешћа у раду Ликовне колоније Сићево;

- в) фондови за стручна усавршавања уметника, тј. за студијска путовања, стучне екскурзије, посете значајним интернационалним изложбама;

- г) укинута су буџетска средства за уметничка удружења, због чега су се она готово угасила или постала искључиво зависна од спонзора.

Значајне финансијске проблеме имају и поменуте установе културе чија се средства за изложбене програме годинама увећавају само за проценат инфлације, што онемогућава битнији квалитативни искорак у изложбеној понуди града и реализацију већих националних или међународних пројеката.

12.1.3. ИНФОРМАТИВНО-ЕДУКАТИВНИ ПРОБЛЕМИ

Маргинализацији визуелних уметности у локалној средини у актуелном тренутку до-

12.2. ЈАВНЕ ГРАДСКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ

приносе и чиниоци који припадају области информативно-едукативних активности. То су: гашење или сасвим спорадично присуство ликовне критике; аматерски приступ уметности у већини локалних медија; скроман број објављених књига о нишким уметницима; непостојање културних менаџера; недовољно атрактивна и савремена маркетиншка промоција самих уметника и установа културе (већина уметника нема своје веб презентације, а приличан број чак ни e-mail адресе, док установе културе често не ажурирају своје сајтове).

Потребно је констатовати и недовољан број едукативних радионица за примену техничких средстава у сврхе уметничког изражавања (радионице за фотографију, камеру, анимирани филм, стрип...). Оне би биле корисне и за професионалне уметнике, јер би им пружиле могућности за нове врсте уметничког истраживања и усавршавања, али и за аматере, јер смо сведоци да је некада врло развијени нпр. фотоаматеризам у Нишу готово замро, односно свео се на активности ентузијаста окупљених у фото клубу ФОН Ниш.

Недовољно је или сасвим спорадично учешће и ангажовање уметника у јавним градским манифестацијама - у смислу рада на дизајну и осмишљавању визуелног идентитета самих манифестација (грб, знак, лого, плакат, позивница...).

Ситуацију отежава и постојеће стање у поменутиим установама културе, где су готово по правилу стручне службе малобројније од административних и техничких служби.

Од постојећих јавних градских манифестација области визуелних уметности припада само Ликовна колонија „Сићево“. Она наставља традицију и негује сећање на Прву југословенску уметничку колонију (одржану 1905. по идеји Надежде Петровић). Ова ликовна колонија је уједно најстарија на Балкану и као таква је у овој стратегији препозната као један од важних градских идентитетских маркера. Колонија треба да задржи међународни карактер и у наредном периоду, с тим што би је концепцијски требало осавременити. То би, између осталог, подразумевало годишње именовање селектора, боравак у Сићеву ликовног критичара истовремено са уметницима, додељивање награда за најуспелија дела на отварању изложбе Колоније. Подсећамо да су награде Колоније додељиване у периоду од 1964-1970 и 1981-1993, док су у периоду од 1970. до 1980. сваком од учесника Колоније откупљивана дела. Предложене измене би још више афирмисале ову Колонију издвајајући је од других. Наравно, оне се не могу спровести са 400.000 динара (4.000 ЕУР), колико су последњих година износила буџетска средства за реализацију радног и изложбеног дела Колоније.

Такође би у наредном периоду требало осмислити и установити и *Колонију младих* која би окупљала студенте завршних година, постдипломце и дипломиране уметнике до 35. године живота из земаља југоисточне Европе. У Србији и окружењу не постоји колонија овог профила (слична колонија у Ивањици угашена је пре више од 10 година због финансијске немоћи оп-

штине). Уз изложбу *Младост*, коју већ пет година организује Ниш-Арт фондација, ова Колонија би допринела афирмацији града Ниша као средине која посебну пажњу поклања уметницима у првим годинама њихове професионалне каријере, по чему би Ниш био препознатљив у ликовној уметности.

12.3. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА У ОБЛАСТИ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ

Међународна сарадња нашег града у области ликовних уметности је тренутно недовољно развијена, иако може да буде извор занимљивих идеја и квалитетних манифестација. У постојећим економским условима нереално је планирати сарадњу са великим и познатим светским музејима, али треба адекватно искористити присуство страних културних центара у земљи и самом Нишу. У годишњим програмима рада установа културе требало би да се нађу програми базирани на сарадњи са страним културним центрима или сродним установама у другим земљама. У досадашњем периоду од установа културе највише искуства у области међународне сарадње има Галерија савремене ликовне уметности, а од удружења уметника – Нишки графички круг и Фото клуб ФОН-НИШ.

Кад год је то могуће, требало би да активности у међународној сарадњи буду двосмерне, односно да се не заснивају само на презентацији иностраних уметника код нас, него и на представљању наших умет-

ника у иностранству. Утолико би у градском буџету требало предвидети и средства везана за представљање и презентацију нашег културног наслеђа и савременог стваралаштва у другим земљама.

До сада нису довољно коришћени ИРА фондови за пограничну сарадњу и други европски и светски фондови за делатности у области визуелних уметности. Осим на земље региона требало би се посебно фокусирати на сарадњу са градовима значајним у животу Константина Великог (Јорк, Трир, Арл, Милано, Измит, Истанбул).

Циљеви у области међународне сарадње били би везани за:

- Установљење бијеналне или тријеналне изложбе међународног карактера;
- Међународни карактер Ликовне колоније Сићево;
- Установљење резиденцијалног програма у простору колоније „Сићево“ у који би били позивани и инострани уметници;
- Међународни карактер „Колоније младих“.

12.4. ЦИЉЕВИ У ОБЛАСТИ ЛИКОВНИХ УМЕТНОСТИ

- Установљење бијеналне или тријеналне изложбе међународног карактера - изложба овог типа нужна је за значајније позиционирање града Ниша у

- свету визуелних уметности. Послове припреме и организације изложбене манифестације овог типа водила би ГСЛУ Ниш, а манифестација би могла симболично да стартује 2013. године;
- Концепцијско осавремењивање Ликовне колоније Сићево (годишње именовање селектора, боравак у Сићеву ликовног критичара истовремено са уметницима, додељивање награда на отварању изложбе Колоније за најуспелија дела);
 - Установљење *Колоније младих* (студенти завршних година, постдипломци и дипломирани уметници до 35 година), која би као таква била јединствена у региону;
 - Установљење резиденцијалног програма у простору колоније „Сићево“ и њено активирање до 10 месеци годишње;
 - Установљење фондова за откуп уметничких дела за збирке Народног музеја и ГСЛУ;
 - Изградња 2-3 атељеа годишње и адаптација напуштених објеката за ту намену;
 - Израда правилника о додељивању атељеа. Атељеи би се додељивали на одређено време (5 година), а зависно од испуњења утврђених критеријума (активност уметника, броја реализованих дела и изложби у том периоду...), уговори би се по потреби продужавали. Такође, требало би увести и принцип закупа простора по врло скромним ценама (3 -5 еура по квадрату);
 - Формирање галеријских простора на територији сваке од пет нишких општина - посебно тамо где их уопште нема (општине Палилула, Црвени крст и Пантелеј). Истражити могуће сличне потенцијале града Ниша (циглана, касарне, ...) и претворити их у изложбене просторе;
 - Активирање галерије/легата Бранке Ђорђевић, тако што би изложба слика Бранке Ђорђевић била постављена једног месеца током године, док би се отворила могућност да се у овој галерији организују и изложбе других аутора;
 - Набавка техничке опреме за ГСЛУ како би могла да реализује изложбе савремене визуелне продукције и проширених медија;
 - Планирање средстава за презентацију актуелног ликовног стваралаштва Ниша у другим земљама, као и за стручно усавршавање уметника и запослених у установама културе;
 - Ангажовање ликовних уметника на оплемењивању градских простора и на визуелном идентитету градских манифестација;

- поспешивање издавачке делатности везане за теорију и историју уметности, као и ликовну критику;
- Значајнија улога Факултета уметности у граду
- Дугорочни циљеви би били везани за надградњу галерије „Србија“ и трансформацију Галерије савремених ликовних уметности у регионални Музеј савремених уметности.

13. ПОЗОРИШНА УМЕТНОСТ

Почеци позоришног живота у Нишу везују се за позоришну дружину „Синђелић“ која је формирана и одиграла своје прве представе 1887. године. Народно позоришту у Нишу имало је 1960-их и 1970-их веома запажену улогу на позоришној сцени Србије и Југославије, а на нишкој позорници су наступали доајени српског глумишта попут Добрице Милутиновића, Мире Ступице, Ратка Сарића, Радмиле Савићевић, Јована Харитоновича, Косте Делинија, Еурена Вербера, Миме Вуковић-Курић, Верице Јовановић, Васје Станковића...

Друга професионална позоришна кућа у Нишу јесте Позориште лутака. Формирано 1958. године, Позориште лутака је, као што смо већ поменули, у протеклом периоду на сцену поставило скоро две стотине представа, учествовало на бројним фестивалима у земљи и иностранству и у Ниш донело више од стотину награда.

У Нишу још раде Академско позориште СКЦ-а, Сцена off-teatar „Трећа половина“ и позоришна луткарска група „Пепино“. Академско позориште делује у оквиру СКЦ-а Ниш и окупља шездесетак младих људи, заљубљеника у позориште, који се под руководством професионалних глумаца из Народног позоришта и Позоришта лутака баве углавном алтернативним театром. Сцена off-teatar „Трећа половина“ почела је са радом крајем 1979. године као омладинска сцена при Дому културе у Нишу. Позориште је обновило своје деловање 2010. године и сада у њему поново прве позориште кораке прави двадесетак младих људи, са којима раде глумци Народног позоришта

Ивана и Мирољуб Недовић. Позоришна луткарска група "Пепино" постоји од 1997. године и чине је професионални глумци-луткари. Њихов основни циљ је да вредност луткарске уметности приближе деци у оним срединама где нема позоришта за децу. Позоришна група Пепино је наступала у више од 190 градова у земљи и широм света (Аустрији, Белорусији, Швајцарској, Румунији, Бугарској, Пољској, Шведској, Шпанији, Украјини, Тунису, Русији, Тајвану, Индији...)

У Нишу се организују и два позоришна фестивала. Студентски културни центар и Академско позориште организују већ осам година Међународни фестивал студентских позоришних сцена - „УРБАН ФЕСТ“. Циљ овог фестивала је афирмација алтернативне позоришне сцене и презентација позоришног стваралаштва у региону. Фестивал се последњих година игра на отвореним просторима у граду, а у протеклом периоду на њему су учешће узела академских позоришта из Словеније, Хрватске, Босне и Херцеговине, Македоније, Бугарске и више градова Србије.

Крајем 2011. године одржан је по први пут, у организацији Народног позоришта и уз подршку Града Ниша „Глум Бал фестивал“ чије је идеја обнављање покиданих везе између балканских позоришних сцена. У односу на Град Ниш, овај фестивал је замишљен као нека врста пандана „Филмским сусретима“ који на свој начин доприноси креирању слике Ниша као Града глумаца.

13.1. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ У ПОЗОРИШНОМ ЖИВОТУ ГРАДА НИША

Током процеса стратешког планирања – на округлим столовима и фокус групама, као и у појединачним интервјуима - констатовани су извесни помаци у односу на ситуацију из 2003. године, али је истакнуто и да су стратешких проблеми остали готово исти као у периоду када је формулисана претходна стратетегија развоја културе.

Међу побољшањима су наведени боља техничка опремљеност Народног позоришта – делимично је обновљен светлосни парк, набављена и инсталирана клима-комора која омогућава ефикасно грејање/хлађење сценског дела зграде; а направљена је и „оркестарска рупа“ за потребе оперских представа. Ту спада и постојање и деловање уметничког директора позоришта, као и присуство глумачког одсека на Интернационалном универзитету у Новом Пазару (одељење Ниш) одакле стижу млади, образовани глумци. Унапређена је и међународна сарадња позоришта – која су последњих сезона имала значајна гостовања у околним земљама (Словенија, Хрватска, БиХ, Мађарска, Бугарска, Црна Гора...)

Током процеса планирања идентификовани су следећи проблеми који оптерећују позоришну сцену у граду:

- Непостојање стратешког плана Народног позоришта, Позоришта лутака и стратешког плана развоја позоришне уметности у граду;
- Недефинисана очекивања града од позоришта и позоришта од оснивача;

- То што нишка позоришта на позоришној мапи Србије немају улогу сразмерну величини, потенцијалу и улагању Града у ову сферу уметности;
- Проблем је и недовољна сарадња између институција које се у Нишу баве позориштем (Народног позоришта, Позоришта лутака, Нишког културног центра и аматерских и алтернативних сцена) у погледу размене глумаца, опреме, коришћења простора;
- Као проблем је виђено и занемаривање нишких позоришних гледалаца и прављење представа за позоришну критику и за позоришне фестивале;
- Честе смене директора позоришта и недостатак континуитета у раду;
- Као један од кључних проблема у институцијама наведен је недостатак млађих глумаца и немогућност обнављања глумачког кадра због рестрикција везаних за запошљавање;
- Недостатак перменантне едукације глумаца и других радника у позоришту;
- Инфраструктурни проблеми у Народном позоришту (то се у првом реду односи на електро-инсталациону мрежу, а неопходно је и санирање водовода и канализације у згради и уређење тоалета за публику)
- Проблем са радионицом Народног позоришта и магацинима за складиштење декора, који су у за то неодговарајућим просторима;
- Непостојање праве позоришне критике у граду
- Проблем је и недостатак представа за младе у адолесцентном периоду – како у Позоришту лутака, тако и у Народном позоришту – чиме се прекида њихово упознавање са позоришном културом, које започиње још у предшколском добу;
- Одсуство подршке Града Ниша Академском позоришту и генерално алтернативној позоришној сцени у граду
- Проблем представљају високе цене закупа простора у којима би могле да буду играње представе алтернативних театара, што онемогућава њихову презентацију публици у Нишу
- Недостатка луткара у Нишу и Србији (који се решава прављењем лутака у Бугарској)
- Непостајање комбија или мањег аутобуса који би, Народном позоришту, Луткарском позоришту и другим позоришним трупима у граду, омогућио чешћа гостовања у региону југоисточне Србије

13.2 ЦИЉЕВИ ДО 2015. ГОДИНЕ У ДОМЕНУ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ

Постоји готово потпуно слагање међу позоришним радницима у граду да би основни циљ у наредном периоду требало да буде да Ниш постане један од најважнијих позоришних центара у Србији и позоришна престоница југоисточне Србије. Истакнуто је да би напредак професионалних позоришта у граду, требало да прати и повећање подршке алтернативним и аматерским позориштима и отварање нових сцена где би они могли да представе властиту продукцију. Као и да би - у овом средњорочном периоду - требало радити на развоју међународне сарадње у области позоришта, посебно у региону југоисточне Европе.

Од посебних циљева на округлим столовима су наведени:

- Формулисање стратешких планова Народног позоришта и Позоришта лутака;
- Формирање дугорочног репертоарског оквира (како у Народног позоришту, тако и у Позоришту лутака);
- Један од важних циљева је континуирани рад на развоју публике у Нишу кроз репертоарску политику, анимационе активности и маркетинг;
- Отварање неколико малих сцена на којима би могле да наступају алтернативне и аматерске позоришне трупе (Нишки културни центар, сала Факултета уметности, сала Учитељског

дома, летње позорнице на Бубњу, на Кеју и у Нишкој Бањи);

- Формирање Омладинског театра, као трећег позоришта у Граду;
- Побољшање светлосне и звучне опреме у Народног позоришту и Позоришту лутака;
- Рад на континуираном образовању глумаца и уметничког особља (семинари, радионице);
- Отварање одељења Позоришног музеја у Нишу;
- Установљење Опере у Нишу (дугорочно);
- Отварање специјализованог одељења за израду лутака у уметничкој школи „Ђорђе Крстић“;
- Отварање катедре за луткарство на Факултету уметности у Нишу (дугорочно);
- Установљење фестивала уличног позоришта за децу
- Један од циљева је установљење вечерње сцене Позоришта лутака на којој би се посебно играле представе намењене младима у тинејџерском добу.
- Увођење музичких представа у репертоар Народног позоришта (мјузикли и водвиљи)

- Циљ је и да се већа пажња посвети савременом театру (експерименталном, плесачком, истраживачком)

Након кризе која у позоришном животу града траје већ готово две деценије, последњих година ипак је дошло до одређених помака који најављују боље позоришне дане у Нишу. Чини нам се посебно важним да се кроз отварање нових позорница у Нишу (у великој сали Нишког културног центра, у сали Факултета уметности и отвореним просторима) створе претпоставке за развој позоришне продукције и подстакне разноврсност и конкуренција који увек резултирају квалитетом.

14. КИНЕМАТОГРАФИЈА

Стратешко планирање у области кинематографије у Нишу отежано је због слабости, препрека и ризика који постоје у амбијенту који нас окружује.

Највећи изазов су техничко-технолошке промене, нарочито у домену приказивачке делатности (обнављање дотрајалих кино апаратура и увођење нових 3D и дигиталних технологија). Изазов представља и замрла нишка продукција краткометражних и документарних филмова, по којој је био познат у време процвата кино клубова и фестивала „Наисус“. То је резултат недовољне подршке града у реализацији филмских пројеката - документарци и анимирани филмови који и настану, више су плод појединачних напора самих аутора него резултат културне политике. Ту треба убројати и недостатак формалног образовања код дела нишких филмских радника (Ниш при Факултету уметности нема одсек за драмску уметност и филм – приватне академије изузимамо из анализе). У најширем смислу, проблем је и генерални недостатак филмске културе (у основној и средњој школи филм се не изучава чак ни као факултативни предмет – појединачни напори учитеља, наставника и професора нису довољни, те се то питање мора решавати на макро плану, на нивоу Министарства просвете, а не на микро плану.

14.1. НИШ – ФИЛМСКИ ГРАД

Ниш има идентитет филмског града у широј околини и региону, пре свега због Филмских сусрета, најстаријег филмског фестивала у Србији, али га на макро плану потискују неки други филмски фестивали (Cinema City – Нови Сад, Палић – Суботица, Фест – Београд) који имају бољи маркетинг и офанзивнији приступ медијима. Једним делом проблем није само у слабостима на микро плану, већ много више у централизацији на макро плану која се огледа у свим областима живота, па тако и у кинематографији.

Ниш је имао идентитет и јаког регионалног кино-аматерског центра (фото кино клуб „Филм новости“, фестивал аматерског филма „Наисус“), али је са увођењем видео технологије и успостављањем другачијих друштвено-економских односа, с краја осамдесетих и почетка деведесетих, кино-аматеризам замро, а већина аутора из тог периода није наставила да се ауторски бави филмом.

У овом тренутку Ниш има идентитет озбиљног центра писане речи о филму (филмски часопис „Филаж“, филмско издаваштво Нишког културног центра) и неколико релевантних филмских критичара млађе и средње генерације.

14.2. СРЕДЊОРОЧНИ ПЛАНОВИ (2012 – 2015)**1. Циљеви у области приказивачке делатности**

- Отварање (или очување) бар једног биоскопа којим би управљао Град Ниш преко својих институција;
- Модернизација биоскопа - куповина или изнајмљивање квалитетног пројектора на 35 mm и куповина дигиталних видео пројектора и оних са 3D технологијом;
- Контакт са европским филмским мрежама и испитивање могућности да се донацијама и посебним уговорима под покровитељством органа локалне самоуправе утиче на побољшање биоскопских прилика у граду;
- Контакт са приватним сектором и испитивање могућности за отварање синеплекса, мултиплекса, такође уз посредовање органа локалне самоуправе (пример Новог Сада).

2. Циљеви у области продукције

- Издавање у оквиру градског буџета посебних средстава за суфинансирање филмских пројеката документарног и кратког метра (на начин на који то чини Град Београд);
- Подршка ауторима за одлазак на међународне фестивале и пичинг форуме, као и обавештавање о могућ-

ностима конкурисања код страних фондова који се односе на културу и уметност.

3. Циљеви у области образовања

- Организовање филмских курсева, како у области технике, тако и у области естетике филма;
- Испитивање могућности да се у оквиру Универзитета у Нишу отвори самостални драмски одсек или одсек Факултета драмских уметности из Београда.

4. Циљеви у области посебних пројеката:

- Очување, концептуално усавршавање и интернационализација Фестивала глумачких остварења, нашег најстаријег домаћег филмског фестивала;
- Отварање посебног одсека за филм и мултимедијалне уметности у оквиру градске управе, нпр. при Управи за културу и културно наслеђе;
- Подизање својеврсног споменичког комплекса или плоча посвећених глумцима који су добијали главне награде - Гран При, Царица Теодора и Цар Константин - на Фестивалу глумачких остварења (ту идеју треба реализовати у сарадњи са урбанистима, архитектама и вајарима и проценити да ли је кеј код Тврђаве најприкладније место);

- Давање улицама имена наших познатих глумаца, лауреата Фестивала глумачких остварења, што би такође допринело идентитетском маркирању Града Ниша као града глумаца.

14.3. ДУГОРОЧНИ ПЛАНОВИ:

1. Циљеви у приказивачкој делатности

- Развијање и унапређење биоскопске мреже отварањем већег броја сала и њиховим репертоарским профилисањем, као и приказивањем филмова на форматима који су законом регулисани;

2. Циљеви у области продукције:

- Реализација дугометражног играног филма, чији носиоци треба да буду аутори из Ниша;
- Покушај формирања филмске лабораторије и организација студија на просторима који су неискоришћени, а припадају граду или правним субјектима који су имали неуспешну приватизацију.

3. Циљеви у области образовања

- Отварање одсека при Академији уметности у Нишу или посебне високошколске институције за образовање кадрова у области филмске

и мултимедијалних уметности или нишког одсека Факултета драмских уметности из Београда;

нишких кадрова који су се школовали у другим срединама, а до сада нису много допринели филмској култури града из којег су потекли).

4. Циљеви у области посебних пројеката

- Отварање истурених одељења Југословенске кинотеке и Филмског центра Србије у Нишу;
- Формирање Института за филм и мултимедијалне уметности (Извршни одбор Града Ниша је 2004. године усвојио елаборат о томе) који би обједињавао и координирао основне делатности из области филма: архивистичку, приказивачку, едукативну, продукциону...).

ЗАКЉУЧАК

Применом дела ове Стратегије који се односи на кинематографију стварају се повољни предуслови за боље функционисање кинематографије и филмског живота у Нишу. За то су потребни и додатно ангажовање локалне самоуправе (и системска решења која би била уграђена у Статут града и појединачне акције градских функционера задужених за културу); бољи приступ филмским фондовима на републичком нивоу (у смислу конкурса који на годишњем нивоу расписује Филмски центар Србије), али и појединачно ангажовање свих оних којима је до филма у Нишу стало (не само оних који живе и раде у Нишу, него и оних

15. МУЗИКА

На самом почетку са жаљењем морамо да констатујемо да су приоритети, циљеви и проблеми развоја музичке уметности у Нишу остали исти као и 2003. године, када је дефинисана стратегија развоја културе до 2010. године.

Кроз консултације на округлим столовима, фокус групама и појединачним интервјуима идентификоване су следеће групе проблема:

- просторни проблеми (неодговарајући простор Нишког симфонијског оркестра; непостојање јединственог простора Факултета уметности; недостатак простора за пробе хора у граду; непостојање простора за вежбање и простора за наступе за групе и извођаче у области савремене популарне музике и др.)
- нерационално трошење финансијских средстава;
- прегломазна и неефикасна администрација у институцијама;
- инсистирање на фестивалским програмима и гостовањима на уштрб континуираних концертних сезона;
- некомпетентна кадровска решења у Управи, институцијама и програмским саветима градских манифестација;

- слаба сарадња са медијима, образовним институцијама, концертним агенцијама из окружења, аматерским и полупрофесионалним ансамблима и невладиним сектором;
- непостојање Управе за културу;

Као горући проблем и приоритетни циљ развоја музичке уметности у нашем граду треба истаћи недостатак адекватног мултифункционалног простора (са најмање 1000 места) којим би се омогућило тренутно решавање већине поменутих проблема и створили услови за убрзани развој готово свих институција културе у граду.

Решење овог „проблема свих проблема“ могуће је на два начина: изградњом потпуно новог објекта или адаптацијом већ постојећег Дома Војске Републике Србије. Јасно је да изградња новог објекта захтева огромна финансијска средства која је, вероватно, у условима у којима смо, немогуће обезбедити. Утолико треба инсистирати на брзом и ефикасном решењу овог проблема адаптацијом зграде Дома војске РС.

Овај објект могуће је у врло кратком року претворити у репрезентативни простор са следећим садржајима:

- Велика дворана, капацитета 1000-1200 места са покретном сценом односно „оркестрином“ за сценске спектакле, концерте, опере, свечане академије, конгресе...
- Камерна сала, капацитета 300 места за концерте камерне музике, промоције, семинаре...

- Сала за пробе и тонски студио (у под-руму)
- Изложбени простор
- Канцеларијски и пословни простор
- 4-6 апартмана за госте (солисте, диригенте и друге уметнике)
- Ресторан
- Паркинг

Обезбеђивањем једног оваквог простора створили би се услови за несметан рад и развој Нишког симфонијског оркестра, Факултета уметности, хорова и других ансамбала у граду. То би за кратко време омогућило да Град Ниш добије филхармонијски оркестар и професионални мешовити хор, који би били у стању да изводе целокупан концертни и оперски репертоар. Такође, решио би се проблем чувања и одржавања инструментаријума који у последњих пар година почиње да се обнавља.

По угледу на земље Бенелукса и Скандинавије, прегрупписавањем и централизовањем дела администрације неколико градских институција културе (у конкретном случају Нишког симфонијског оркестра и Нишког културног центра) биле би створене могућности за смањење ових трошкова. То би довело и до усклађивања термина и програмских садржаја ових институција, што је тренутно, такође, велики проблем.

Овакав мултифункционални објекат обезбеђивао би и значајне приходе; издавањем пословног простора, продајом

улазница, сувенира, носача звука, наплатом паркинга и др. знатно би се смањили трошкови његовог одржавања.

Из свега овога можемо закључити да је обезбеђивање једног оваквог простора од кључног значаја, не само за развој музичке уметности, већ и за Град у целини. С обзиром на тренутно позитивна искуства у преговорима између градских власти и Министарства одбране РС у вези уступања неких војних објеката, реално је очекивати да се овај проблем може решити брзо и ефикасно у наредних пар година.

Нерационално трошење финансијских средстава огледа се у континуираном прераспоређивању огромног дела буџета институција у култури и градских манифестација на плате, трошкове преноћишта, превоза, одржавања објеката и сл. Уместо да средства за програмску делатност имају приоритет, долазимо до парадоксалне ситуације да, услед њиховог недостатка, неквалитетним или половичним програмима институције културе и програмски савети манифестација покушавају да како-тако одрже континуитет сезона, односно градских манифестација.

Кадровска политика такође представља дугогодишњи проблем који не само да се не решава, већ ће у врло кратком року и ескалирати. Услед партијских прерасподела у већини институција културе у граду постављају се, готово по правилу, некомпетентна и неспособна руководства, као и чланови управних и надзорних одбора који немају никакву визију развоја ових кућа и градских манифестација.

Нишки симфонијски оркестар деценијама опстаје са непотпуним саставом уз

образложење да нема довољно високообразованих кадрова. Због тога се програмска политика ове куће формира по броју и врсти извођача, уместо по уметничком критеријуму и потребама публике. Оснивањем Факултета уметности овај проблем није решен, а услед непостојања афирмативног односа према Оркестру и уметницима уопште, постаје парадокс још већи када - насупрот доскорашњем недостатку кадрова - долазимо у ситуацију да имамо сјајне младе високо образоване уметнике који немају где да раде.

Кадровски проблеми и прегломазна администрација заправо су најбоље оличени у Управи за образовање, културу, омладину и спорт, која је конципирана тако широко да не може да одговори потребама ни једне сфере деловања. Зато се потреба за Управом за културу, телом састављеним од уско специјализованих професионалаца из свих друштвених области намеће, већ одавно, као неопходност.

Инсистирање на фестивалским програмима, градским манифестацијама, а у последње време и на обнављању Опере у Нишу, представља само привид постојања некакве концепције развоја музичке уметности у граду. Неоспорно је да су такви програми добродошли као освежење програмских садржаја у много развијенијим срединама које се не баве наведеним проблемима. У нашем случају то представља само смањивање ионако скромних буџета Нишког симфонијског оркестра и Нишког културног центра, који се једини баве континуираном организацијом и реализацијом концертних сезона, што, нажалост, последњих година значи одржавање 1-2

концерта месечно. Не треба заборавити да се континуираном концертном делатношћу од сезоне 2007/2008. бави и Факултет уметности који, и поред сарадње са Нишким симфонијским оркестром и Нишким културним центром, нема никакву материјалну помоћ Града.

Недостатак комуникације и недовољна материјална подршка невладином сектору (организацијама, удружењима, фондацијама) које се баве реализацијом и афирмацијом музичке уметности још један је од великих проблема културног развоја нашег града. Нишки хорови, који у континуитету деценијама освајају награде и признања широм света раде, у најмању руку, у немогућим условима. У граду који је организатор једног од најпрестижнијих хорских фестивала и где одавно постоји идеја о обнови Опере, не постоји професионални мешовити хор. Такође, услед „недостатка слуха“ градских власти оснивају се приватне фондације које стипендирају и помажу младе уметнике из нашег града и околине, без икакве материјалне потпоре градских и државних структура.

Ниш је град који се углавном активношћу Nišville цез фестивала афирмисао као место у којем се слуша и воли цез. Уз наставак подршке овом фестивалу, требало би подстаћи и развој цез стваралаштва у граду. У томе би кључну улогу, као и у развоју рок сцене у граду, требало да има реновиран Музички клуб Нишког културног центра (обезбеђењем простора за вежбање и простора за наступе).

Имајући у виду наведене проблеме, као циљеви за период од 2012. до 2015. године издвојили су се:

- Да град преузме и адаптира Дом Војске Републике Србије (чиме би могли да буду решени просторни проблеми Нишког симфонијског оркестра, постојећих хорова у граду, будуће опере и многи други проблеми музичког живота у граду);
- Комплетирање састава Нишког симфонијског оркестра кроз тешњу сарадњу са Факултетом уметности;
- Побољшање програма редовних концертних сезона Нишког симфонијског оркестра и Нишког културног центра;
- Обезбеђење обједињеног простора за Факултет уметности;
- Обезбеђивање средстава за формирање професионалног хора уз сарадњу са Факултетом уметности и невладиним сектором;
- Снажна подршка унапређењу „Интернационалних хорских свечаности“ и њиховом прерастању у једну од најважнијих манифестација овог типа у региону југоисточне Европе;
- Подршка другим фестивалима који обогаћују музичку сцену града (фестивалу „Музички едикт“, фестивалу „Constantius“ и др)
- Даља подршка града развоју цез фестивала Nišville уз јачање улоге Савета фестивала и подршка развоју цез сцене у граду;
- Транформација рок фестивала „Nisomnia“ у правцу његове специјализације ка једној врсти савремене музике (нпр. хип-хоп);
- Оживљавање фестивала „Нишка јесен“ у оквиру манифестације „Дани Стевана Сремца“;
- Покретање фестивала ромске песме (који би могао да носи име Шабана Бајрамовића);
- Обезбеђивање простора за вежбање и могућности за наступе младих бендова, у чему би улога новог, реконструисаног Музичког клуба Нишког културног центра требало да буде пресудна;
- Ближе повезивање градских институција које се баве музиком са образовним институцијама и инсистирање Управе за образовање, културу, спорт и омладину или надаље Управе за културу и културно наслеђе на едукативним концертима за школску омладину, у сарадњи са Факултетом уметности и Нишким симфонијским оркестром;
- Подршка Омладинској филхармонији Града Ниша „Наисус“

- Формирање Секретаријата за културу ангажовањем професионалаца из Управе и постојећег Савета за културу.

А дугорочни циљеви у развоју музичке уметности у граду били би:

- Прерастање Нишког симфонијског оркестра у Нишку филхармонију отварањем нових радних места уз подршку Факултета уметности и невладиног сектора;
- Отварање Опере у Нишу.

16. АРХИТЕКТУРА

Архитектонско обликовање града је огледало друштвених процеса, културе његових грађана и његове политичке елите. Ниш је скоро две деценије у ретроградном процесу изградње градског простора те је упркос повременим позитивним појавама укупна архитектонско-урбанистичка слика транзиционих процес негативна. У прошлости је било неколико покушаја да се стваралачки део архитектуре усмери, али је то било кратког даха, те није дало праве резултате.

Промена општег утиска подразумева унапређење функционалне организације ширег простора града, пре свега кроз реализацију Генералног плана. Поред овога градска власт обавезна је да иницира израду стратегије урбано-архитектонског развоја града Ниша. На тај начин постаће могуће да се серијом конкретних поступака унапреди укупан изглед града. Непримерено је одсуство архитеката у градским институцијама у којима се утврђује и спроводи архитектонско-урбанистичка политика. Један од начина враћања стваралачког утицаја струке је управо у промени таквог стања. Пре свега постоји потреба да се унапреди рад градске управе у делу архитектонско-урбанистичке политике, кроз формирање Комисије за естетско уређење града која ће бити у прилици да усмерава и подстиче стваралачки, а не само грађевинско - правни аспект његове изградње. Расписивање јавних конкурса у Нишу, за изградњу архитектонских објеката од интереса за град представља смишљено вођење културне политике у оквиру општег интереса. Потребно

је јавним утицајем архитектонске струке препознати просторне целине и појединости за која је потребно подстицати градске власти да решења траже јавним конкурсом. При томе, у овим стварима се мора имати рационалан приступ, имајући у виду право приватног капитала да учествује у избору своје инвестиције. Са друге стране преко постојећег система јавних набавки, које јесу вид конкурса и којим се наводно штити јавни интерес, потенцијално креативно надметања се банализовало до крајњих граница. У овом поступку искључиво цена пројекта одлучује о најбољој понуди.

Посебно неповољни утисак у изгледу нашег урбаног простора представља олако напуштање и недоследност у реализацији појединих урбаних целина, што доприноси стварању хаоса у укупном изгледу града. Због тога је потребно завршити изградњу и уређење више започетих градских подцелина, и вршити свестранију афирмацију културног наслеђа и других вредних архитектонских дела. Као део овог процеса потребно је дефинисање зона града са специфичним приоритетима урбаног развоја. Потребно је да се просторни потенцијали Ниша, као што су градске касарне које војска ослобађа, не злоупотребљавају за екстензивну изградњу, већ да се пронађу садржаји који ће унапредити укупни градски изглед. У одсуству правих могућности треба их сачувати као резервни градски простор.

У циљу подизања нивоа дизајна градског простора требало би завршити Трг Краља Милана, Светосавски парк, Обреновићеву улицу. Посебан приоритет треба дати Тврђави, њеном истраживању и уређењу. Требало би такође реафирмисати робно-

транспортни центар на Аеродрому и заокружити културно историјску просторну целину око Пашићеве и Душанове улице и дуж пешачке зоне („Нишка варош“). За дефинисање Нишке Бање потребно је проширити конкурс који се у претходном периоду односио на централну зону. Пут Ниш - Нишка Бања би требало ревитализовати, јер је Нишка Бања практично и физички одвојена од града нараслим стовариштима грађевинског материјала.

Унапређење идентитета града превасходна је обавеза архитектонске струке. Посебан програмски задатак је идентификовати просторне репере који учвршћују идентитет града (природни, архитектонско-урбанистички, историјски и др.) који Ниш издвајају у односу на друге градове у окружењу. Доминантни светски тренд је онај, који подржава развој аутентичних и индивидуалних особености градова. Изненађујуће је како су градови који су пронашли свој локални бренд, постали магнети за сусрете људи. Општи је утисак да Ниш има своје аутентично лице, али да га је потребно стално потврђивати и рашчишћавати препреке које су пре свега настале нашим немаром и пословичним јавашлуком. Урбани идентитет Ниша чини његово архитектонско наслеђе, посебно на простору Тврђаве, затим природни и историјски ресурси Нишке Бање, истицање непознатих или запуштених туристичких потенцијала у належаћем природном окружењу.

Прва следећа могућност за грешку је претварање касарни на северном ободу Тврђаве, у цивилну градњу. Наш је задатак да се позитивно одредимо према њиховој

реконструкцији, јер овај простор буквално лежи на другој половини античког града.

Ниш се по својој геоморфолошкој структури пружа дуж Нишаве. За разлику од других градова, из његовог центра се веома кратким путевима излази у природни амбијент. Због тога ови ресурси морају далеко више бити укључени у савремени живот и то као излетишта, туристичка понуда високог квалитета (Сува Планина, Виник, Каменички Вис, Запањска котлина итд). Проспект према Сувој Планини, који се пружа осовином Булевара Зорана Ђинђића, треба сачувати и истаћи као део градског идентитета. Слична је и визура која се из Градског поља, из правца запада, пружа на град и Суву Планину.

Интерполација и афирмација ових и других вредности у савремен живот, подједнако су важни гостима који пролазе овом раскрсницом европских путева, као и нама који трагамо за сопственим идентитетом у мору глобалне равнодушности. У том смислу опште је место да је Ниш раскрсница на свим главним правцима југоисточне Европе. Ова чињеница је потпуно неискоришћења. Када се овај ресурс буде активирао, архитектура и осмишљени простори постаће битан фактор у анимацији услужне делатности. Ниш као туристички центар (посебно културног туризма) може базирати градски идентитет и на културно-историјском наслеђу у области архитектуре.

У овом времену и ономе које долази, приметан је тренд ауторске архитектуре која је ослобођена стеге индустријске градње, те је погодна за настанак архитектуре вишег домета. То је супротно досадашњој банал-

ној пракси пренаглашеног инжењерства које је окренуто само према прагматичној улози архитектуре. Архитектура као духовна творевина одувек има мисију ширења културних вредности. Време које долази, поново може вратити духовност архитектури. Она се између осталог може подстаћи едукацијом стваралаца, грађана и инвеститора. У том смислу стваралачки део у архитектури треба више нагласити у јавности. Прилика за то су изложбе, предавања, друштвени ангажман архитектата, присуство у медијима, појачано присуство Архитектонског факултета и слично. Ембрион ових активности, чини Друштво архитеката Ниша, али је његово деловање засновано искључиво на ентузијазму појединаца. Њихов програм треба даље професионализовати, пре свега материјалном подршком и довести га у равноправан положај са презентацијом других уметничких дисциплина. Једна од важних манифестација Друштва архитеката Ниша су „Дани архитектуре Ниша“ који представљају много више од смотре градитељских достигнућа и имају превасходно културолошку улогу. Као такви требало да постану јавна градска манифестација.

Посебно се треба заложити за виши степен бриге о значајним архитектонским објектима и споменицима у граду (80 заштићених објеката и око 400 идентификованих). У годинама које долазе тематским изложбама требало би обрађивати посебна архитектонска поглавља, а затим их публиковати. Требало би покренути едицију публикација о знаменитим кућама и зградама Ниша. А посебно би требало подстаћи критичку реч. Публикација „Ар-

хитект“, коју већ дуги низ година издаје Друштво архитеката Ниша, јесте право место за објављивање свих писаних прилога из области архитектуре.

У програмском периоду који је пред нама, потребно је веће учешће архитектонске делатности у културном животу града. Њена прагматична улога, без обзира колико била важна, не може заменити њену духовну улогу коју има за своје кориснике и град у целини.

17. КУЛТУРНО-ГРАДИТЕЉСКА БАШТИНА

17.1.1. ПРОМОЦИЈА – ВАЛОРИЗАЦИЈА

Чињенично постојање богате историјске и културне баштине Ниша, допуњено напорима Града да се Ниш представи и промовише на европским и регионалним сајмовима туризма објашњава само по себи потребу за јасно дефинисаном и израженом промоцијом Ниша. Постојање капиталних споменика попут Тврђаве, археолошког парка Медијана, Спомен парка на Чегру и Бубњу, Логора на Црвеном Крсту, намеће потребу да се они објасне и представе како становницима града, тако и посетиоцима који често нису упућени у значење и њихов историјски контекст.

Уз промоцију иде и валоризација историјске и културне баштине. Овим изразом се подразумева низ активности које крећу од самих споменика, преко низа служби и институција које су укључене у њихов живот, очување и одржавање до присвајања историјског и културног значаја за локалну заједницу. Валоризација јесте од кључног значаја за локални економски развој заједнице. Постојање низа значајних споменика на одређеном подручју свакако није гаранције по себи да ће посетиоци желети да дођу само због њих. Савремени посетилац, домаћи или иностран, постаје све захтевнији са жељом да буде више информисан, да добије оне садржаје који њега занимају, да му се тумачи контекст у којем је одређен споменик настао и историјске околности које га прате од његовог настајања до да-

нашњих дана. Пројектоване активности у том делу биле би:

- а) Системско и систематско повезивање Туристичке организације Ниша и релевантних служби и институција које се баве историјско-културном баштином Ниша – ТОН треба да постане сервис који промовише историјску и културну баштину Ниша и катализатор нових садржаја и информација које треба пружати становницима Града Ниша и домаћим и иностраним посетиоцима. Овакво повезивање захтева да ТОН има активну и сталну улогу иницијатора и реализатора идеја, пројеката, програма и манифестација са циљем промовисања историјске и културне баштине Ниша његовим становницима и евентуалним посетиоцима.
- б) Осавремењавање рада музеја и спомен паркова – намеће потребу за реорганизацијом, едукацијом особља, модернизовањем опреме и обезбеђивањем додатне инфраструктуре Музеја у Нишу у циљу његовог препорода и редефинисање његове улоге у заједници.
- в) Установљавање центара за тумачење – представља новину за наше околности, али је од кључног значаја за објашњавање и образовање млађе популације града о историјском контексту, значају догађаја и времена који одређени споменик преноси на данашњицу и важности споменика

и поруке коју носи са собом за живот данас и у будућности.

- г) План управљања и Qualicities - представљају кључне алате за капитализацију историјске и културне баштине града Ниша. Ове активности су од суштинског значаја за могуће уврштавање капиталних споменика историје и културе у Нишу (Тврђава и археолошки парк Медијана) на листу светске баштине UNESCO. Овим се постављају и спроводе стандарди квалитета, разумевања, сарадње и валоризације историјске и културне баштине Ниша од стране свих кључних чинилаца у заједници. Тиме се такође успоставља основа за партнерски и равноправни дугорочни рад са националним структурама задуженим за бригу о историјско-културној баштини у земљи, који не треба да се своди на пуко листање пројеката за које се захтева финансијска подршка, већ квалитетно и осмишљено деловање уз међусобно уважавање, стално и активно деловање свих чланова тог партнерства. Валоризација заправо подразумева осмишљавање, дефинисање, артикулисање и спровођење низа активности изражених у оквиру једног глобалног плана управљања у области историјске и културне баштине.

17.1.2. КОНЗЕРВАЦИЈА – РЕСТАУРАЦИЈА

Богатство историјске и културне баштине Града Ниша не прати адекватна активност конзервације и рестаурације. Садашње стање баштинског инвентара представља илустрацију недовољне активности у тој области, што је делом последица хроничног недостатка потребних средстава, а добрим делом непознавања прилагођених савремених техника конзервирања и рестаурирања. Ове делатности представљају такође извор за мобилизацију сопствених људских, стручних и техничких ресурса и за развој пратеће стручне оперативе у заједници. Предложене активности биле би:

1. Претварање Тврђаве у огледно градилиште конзервације и рестаурације уз укључивање универзитетских и средње стручних кадрова у конкретне операција обнављања и очувања предефинисаних локалитета унутар комплекса.
2. Меморијални парк из I светског рата је комплекс у настајању којим би се постојеће британско гробље и немачки споменик обновили и рестаурирали уз додавање адекватног музејског и изложбеног простора у виду парка.
3. Логор на Црвеном Крсту уз спомен парк Бубањ представља импозантне маркере историјског периода Ниша током II светског рата. Постојећи изглед логора би требало да се сачува, уз додавање потребних садржаја за квалитетнији пријем посетилаца (водичи са знањем страних језика, аудио-видео помоћна средства и штампана издања на српском и страним језицима).
4. Гробнице у Јагодин мали, које су од изузетног значаја за Ниш и регион, представљају прави изазов, како за струку у области конзервације и рестаурације, тако и за њихову презентацију, будући да су налази лоцирани већином у подземним нивоима приватних поседа у том делу града. Једино квалитетно решење за њихово представљање је релоцирање у оквиру адекватне музејске поставке, која нажалост не постоји у Нишу.
5. Музејска инфраструктура представља дугорочни акутни проблем. Раштрканост саме службе Музеја и неадекватност постојећих депоа чини овај проблем суштински значајним. Непостојање довољних средстава којим би се квалитетно решио овај проблем (изградњом нове музејске зграде) јесте најбоља илустрација односа националних власти према том проблему. Међутим, Град Ниш треба да истражи могућности за решавање овог проблема у оквиру својих инфраструктурних ресурса, поготову у светлу ослобађања додатног простора и зграда релокацијом Војске Србије у Нишу.
6. Археолошки парк Медијана и његова садашња ситуација најбоље илуструју однос Министарства културе и релевантних националних служби (једини законом надлежни за управљање) према овом споменику од

националног значаја. Деценије истраживања и виртуелно непостојање конзерваторских и рестаураторских активности на овој локацији само одсликавају проблем са којим се Ниш суочава. Бројни покушаји локалних власти на нивоу Града и градске општине Медијана само су делимично успели да ублаже овај проблем (чак су неки покушаји били осујећени од стране разних невидљивих комисија Министарства културе упорно чувајући постојећи статус кво). Једини квалитетни излаз из ове пат позиције јесте успостављање квалитетног, равноправног, партнерског односа локалних и националних власти са јасно идентификованим управљачем археолошког парка који би живео и радио у Нишу (досадашња искуства бављења Медијаном „на даљину“ показала су више штете него користи) са јасним надлежностима, програмом рада, идентификованим и унапред обезбеђеним финансијским ресурсима, што би било праћено и одговарајућом одговорношћу за квалитетно и правовремено испуњавање задатих циљева и спровођење планираних активности.

17.1.3. ИСТРАЖИВАЊА

Ова активност представља основу за развој конзервације, рестаурације, промоције и валоризације баштине у Нишу. Она је утолико значајнија за густо насељена урбана подручја. Ако је у прошлости питање

развоја заједнице и очувања баштине било решавано у прилог развоју, данас се то више не може посматрати на исти начин. Истраживање је једино у могућности да одговори на једноставно питање шта је баштинска својина Града Ниша. Непознавање чиме све располажемо у том смислу нам не омогућава да развијемо свест грађана о значају историјске и културне баштине, могућности за њену валоризацију и ослањање будућег локалног економског развоја. Предложене активности биле би:

1. Превентивна археологија – нужна за увиђај стања у ком се налазе постојећи споменици у граду, као и за истраживање нових ископавања која се могу евентуално појавити у оквиру грађевинских операција за потребе других (станоградња, развој инфраструктуре, ширење индустријских зона...).
2. Депо археолошких ископина представља нужну потребу за очување нових артефаката који не могу остати на својој оригиналној локацији, као и за даље проучавање и припрему за излагање у музејским просторијама у граду.
3. Програмирање ископавања је одличан начин за каналисање, координацију и планирање ограничених ресурса посвећених истраживању на локалном и националном нивоу. Такво програмирање такође омогућава укључивања заједнице (волонтери, радионице на отвореном...), чиме се доприноси и популаризацији зна-

чаја ове делатности, подручја које се истражује и опште слике града као неисцрпног извора историјског и културно-баштинског богатства.

17.1.4. ЛОКАЛНИ ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ

Присуство богате историјске и културне баштине Града Ниша није, до данас, адекватно сагледано као могућа основа за локални економски развој. Перцепција баштине као неважне области за економски развој и константна тежња враћању непрежаљеном периоду некадашње индустријске моћи у граду, представљају главне аргументе садашњег третмана баштине у граду (како од стране задужених служби и институција, тако и већине грађана). Локални економски развој претпоставља идентификацију и развијање ресурса који постоје у заједници у циљу њиховог ангажовање у покретању нових и развијању постојећих економских активности. У том контексту, баштина може да постање покретач таквих економских тенденција у заједници, превасходно терцијарних/услужних делатности. Предложене активности биле би:

- а) Мерење економских и друштвених ефеката баштине у Нишу
- б) Увођење кластерског начина рада и деловања
- в) Идентификација и развијање нових садржаја и понуда (нпр. разгледање града панорамским аутобусима)

- г) Увођење низа административних мера у локалној заједници усмерених на локални економски развој (увођење годишње закупнине водичких лиценци, категоризација угоститељско-хотелијерских садржаја унутар и око капиталних споменика баштине попут Тврђаве, Медијане, Чегра/Ћеле-куле, оживљавање уметничког занатства...)
- д) Издвајање фондова у локалном буџету за фаворизовање запошљавања и samozapošljavanja у области терцијарних делатности ослоњених на баштину, као и гарантног фонда за кредитирање оператера из терцијарних делатности.

17.1.5. УРБАНИ ПРОСТОРИ

Уређење урбаног простора и питање третмана баштине у њему представљају константну дијалектику тежње модернизације услова живота у заједници и бриге за очување њене историјске и културне баштине (поготову грађевинске). Интеграција је кључни процес којим треба да се дугорочно помире ова два става. Центар града и непосредна околина значајних споменика у њему представљају поље сталног преиспитивања о адекватној намени простора. Главна тенденција у уређењу урбаног простора треба да тежи отварању и ширењу простора за пешаке уз адекватно прилагођавања саобраћаја од/до и око капиталних споменика. Тиме се омогућава већи простор за валоризацију и презентацију историјског и културног наслеђа, као

и стварање повољног амбијента за развој локалне економије (терцијарне делатности) пружајући могућност мобилисања незапосленог радно активног становништва и развијање нових садржаја у будућности. Предложене активности биле би:

1. Увођење тампон зона (Тврђава, Медијана) са пресељењем неприлагођених садржаја и пренаменом простора у тампон зони (аутобуска станица, зелена, цветна и бувља пијаца, градско поље, дивљи паркинг аутобуса иза Палате са октогоном, мотел камп Медијана пренаменити или натерати административним средствима да се простор уреди у безбедно подручје
2. Проширење пешачких зона (Трг Краља Милана, Градска кућа, Обреновићева са тргом испред Калче, приступне капије Тврђаве) и увођење пешачких викенда (затварање улице поред Бановине-Тврђаве дуж кеја)
3. Увођење заштићених зона баштине (Тврђава, Бановина, Обреновићева, Казанцијско сокаче). Ту је могући нови извор пореских прихода за Град.
4. Реорганизација саобраћаја око капиталних споменика баштине (Тврђава, Медијана)
5. Увођење паркинг простора на кључним тачкама око пешачких зона и капиталних споменика (Тврђава, Медијана, Бановина, Чегар, Ћеле-кула)

17.1.6. ОСПОСОБЉАВАЊЕ – ОБРАЗОВАЊЕ – СЕНЗИБИЛИЗАЦИЈА

Ослањање на баштину као кохезивни друштвени фактор не може се спровести без трајног укључивања педагогије. Предавања, образовање и сензибилизација представљају активности којима се укључују сви становници града и где се ствара осећај припадности и подржавања заједничких вредности. Сензибилизација путем оспособљавања или запослења мора се односити на низ активности које досежу до свих слојева становништва. Потреба укључивања занатских предузећа са квалификованим кадровима у интервенције на грађевинској баштини је неопходност данашњице. Та предузећа су жељна да осигурају себи дуготрајност својих активности и одржање својих знања, што их чини савезницима у оваквим иницијативама.

Циљ педагошких активности би био да открију град Ниш својим младим становницима, да их науче да препознају споменике и да их уведу у основе архитектуре, историје и главних обележја организације друштва у различитим историјским периодима Ниша.

Сензибилизација баштине, као фактор интелектуалног и интегративног развоја, омогућава такође припрему младих за будуће грађанске дужности.

Предложене активности биле би:

1. Стварање центара за оспособљавање у области стручних знања у конзервацији и рестаурацији историјско-културне баштине - са наглашеном практичном применом тих знања на конкретним градилиштима-лабора-

- торијама на дефинисаним локацијама и са јасно одређеним захтевима уз коришћење размене знања и искустава са међународним партнерима.
2. Универзитетско образовање којим се уводи плури-дисциплинарно размишљање и делање, које је поготову потребно код историјских споменика лоцираних у урбаном ткиву заједнице.
 3. Служба анимирања јавности, са својим педагошким радионицама, програмима и средствима је од кључног значаја за приближавање, објашњавање и образовање деце и омладине града. Служба мора тесно да сарађује са школском управом и надлежним службама градске администрације у циљу сталног и ефикасног допирања и рада са школском популацијом. Активно укључивање наставног кадра и подршка школских менаџера је од суштинске важности за успех ове, испочетка, ваннаставне активности која би временом тежила да постане део наставног плана и програма. Ова наизглед неважна служба представља први корак у изградњи идентитета будућих пунолетних грађана Ниша који носе у себи сазнања о битним историјским и културним вредностима свога града и боље разумевање значаја очувања и преношења сазнања на друге.
 4. Пренамена баштине – представља могућност удахњивања новог живота у напуштене споменике кроз њихово

редефинисање и коришћење. Ова активност пак захтева помно проучавање историјског порекла и контекста датог споменика и компатибилност пренамене истог у светлу поруке коју такав споменик носи.

17.2. ПЛАН АКТИВНОСТИ

17.2.1. СИСТЕМАТСКО РЕКОГНОСЦИРАЊЕ НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША (СРЕДЊОРОЧНО)

Систематско рекогносцирање непокретних културних добара на територији Града Ниша подразумева обилазак читаве територије Града, свих градских општина и атара нишких села и евидентирање СВИХ објеката и локалитета који имају споменичку свосјта (археолошки локалитети, стара гробља, цркве, манастири, фортификационе и архитектонске инсталације, споменици и знаменита места из значајних периода историје нишког краја, објекти народног градитељства).

Наведени план обухвата препознавање, евидентирање, истраживање, дефинисање и апсолутно позиционирање свих објеката и локалитета који имају својства непокретних културних добара.

Циљеви овог плана јесу вишеструки.

Прецизним и транспарентним дефинисањем, утврђивањем и апсолутним позиционирањем непокретних културних добара стварају се основни предуслови како за

препознавање културног наслеђа, тако и за њихово потпуно укључивање у развој Града.

17.2.2. АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА (СИСТЕМАТСКА И ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА)

17.2.2.1 ОСТАЦИ АНТИЧКОГ НАИСА (ТВРЂАВА И ГРАДСКО ПОЉЕ) – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД

Позната је чињеница да је Ниш у римско доба био значајан центар овог дела царства, како политички, тако и војни. Оно што посебно карактерише антички Наисус јесте управо да је представљао родно место једног од најзначајнијих императора – Константина Великог. Нажалост, остаци Наисуса су готово неистражени, чак и на почетку XXI века. Археолошка истраживања су протеклих деценија више била усмерена ка римском економском комплексу на Медијани, него ка простору самог античког града. Објекат Палата са октогоном представља један од најзначајнијих античких налаза у Нишу и сматрамо да је заиста дошло крајње време да се овај објекат истражи у целости.

Обнављање археолошких истраживања на простору античког Ниша коначно би разјаснило многе недоумице и неспоразуме који данас постоје у јавности. Нејасан однос Наиса и Медијане лежи управо у чињеници да Наис није у довољној мери истражен. Треба разумети да се антички Ниш налазио на простору садашње Тврђаве и Градског поља и да је упркос изградњи Тврђаве велики део античких објеката остао очуван. Ископавања из 1980-их година су то показала – Палата са октогоном, остаци објеката из 3. века који су констат-

вани уз одбрамбени ров Тврђаве, Објекат са сводовима и остаци античке улице у централном делу Тврђаве, итд.

Све спекулације у јавности и медијима о умањењу значаја Наиса услед недостатка налаза нису на свом месту. Једноставно се ради о томе да Град Ниш, за разлику од осталих градова у Србији (Сремска Митровица – Сирмијум, Београд – Сингидунум, итд.) своје античко наслеђе још није довољно истражио. На тај начин је, услед недостатка археолошких доказа, створен огроман простор за неосноване, лаичке и претенциозне, па и нелогичне претпоставке.

17.2.2.2 ВОДОПРИВРЕДНИ ОБЈЕКАТ МАЛИ РИБНИК (ОСТАЦИ АКВАДУКТА, ВОДОТОРЊА И ЦИСТЕРНЕ) – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД

Оно што такође карактерише античко наслеђе Ниша, а по чему је веома познат и у иностраној стручној јавности, јесу антички водопривредни објекти.

На локалитету Мали Рибник, поред старог аутопута, непосредно преко пута фабрике пумпи „Јастребац“, приликом заштитних археолошких истраживања 2002. и 2003. године пронађени су остаци једног од водопривредних објеката. Наведени објекат је јасно датован новцем цара Констанција II, сина цара Константина, чиме се изградња може свакако ставити у везу са Константиновом градитељском активношћу на простору Наисуса.

17.2.2.3 ЛОКАЛИТЕТ КОЊСКО ГРОБЉЕ – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД

Приликом земљаних радова на простору Пантелејске касарне 1973. године, на локалитету „Коњско гробље“ дошло се до открића веома значајног касноантичког објекта са мозаицима. Услед неприкосно-

веног права војске да користи одређени простор, до сада није постојала могућност да се на било који начин обнове истраживања на овом објекту и у његовој околини.

17.2.2.4 ЈАГОДИН-МАХАЛА – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД

Позната је чињеница да се главна античка градска некропола у граду налазила на простору насеља Јагодин-махала. У Јагодин-махали је откривено више десетина ранохришћанских зиданих гробница, због чега се ова некропола сврстава у једну од најзначајнијих у овом делу Европе. Због чињенице да је насеље у Јагодин-махали подигнуто на античкој некрополи и да се у подрумима многих домова налази бар по једна ранохришћанска зидана гробница, стручњацима Завода и осталих научних институција није било омогућено да утврде тачан број гробница. Према неким подацима, који су сакупљани још од периода пре II светског рата, претпоставља се да се у Јагодин-махали, на простору између Тврђаве, Моста Младости, компаније „Нитекс“, Пантелејске цркве и Нишаве налази шездесетак гробница.

Поред гробница, на овом простору су констатоване и две ранохришћанске црквене грађевине, од којих је једна видљива и налази се код моста Младости. Ради се о објекту Базилика са мартирijумом. То је тробродна базилика са криптом са западне стране у којој је констатовано више гробова. Изградња базилике се датира се у период IV-V века. Сахрањивање у овој базилици се повезује са мартирима – мученицима из Наисуса са краја III и почетка IV века наше ере. Северни брод ове базилике се налази испод прилазног пута, док је апсида

и олтарски простор уништен приликом изградње стамбено-пословног објекта на суседној парцели.

Ова некропола је заштићена као археолошко налазиште и кроз урбанистичке планове који регулишу овај део Ниша. Нажалост, ово непокретно културно добро се константно налази на удару неовлашћене изградње и бесправног коришћења простора.

17.2.2.5 ПОРТА ПАНТЕЛЕЈСКЕ ЦРКВЕ – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД

Некропола средњовековног Ниша се налазила на простору порте Пантелејске цркве, а сама црква се, према неким подацима, доводи у везу са сусретом Фридриха I Барбаросе и Стефана Немање. Наведени двоструки значај овог објекта и локалитета био је полазна основа за ранија археолошка истраживања. Приликом ових археолошких истраживања дошло се до више значајнијих података из средњовековне историје Ниша.

17.2.3 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА АРХЕОЛОШКИМ НАЛАЗИШТИМА

17.2.3.1 КОНЗЕРВАЦИЈА ОБЈЕКТА ПРОНАЂЕНИХ ПРИЛИКОМ СИСТЕМАТИСКИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА НА ГРАДСКОМ ПОЉУ И У ТВРЂАВИ – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД

Нажалост, већ пуних 20 година откривени остаци овог објекта препуштени су сами себи, зубу времена, на милост и немилост неодговорних грађана. Стање у коме се ови остаци сада налазе је такво да ће, уколико се у наредне две године не обаве конзерваторско-рестаураторски радови, односно не издвоје финансијска средства за обављање наведених радова, Завод имати професи-

оналну и етичку обавезу да овај објекат поново прекрије земљом и покуша да га заштити макар на тај начин. Међутим, тренутна ситуација не иде у прилог ни служби заштите, али ни Граду, као титулару свих културних добара.

Из наведених разлога је неопходно приступити конзервацији ових остатака и припремити их за презентацију, а нарочито у сусрет прослави 1700 година Миланског едикта.

17.2.3.2 БАЗИЛИКА КОД ЈАГОДИН-МАЛСКОГ МОСТА И ГРОБНИЦЕ У ЈАГОДИН-МАХАЛИ – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД

На простору Јагодин-махале данас је могуће конзервирати и презентовати бар 7 ранохришћанских засведених гробница и то: у дворишту Дома средњошколских ученика 4 гробнице, на углу улица Живорада Костића Моравца и Друге пролетерске 2 гробнице и једна у улици Ратка Павловића 55.

Најзначајније гробнице су Ранохришћанска гробница са очуваним живописом у дворишту Дома средњошколских ученика у ул. Косовке девојке, као и недавно откривена Ранохришћанска гробница са хришћанским монограмом у ул. Ратка Павловића 55.

Фреске у овим гробницама су од посебног значаја, а нарочито се издвајају мотиви хришћанског монограма. Хришћански монограм откривен у гробници у дворишту Дома средњошколских ученика постао је део званичног грба Града Ниша, док је хришћански монограм откривен у гробници у ул. Ратка Павловића 55 приликом неовлашћених радова 2006. године, изненадио ширу и стручну јавност квалитетом израде.

17.2.4 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА СПОМЕНИЦИМА КУЛТУРЕ

17.2.4.1 КОНЗЕРВАЦИЈА И РЕСТАУРАЦИЈА СПОМЕНИКА НА ЧЕГРУ – КРАТКОРОЧНИ ПЕРИОД

Поводом обележавања 200 година од боја на Чегру, Завод за заштиту споменика културе Ниш израдио је и реализовао Пројекат конзерваторско-рестаураторских радова на овом споменику.

17.2.4.2 СПОМЕН КОСТУРНИЦА СТРЕЉАНИМ И ВЕШАНИМ РОДОЉУБИМА И УЧЕСНИЦИМА ТОПЛИЧКОГ УСТАНКА 1917. ГОД. УРОВУ НИШКЕ ТВРЂАВЕ – КРАТКОРОЧНИ ПЕРИОД

Конзервација би подразумевала консолидацију споменика, чишћење наслага, израду приступно-шетне стазе и постављање расвете.

17.2.4.3 КОНЗЕРВАЦИЈА И УРЕЂЕЊЕ БЕДЕМА НИШКЕ ТВРЂАВЕ И ОСТАЛИХ АРХИТЕКТОНСКИХ ОБЈЕКТА УНУТАР ТВРЂАВЕ – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД

17.2.5 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА СПОМЕНИЦИМА КУЛТУРЕ – ОБЈЕКТИМА САКРАЛНЕ АРХИТЕКТУРЕ – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД

1. Латинска црква код Горњег Матејевца
2. Црква Св. Пантелејмона са остацима средњовековне цркве
3. Црква Св. Николе у Нишу
4. Манастир Св. Јована Крститеља код Г. Матејевца
5. Манастир Св. Ђорђа код Каменице

6. Манастир Св. Богородице у Сићевачкој клисури
7. Црква Св. Петке код Доњег Матејевца
8. Комплекс са црквом Св. Николе код села Миљковца
9. Црква Св. Арханђела /мали саборни храм
10. Црква Св. Николе у Каменици
11. Црква Успења Богородице у Миљковцу
12. Црква Св. Илије у Сићеву
13. Црква Св. Николе у Хуму
14. Црква Преображења Господњег код Хума
15. Црква Св. Арханђела Михаила у Доњем Матејевцу
16. Црква Св. Петке у Сечаници
17. Црква Св. Петра и Павла у Островици
18. Црква Св. Тројице, Габровац
19. Црква Св. Николе, село Манастир
20. Црква Св. Петке у Малчи
21. Црква Успења Богородице, Доње Међурово

22. Црква Св. Богородице у Доњој Врежини

17.2.6 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА СПОМЕНИЦИМА КУЛТУРЕ – ОБЈЕКТИМА ГРАДСКЕ АРХИТЕКТУРЕ – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД

Савремено схваћена заштита као *интегративна конзервација* подразумева усмерен развој насеља, његово просторно и архитектонско уређење, комуналну опремљеност и истицање његових руралних, естетских и природних вредности и погодности. Архитектура прилагођена поднебљу и блиска кориснику, у природном окружењу у којем је настала, томе најпре доприноси, представљајући уједно привлачан подстицај туристичке привреде.

Неопходно је извршити конзерватрско-рестаураторске радове на следећим објектима у средњорочном периоду:

1. Зграда у ул. Епископској 55, на Палилули, позната као некадашња Жан-дармерија.
2. Зграда некадашњег Трговачког дома у ген. Милојка Лешјанина бр. 39
3. ул. Владике Јеронима бр.1
4. ул. 7. јули 18а
5. ул. Генерала Милојка Лешјанина бр. 36
6. ул. Кеј Кола српских сестара бр.3
7. ул. Наде Томић бр.21

8. ул. Наде Томић бр.23
9. ул. Милана Обреновића бр. 22
10. ул. Милана Обреновића бр. 122
11. ул. Мачванска бр.13
12. ул. Владике Јеронима бр.8
13. ул. Породична кућа Бранка Миљковића у ул. Љубе Дидића бр.9
14. ул. Вожда Карађорђа бр. 13 и Орловића Павла бр.2

Поменути објекти су издвојени пре свега због својих великих димензија, јавног карактера и несумњивих културних и историјских вредности. Њихово урушавање би било изузетно упадљиво у читавом граду и деловало би као тотални пораз друштва, а уз све критике морала би се издвојити још значајнија средства за хитне интервенције.

17.2.7 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА СПОМЕНИЦИМА КУЛТУРЕ – ОБЈЕКТИМА НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉАСТВА – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД

1. Кућа Мишићевих у Вождовој улици у Нишу (санација мањих оштећења)
2. Кућа Коцића у Јелашници (тотална реконструкција урушене куће, која представља изузетно вредан пример градитељског наслеђа, а налази се на атрактивној локацији у центру Јелашничке клисуре)

3. Кућа Радојковића у Рузвелтовој улици (замена кровне конструкције и покривача)
4. Кућа и привредни објекти Живковића у Рузвелтовој улици 27А (конзерваторски радови на фасади и крову)
5. Кућа Цветковића у Просветној улици бр. 30 (замена кровне конструкције и покривача)
6. Кућа Ђурића у Синђелићевој улици бр. 13 (мањи конзерваторски радови на фасади)
7. Кућа Стојановића, капија и привредни објекти у Просветној улици бр.34 (тотална реконструкција сасвим урушене куће)

17.2.8 ПРЕЗЕНТАЦИЈА НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА И ОБЕЛЕЖАВАЊЕ 1700 ГОДИНА МИЛАНСКОГ ЕДИКТА

Ниш као родни град императора Константина има посебну обавезу да обележи 1700 година од издавања Миланског едикта, као и да се на овај начин промовише и представи Србији и свету у свом најбољем светлу.

Овде треба бити врло рационалан и разумети да Ниш у овом тренутку нема много тога да понуди у вези са овим догађајем. Дефинитивно је јасно да Медијана, иако веома значајан локалитет за разумевање развоја Наисуса у периоду Константинове владавине и античког периода уопште на овим просторима, нема директне везе са Конс-

тантиним. Уколико постоји потреба за истицањем Ниша као Константиновог града, широј и ужој јавности мора се представити нешто што заиста и има директне везе са Константином. Једини начин да се до тога дође јесте поновно покретање археолошких истраживања на простору Тврђаве и Градског поља. То је подухват који захтева значајне људске и материјалне ресурсе, али сматрамо да заједничком активношћу Град Ниш и Завод за заштиту споменика културе Ниш, а у сарадњи са нашим научним и институцијама заштите то могу остварити.

Завод предвиђа презентацију следећих непокретних културних добара:

1. Презентација Виле са перистилом на Медијани – краткорочни период
2. Презентација Палате са октогоном на Градском пољу – дугорочни период
3. Презентација: Базилика са мартријумом, Гробнице у дворишту Дома средњошколских ученика, Гробнице на углу улица Живорада Костића Моравца и Друге пролетерске и Гробница са хришћанским монограмом у ул. Ратка Павловића 55 у Нишу – дугорочни период
4. Етно-парк у Коритнику – дугорочни период
5. Презентација и уређење Старог гробља
6. Презентација и уређење Јеврејског гробља
7. Означавање споменика културе таблом са кратким текстом о самом споменику – краткорочни период

17.2.9 ОДРЕЂИВАЊЕ ТИТУЛАРА – СОПСТВЕНИКА НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА

Посебно важан део презентације непокретних културних добара тиче се њиховог одржавања, а у томе је важан корак одређивање титулара културних добара који у складу са одредбама Закона о културним добрима, преузимају одређена права и обавезе.

Одређивања титулара – сопственика је неопходно извршити за следећа непокретна културна добра:

- Археолошки остаци Наисуса у Тврђави и Градском пољу,
- Базилика са мартријумом код Јагодинмалског моста,
- Гробнице у Јагодин-махали,
- Спомен костурница стрељаним и вешаним родољубима и учесницима Топличког устанка 1917. год. у рову нишке Тврђаве
- Старо гробље
- Јеврејско гробље
- Јавне чесме.

18. МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ КУЛТУРНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НИША ОД 2012. ДО 2015. ГОДИНЕ

Мониторинг представља систематско и континуирано прикупљање података, њихову анализу и употребу ради доношења одлука заснованих на познавању ситуације. Активности мониторинга су те које обезбеђују идентификацију успеха и проблема у реализацији стратешких планова, правовремено одлучивање засновано на познавању чињеница, обавештавање и укључивање заинтересованих актера, евалуацију резултата и ревизију активности и финансија.

Принципи добре праксе у области мониторинга подразумевају да се приликом прављења система мониторинга има у виду КОМЕ су потребне КОЈЕ информације, КАКО ће бити прикупљане и у КОМ ОБИМУ. Потребне за информацијама сваке од заинтересованих страна се разликују, па ако унапред немамо у виду КОМЕ су потребне које информације, резултат активности мониторинга може бити »гробље података« - обиље података који никоме нису потребни. Одређивање КОЈЕ су информације потребне утврђује се кроз анализу пројектованих циљева, интереса и капацитета заинтересованих страна, институционалних структура и структура менаџмента, те одговорности за доношење одлука. Директно повезано са овим питањем је и питање КАКО ће се информације прикупљати, анализирати и употребљавати. Такође би се требало, што се ОБИМА ИНФОРМАЦИЈА тиче, ограничити само

на прикупљање и анализу најнеопходнијих података за доношење правовремених одлука. Више информација не значи нужно и бољу информисаност. Али, истовремено, принципи доброг мониторинга указују на потребу да се, где год је то могуће и у границама прихватљивих трошкова, квалитет и поузданост информација подигну на виши ниво кроз прикупљање информација из више од једног извора и употребу више од једног метода. То се у жаргону назива методом триангулације (*triangulation*).

Четири домена посматрања јесу:

1. Мониторинг резултата
2. Мониторинг процеса
3. Мониторинг утицаја и
4. Мониторинг контекста

Упоредивање онога што јесте и онога што би требало да буде остварено на нивоу употребе средстава, спровођења активности и остварења циљева је кључни задатак у менаџменту програма и пројеката. У оквиру *мониторинга резултата* прва ствар коју треба пратити јесте *однос планираних и остварених резултата*. Ово уједно омогућава да процену да ли су циљеви били реалистични или сувише амбициозни. Приликом поређења планираних резултата са оствареним резултатима процењује се *ефективност* деловања. Други метод у мониторингу резултата јесте упоређивање уложених средстава (рада, материјала, времена, опреме) са оствареним резултатима деловања, тзв. *input – output* поређења. По-

ређење планираних и стварно коришћених средстава за реализацију активности омогућава оцену *ефикасности* деловања. Ефикасност се огледа у томе да се, уз употребу што је могуће мање средстава – људи, опреме, финансијских средстава (*input*) – и у што краћем временском року, остваре што бољи резултате у погледу њиховог квантитета и квалитета (*output*). Трећи, врло често коришћени метод у мониторингу резултата јесте *benchmarking*. У процесу бенчмаркинга врши се упоређивање властитих делатности и резултата са изузетним пројектима и програмима који представљају моделе за узор, примере добре праксе, а реализују се у сличним околностима, користе слична средства и имају сличне циљеве.

Други домен у којем се врши мониторинг јесте *мониторинг процеса*. У мониторингу процеса акценат је на томе како се остварују резултати. Процеси на које посебно треба обратити пажњу јесу подела задатака унутар тима који реализује активности и њихово прилагођавање промененим околностима у окружењу, дефинисање и разјашњење улога чланова тима, различити облици сарадње међу организацијама и променљивост, динамизам ових односа, као и суочавање са променама и отпор према променама.

Мониторинг утицаја посматра дугорочне социо-економске и еколошке ефекте програма и пројеката. Они често превазилазе циљеве и резултате ка којима се тежило и могу бити жељени и нежељени. Ови ефекти се могу појавити током трајања пројекта, али често постају видљиви тек након што се реализација програма или пројекта завршила. Управо из тог разло-

га се са мониторингом утицаја наставља и након што је програм или пројекат званично окончан. Процедуре и инструменти мониторинга утицаја су слични као за мониторинг резултата, али се почетак мониторинга утицаја значајно разликује. Први корак у овом процесу се састоји од избора хипотеза утицаја. Како је број видљивих и невидљивих ефеката програма и пројеката огроман, постављањем хипотеза утицаја ограничава се поље посматрања које периодично испитујемо користећи одређене индикаторе. Најједноставнија врста мониторинга утицаја састоји се у проверавању малог броја хипотеза током дужег периода и презентацији података у одређеним временским секвенцама.

Четврти домен чији се мониторинг организује јесте *мониторинг окружења или контекста*. Под мониторингом окружења подразумева се посматрање и испитивање свих позитивних и негативних фактора који могу утицати на успех програма или пројекта, а не налазе се под директном контролом менаџмента програма. Као и у случају мониторинга утицаја први корак састоји се у избору и ограничењу поља посматрања, а потом се окружење дефинише као интегрисани систем у којем се у дужем периоду прате трендови (економског раста, политичке стабилности, социјалне једнакости/неједнакости, институционалног развоја, употребе природних ресурса, сигурности и контроле конфликта, и др.) и посматрају њихови међусобни односи и утицај на активности пројекта и програма.

С друге стране, сврха евалуације јесте да се изврши систематска и колико је то могуће објективна оцена текућег или за-

вршеног пројекта, програма или политике, њиховог дизајна, имплементације и резултата. Намера је да се одреди релевантност и остварење циљева, развојна ефикасност, ефективност, утицај и одрживост. Евалуација би требало да обезбеди информације које су поуздане и корисне, омогућавају укључивање научених лекција у процес доношења одлука и рецепијената и донатора.

Често се говори да постоје два основна типа евалуације: формативна евалуација (*formative evaluation*) која се одвија током припреме програма или пројекта и за време њихове имплементације и сумирајућа евалуација (*summative evaluation*) која се врши по окончању програма. У оквиру формативне евалуације разликујемо претходну (*ex-ante*) евалуацију и евалуацију током (*mid-term*) реализације програма/пројекта, а у оквиру сумирајуће евалуације завршну (*final*) евалуацију и накнадну (*ex-post*) евалуацију.

Оно што се у евалуацијама током програма/пројекта, финалној евалуацији и накнадној евалуацији процењује јесте релевантност, ефикасност, ефективност, утицај и одрживост пројекта (критеријуми евалуације).

Релевантност се првенствено односи на дизајн програма или пројекта и тиче се обима у којем постављени циљеви одговарају идентификованим проблемима или реалним потребама и то у два тренутка у времену: приликом дизајнирања програма и у време евалуације. *Ефикасност* се првенствено односи на активности у току програма или пројекта и она се процењује по томе да ли су инпуту (људство, опрема, финансијска средства) обезбеђени и да ли

се њима добро руководило, да ли су активности биле организоване на прикладан начин и да ли је све ово тако урађено да се са најмањим трошковима остваре очекивани резултати. *Ефективност* се тиче нивоа остварења резултата програма или пројекта и пита се о степену у којем су они произвели очекиване циљеве, а реализација циљева допринела остварењу визије. Док се ефективност односи на резултате програма или пројекта, њихов *утицај* се односи на планиране и непланиране консеквенце пројекта на нивоу циља програма и дугорочних циљева. *Одрживост* се односи на то да ли ће позитивни ефекти програма на нивоу резултата и циљева наставити да постоје након што се са финансирањем активности прекине, као и да ли ће се одржати дугорочни утицај на нивоу сектора, региона или читаве земље.

У случају стратегије културног развоја Града Ниша за период 2012. – 2015. требало би пратити збивања у сва четири домена мониторинга, али би посебну пажњу требало посветити мониторингу резултата и мониторингу процеса. У мониторингу контекста требало би пратити како економски чиниоци – и очекивано погоршање економске кризе – утичу на остварење планираних циљева и резултата. С друге стране, у мониторингу утицаја, требало би се концентрисати на то у којој мери остварење резултата ове стратегије (у области културе) доприноси економском и социјалном опоравку Града Ниша – или бар његовој повећаној отпорности на ударе кризе.

У мониторингу резултата требало би се фокусирати на однос планираног и оствареног. Требало би и овде поменути да се не

очекује да ће све предложене активности финансирати локална самоуправа, нити да би све резултате требало остварити у координираној акцији градских институција. Скуп идеја који је генерисан током процеса стратешког планирања и предложене активности треба третирали као »власништво« свих актера који се баве културом у овом граду и ван њега. Вероватноћа да ће планирани циљеви бити остварени или да ће кретање путем идентификованих стратешких праваца довести до унапређења културе у граду, пропорционално је укључивању свих сектора који се баве културом у њихову реализацију; повезивању са другим ресорима у граду и изван њега (туризам, саобраћај, образовање, медији, занатство...) и финансирању ових активности са различитих нивоа (међународног, националног и локалног).

Међутим, да се ово жељено богатство актера и њиховог деловања не би претворило у збрку, требало би пажљиво пратити активности и резултате везане за циљеве предвиђене овом стратегијом. Као што би требало пратити и процес остваривања резултата и циљева и међусобне односе актера у овом послу. Кључну улогу у овом процесу би требало да има Управа за културу и културно наслеђе која би непрекидно пратила деловање културних институција и ванинституционалних актера у граду, као и актера из других градова или из других земаља, који се укључују у овај процес. Са резултатима анализа, на основу прикупљених информација, Управа за културу и културно наслеђе требало би да перманентно упознаје органе локалне самоуправе, културне институције и друге

културне актере у граду; Министарство културе, информисања и информационог друштва; за неке од активности и резултата и Министарство иностраних послова; као и међународне донаторе, уколико их буде било. Сврха ових активности била би да се на основу уочених проблема или нових могућности уведе корективне акције или ревизије овог плана.

С друге стране, евалуација би требало да се одвија на најмање два нивоа. На првом нивоу, требало би увести редовну евалуацију програма и пројеката културних институција и ванинституционалних актера на годишњем нивоу. Њу би требало би да врше Управа за културу и културно наслеђе (посебно њихових квантитативних и финансијских аспеката – праћење ефикасности и ефикасности програма и пројеката) и Савет за културу Града Ниша - који би оцењивао квалитативне аспекте постигнутог. Утолико би требало обезбедити да се у Савету за културу нађу стручњаци који су способни да одговоре овим задацима.

На другом нивоу - евалуације остварења стратешких циљева и резултата - требало би организовати темељну евалуацију постигнутог у бар два временска одсечка – на крају 2013. године (имајући у виду и активности и резултате везане за обележавање 1700 године доношења Миланског едикта о верској толеранцији) и по окончању планског циклуса (у прва три месеца 2016. године). Имајући у виду и националне и међународне амбиције Града Ниша забележене у овом стратешком плану, добро би било да за евалуацију у средини пројекта (*mid-term*) и за завршну евалуацију буду ангажовани по један стручњак из земље (у

координацији са Министарством културе, информисања и информационог друштва) и из иностранства (у координацији са потенцијалним донаторима пројеката који у овом периоду буду обезбеђени). Овако организовани системи мониторинга и евалуације, омогућили би и да се током планског периода унапреди реализација планираних активности, уведу корективне мере и дође до прилагођавања циљева и резултата околностима. А посебно би представљали добру основу за наредни циклус стратешког планирања.

1. УВОД	5
2. ТРЕНДОВИ У САВРЕМЕНОЈ ЛОКАЛНОЈ КУЛТУРНОЈ ПОЛИТИЦИ	10
2.1. ПРОГРАМИ УРБАНЕ РЕГЕНЕРАЦИЈЕ	12
2.2. ПАРАДИМА КРЕАТИВНИХ ГРАДОВА	14
2.3. ПАРАДИГМА КУЛТУРНИХ ПРАВА И КУЛТУРНЕ РАЗНОЛИКОСТИ	19
3. СТРАТЕШКИ ПРАВЦИ РАЗВОЈА ГРАДА НИША	26
3.1. СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ГРАДА НИША	26
3.2. СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ТУРИЗМА ГРАДА НИША 2011 - 2016.	30
3.3. ПРИЛОЗИ ЗА ДЕФИНИСАЊЕ СТРАТЕГИЈЕ КУЛТУРНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НИША ОД 2004. ДО 2010. ГОДИНЕ.	32
4. МЕТОДОЛОГИЈА	35
5. ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ГРАДУ	40
6. КУЛТУРНО ПОЉЕ ГРАДА НИША	43
6.1. НАЧИН ФУНКЦИОНИСАЊА ГРАДСКЕ УПРАВЕ У ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ.	44
6.2. ФИНАНСИРАЊЕ КУЛТУРЕ У ГРАДУ	46

6.3. ЉУДСКИ И ТЕХНОЛОШКИ РЕСУРСИ У КУЛТУРНОМ СИСТЕМУ ГРАДА.....	51
6.4. АКТЕРИ У КУЛТУРНОМ ПОЉУ ГРАДА НИША.....	53
6.4.1. ЈАВНЕ КУЛТУРНЕ УСТАНОВЕ	53
6.4.1.1. НАРОДНИ МУЗЕЈ	53
6.4.1.2. ЗАВОД ЗА ЗАШТИТУ СПОМЕНИКА КУЛТУРЕ	55
6.4.1.3. ИСТОРИЈСКИ АРХИВ	57
6.4.1.4. НАРОДНА БИБЛИОТЕКА „СТЕВАН СРЕМАЦ“	59
6.4.1.5. ГАЛЕРИЈА САВРЕМЕНЕ ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ.....	61
6.4.1.6. НИШКИ СИМФОНИЈСКИ ОРКЕСТАР	64
6.4.1.7. ПОЗОРИШТЕ ЛУТАКА НИШ	66
6.4.1.8. НАРОДНО ПОЗОРИШТЕ НИШ	67
6.4.1.9. НИШКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР	70
6.4.2. ДРУГИ АКТЕРИ У КУЛТУРНОМ ПОЉУ ГРАДА НИША.....	72
6.4.2.1. СТУДЕНТСКИ КУЛТУРНИ ЦЕНТАР НИШ	72
6.4.2.2. УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА „НИКОЛА ТЕСЛА“	74
6.4.2.3. ПРИВАТНИ ПРЕДУЗЕТНИЦИ.....	75
6.4.2.4. МУЗИЧКИ АНСАМБЛИ.....	76
6.4.2.5. УМЕТНИЧКА УДРУЖЕЊА.....	79
6.4.2.6. АМАТЕРСКА ПОЗОРИШТА	81
6.4.2.7. ЧАСОПИСИ.....	83
6.4.2.8. НЕВЛАДИН СЕКТОР У КУЛТУРИ	85
6.4.2.9. АМАТЕРСКА КУЛТУРНО-УМЕТНИЧКА ДРУШТВА	89
6.4.2.10. НЕФОРМАЛНЕ УМЕТНИЧКЕ ГРУПЕ И ВЕБ ПОРТАЛИ	90
6.4.2.11. ДОНАТОРИ – НИШКА АРТ ФОНДАЦИЈА / PHILIP MORRIS INTERNATIONAL .	91
6.4.2.12. МЕЂУНАРОДНИ КУЛТУРНИ ЦЕНТРИ.....	92
6.4.2.13. ОБРАЗОВНЕ УСТАНОВЕ У ГРАДУ	95
6.4.2.14. МЕДИЈИ	97

8. ЕЛЕМЕНТИ ЗА СТРАТЕГИЈУ КУЛТУРНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НИША ОД 2012 – 2015. 104

8.1. ИДЕНТИТЕТИ ГРАДА НИША104

8.2. СТРАТЕШКИ ИЗАЗОВИ У СФЕРИ КУЛТУРЕ У ПОСМАТРАНОМ ПЕРИОДУ....110

8.3. СЕДАМ СТРАТЕШКИХ ПРАВАЦА РАЗВОЈА КУЛТУРЕ У ГРАДУ.....112

**9. ОСНОВНИ ЕЛЕМЕНТИ ПЛАНА ЗА ОБЕЛЕЖАВАЊЕ
1700 ГОДИНА ОД ДОНОШЕЊА МИЛАНСКОГ ЕДИКТА 119**

10. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА ГРАДА НИША У ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ 121

10.1. АНАЛИЗА СТАЊА121

10.2. ПРЕПОРУКЕ ЗА РАЗВОЈ МЕЂУНАРОДНЕ САРАДЊЕ ГРАДА НИША
У ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ И ЗА ДЕЛОВАЊЕ КАНЦЕЛАРИЈЕ
ЗА МЕЂУНАРОДНУ САРАДЊУ ГРАДА НИША У ОБЛАСТИ КУЛТУРЕ.....127**11. КЊИЖЕВНОСТ 129**

11.1. ЦИЉЕВИ У ОБЛАСТИ КЊИЖЕВНОСТИ130

11.1.1. МАНИФЕСТАЦИЈЕ:130

11.1.2. НАГРАДЕ:132

11.1.3. УДРУЖЕЊА КЊИЖЕВНИКА, РЕШАВАЊЕ ЕСНАФСКИХ ПРОБЛЕМА132

11.1.4. САЈМОВИ КЊИГА, КЊИЖАРЕ132

11.1.5. БИБЛИОТЕКАРСТВО133

11.1.6. ОСТАЛИ ДОМЕНИ.....133

11.1.7. ДУГОРОЧНИ ЦИЉЕВИ:134

12. ЛИКОВНЕ УМЕТНОСТИ 135

12.1. ПРОБЛЕМИ У ОБЛАСТИ ЛИКОВНИХ УМЕТНОСТИ.....135

12.1.1.ПРОСТОРНИ ПРОБЛЕМИ135

12.1.2.ФИНАНСИЈСКИ ПРОБЛЕМИ137

12.1.3. ИНФОРМАТИВНО-ЕДУКАТИВНИ ПРОБЛЕМИ137

12.2. ЈАВНЕ ГРАДСКЕ МАНИФЕСТАЦИЈЕ138

12.3. МЕЂУНАРОДНА САРАДЊА У ОБЛАСТИ ВИЗУЕЛНИХ УМЕТНОСТИ139

12.4. ЦИЉЕВИ У ОБЛАСТИ ЛИКОВНИХ УМЕТНОСТИ139

13. ПОЗОРИШНА УМЕТНОСТ	141
13.1. ОСНОВНИ ПРОБЛЕМИ У ПОЗОРИШНОМ ЖИВОТУ ГРАДА НИША	142
13.2. ЦИЉЕВИ ДО 2015. ГОДИНЕ У ДОМЕНУ ПОЗОРИШНЕ УМЕТНОСТИ	144
14. КИНЕМАТОГРАФИЈА	145
14.1. НИШ – ФИЛМСКИ ГРАД	146
14.2. СРЕДЊОРОЧНИ ПЛАНОВИ (2012 – 2015)	146
14.3. ДУГОРОЧНИ ПЛАНОВИ:	147
15. МУЗИКА	149
16. АРХИТЕКТУРА	153
17. КУЛТУРНО-ГРАДИТЕЉСКА БАШТИНА	156
17.1.1. ПРОМОЦИЈА – ВАЛОРИЗАЦИЈА	156
17.1.2. КОНЗЕРВАЦИЈА – РЕСТАУРАЦИЈА	158
17.1.3. ИСТРАЖИВАЊА	159
17.1.4. ЛОКАЛНИ ЕКОНОМСКИ РАЗВОЈ	160
17.1.5. УРБАНИ ПРОСТОРИ	160
17.1.6. ОСПОСОБЉАВАЊЕ – ОБРАЗОВАЊЕ – СЕНЗИБИЛИЗАЦИЈА	161
17.2. ПЛАН АКТИВНОСТИ	162
17.2.1. СИСТЕМАТСКО РЕКОГНОСЦИРАЊЕ НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА НА ТЕРИТОРИЈИ ГРАДА НИША (СРЕДЊОРОЧНО)	162
17.2.2. АРХЕОЛОШКА ИСТРАЖИВАЊА (СИСТЕМАТСКА И ЗАШТИТНА АРХЕОЛОШКА)	163
17.2.2.1 ОСТАЦИ АНТИЧКОГ НАИСА (ТВРЂАВА И ГРАДСКО ПОЉЕ) – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД	163
17.2.2.2 ВОДОПРИВРЕДНИ ОБЈЕКАТ МАЛИ РИБНИК (ОСТАЦИ АКВАДУКТА, ВОДОТОРЊА И ЦИСТЕРНЕ) – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД	163
17.2.2.3 ЛОКАЛИТЕТ КОЊСКО ГРОБЉЕ – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД	163
17.2.2.4 ЈАГОДИН-МАХАЛА –ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД	164
17.2.2.5 ПОРТА ПАНТЕЛЕЈСКЕ ЦРКВЕ – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД	164

17.2.3 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА АРХЕОЛОШКИМ НАЛАЗИШТИМА.....	164
17.2.3.1 КОНЗЕРВАЦИЈА ОБЈЕКТА ПРОНАЂЕНИХ ПРИЛИКОМ СИСТЕМАТСКИХ АРХЕОЛОШКИХ ИСТРАЖИВАЊА НА ГРАДСКОМ ПОЉУ И У ТВРЂАВИ – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД	164
17.2.3.2 БАЗИЛИКА КОД ЈАГОДИН-МАЛСКОГ МОСТА И ГРОБНИЦЕ У ЈАГОДИН-МАХАЛИ –ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД	165
17.2.4 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА СПОМЕНИЦИМА КУЛТУРЕ	165
17.2.4.1 КОНЗЕРВАЦИЈА И РЕСТАУРАЦИЈА СПОМЕНИКА НА ЧЕГРУ – КРАТКОРОЧНИ ПЕРИОД	165
17.2.4.2 СПОМЕН КОСТУРНИЦА СТРЕЉАНИМ И ВЕШАНИМ РОДОЉУБИМА И УЧЕСНИЦИМА ТОПЛИЧКОГ УСТАНКА 1917. ГОД. У РОВУ НИШКЕ ТВРЂАВЕ – КРАТКОРОЧНИ ПЕРИОД	165
17.2.4.3 КОНЗЕРВАЦИЈА И УРЕЂЕЊЕ БЕДЕМА НИШКЕ ТВРЂАВЕ И ОСТАЛИХ АРХИТЕКТОНСКИХ ОБЈЕКТА УНУТАР ТВРЂАВЕ – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД	165
17.2.5 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА СПОМЕНИЦИМА КУЛТУРЕ – ОБЈЕКТИМА САКРАЛНЕ АРХИТЕКТУРЕ – ДУГОРОЧНИ ПЕРИОД	165
17.2.6 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА СПОМЕНИЦИМА КУЛТУРЕ – ОБЈЕКТИМА ГРАДСКЕ АРХИТЕКТУРЕ – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД	166
17.2.7 КОНЗЕРВАТОРСКО-РЕСТАУРАТОРСКИ РАДОВИ НА СПОМЕНИЦИМА КУЛТУРЕ – ОБЈЕКТИМА НАРОДНОГ ГРАДИТЕЉАСТВА – СРЕДЊОРОЧНИ ПЕРИОД	167
17.2.8 ПРЕЗЕНТАЦИЈА НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА И ОБЕЛЕЖАВАЊЕ 1700 ГОДИНА МИЛАНСКОГ ЕДИКТА	167
17.2.9 ОДРЕЂИВАЊЕ ТИТУЛАРА – СОПСТВЕНИКА НЕПОКРЕТНИХ КУЛТУРНИХ ДОБАРА	168

18. МОНИТОРИНГ И ЕВАЛУАЦИЈА СТРАТЕГИЈЕ КУЛТУРНОГ РАЗВОЈА ГРАДА НИША ОД 2012. ДО 2015. ГОДИНЕ